

Brohode, buffer eller barriere?

Finland i norsk sikkerhetstenkning

1979-1985

Eirik Andreas Brevik

Masteroppgave i historie
Institutt for arkeologi, konservering og historie (IAKH)
UNIVERSITETET I OSLO
Våren 2015

Brohode, buffer eller barriere?

Finland i norsk sikkerhetstenkning 1979-1985

© Eirik Andreas Brevik

2015

Brohode, buffer eller barriere?

Finland i norsk sikkerhetstenkning 1979-1985

Eirik Andreas Brevik

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Forord

Målet med denne oppgaven har vært å kaste lys over et lite utforsket tema i norsk sikkerhetspolitisk historie. Dette målet er forhåpentlig vis nådd, men veien dit har ikke vært uten utfordringer. For at denne oppgaven har kommet i mål er det en rekke personer som må takkes. Først av alt vil jeg rette en stor «takk» til min veileder Magnus Petersson, som med stødig hånd og godt humør har loset prosjektet fra begynnelse til slutt. I tilknytning til arkivarbeidet med oppgaven er det på sin plass å takke utenriksdepartementet og forsvarsdepartementets arkivansatte som har vært svært behjelpelige. Jeg vil også takke intervjuobjektene for at de viet tid til prosjektet. Det føles også viktig og riktig å takke «pauserommet» i 3.etg på Niels Treschows hus for gode tider. Min far, Robert Brevik, fortjener også en stor takk for gode samtaler, perspektiv og ikke mist gjennomlesning i den avsluttende fasen av arbeidet med oppgaven. Resten av familien Brevik må også takkes for å ha holdt skuta på rett kjøll i en vanskelig tid. Til sist vil jeg takke Sarah, for å gjort alt så mye enklere.

Eirik Andreas Brevik

3.etg Niels Treschows hus

14.5.2015

Innhold

Brohode, buffer eller barriere? Finland i norsk sikkerhetstenkning 1979-1985 . iii

Forord vii

1 Innledning..... 1

1.1 Problemstilling og forskningsspørsmål..... 1

1.1.1 - Hovedspørsmålene i det norsk-finske forholdet 1979-1985..... 3

1.1.2 - Forskningsspørsmålene og den kjernevåpenfrie sonen..... 5

1.1.3 - Forskningsspørsmålene og forhåndslagringen..... 6

1.2 Metode: Kilder, avgrensning og tidligere forskning..... 7

1.2.1 - Avgrensninger for tid, sted og aktører 7

1.2.2 - Sekundærkilder og tidligere forskning 8

1.2.3 - Primærkilder..... 13

1.2.4 - Oppgavens struktur..... 14

2 Bakgrunn 17

2.1 - Norden og den nordiske balansen..... 17

2.2 - Den nordiske balansen 22

2.3 - Den andre kalde krigen 24

2.4 - Økt fokus på nordflanken. 25

3 Den kjernevåpenfrie sonen i Norden 1979-1985..... 31

3.1 - Kekkonenplanen gjenoppstår – Fra forvirring til forståelse 34

3.2 - Norske utspill til besvær..... 48

3.3 - Spillet rundt den kjernevåpenfrie sonen: mot felles forståelse 53

3.4 - Spillet rundt den kjernevåpenfrie sonen: fra Kekkonen til Koivisto 59

3.5 - Status quo under press..... 63

3.6 - Amerikanske utspill og finske (mis)tolkninger 69

3.7 - Kortene legges på bordet: større åpenhet rund den kjernevåpenfrie sonen 73

3.8 - Mot slutten..... 77

3.9 - Oppsummering den kjernevåpenfrie sonen i Norden 1979-1985 82

4 Forhåndslagring av alliert militærmateriell i Norge 1979-1985 87

4.1 - Motstridende finske signaler på forhåndslagringen 1978-1979 88

4.2 - Offentliggjøringen av forhåndslagringsdebatten og finske reaksjoner 1980 90

4.3 - Norske hensyn til Finland i forhåndslagringsssaken 1980 94

4.4 - Det finske bidraget 96

4.5 - Gesten blir gjengjeldt: norske hensyn til finsk problematikk 1980 98

4.6 - Norsk-finsk tilfredshet og svekket sovjetisk kritikk 1980-1981 100

4.7 - Lav profil og avtagende sovjetisk kritikk 103

4.8 - Oppsummering: Forhåndslagring av alliert materiell i Norge 1979-1985 107

5 Konklusjon 113

Bibliografi.....119

Forkortelser i tekst og fotnoter:

UD – Utenriksdepartementet

FD – Forsvarsdepartementet

SMK – Statsministerens kontor

TNF – Theatre Nuclear Forces

1 Innledning

Norges sikkerhetstenkning under den kalde krigen var preget av invasjonstrykk og invitasjonspolitik. Norge var et ensomt NATO-medlem på alliansens ytterste nordflanke og stod ansikt til ansikt med supermakten Sovjetunionen. Med underlegne konvensjonelle styrker var Norges sikkerhetspolitikk basert på å motta hjelp utenfra, samt holde ut inntil denne hjelpen kunne nå frem. På grunnlag av dette var norske beslutningstakere nødt til å betrakte sine østlige naboer med argusøyne. Mens Sverige lot seg klassifisere som en «nøytral alliert»¹ var Finland mer problematisk å plassere i norsk sikkerhetstenkning. Det er nettopp hvilken rolle Finland spilte i norsk sikkerhetstenkning, som er temaet i denne oppgaven.

1.1 Problemstilling og forskningsspørsmål

Hensikten med oppgaven er altså å analysere, diskutere og karakterisere hvilken rolle Finland hadde i norsk sikkerhetstenkning under den kalde krigen. Ble Finland ansett som en trussel mot eller, en kilde til, norsk sikkerhet under den såkalte andre kalde krigen (ca 1979-1985)

Jeg vil besvare problemstillingen «Finland i norsk sikkerhetstenkning» gjennom tre underproblemstillinger, her uttrykte som forskningsspørsmål:

For det første: I hvilken grad ble Finland oppfattet som en barriere mot Sovjetunionen i norsk sikkerhetstenkning.

Det er nødvendig å påpeke at Finland i kraft av sin geografi og terreng utgjør en naturlig barriere i mellom Norge og Sovjetunionen i en militær sammenheng. Men uten motstand fra finske tropper ville finsk territorium kun være en transportteknisk sone for sovjetiske tropper i deres vei gjennom området finskekilen og frem til den norske grensen. Den finske

---

¹ Petersson, Magnus, Norden mellan stormakter og fredsförbund, s. 131

forsvarsviljen og forsvarsevnen ble stilt under tvil av Norge og NATO i løpet av 1950 og 1960-tallet.² Denne holdningen endret seg riktignok etter at Finland begynte å ruste opp sine militære styrker i finsk Lappland i løpet av 60-tallet. Fra og med 70-tallet ble det fra norsk side ikke lenger reist særlig tvil om den finske forsvarsviljen.³ Gjennom dette forskningsspørsmålet vil jeg imidlertid ta definisjonen av Finland som en barriere et steg lenger. Her vil jeg forsøke å avdekke eventuelle norsk-finske sikkerhetspolitiske samarbeidsprosjekter og andre plattformer for samhandling, omtrent slik som forholdet var mellom Norge og Sverige under den kalde krigen.⁴ Bruken av ordet barriere er valgt fordi mer vennligbetonte begrep som «alliert» ville være villedende da dette i praksis ikke var en mulighet for Norge og Finland under den kalde krigen.⁵ For å definere Finland som en barriere mot Sovjetunionen i norsk sikkerhetstenkning, vil altså et samarbeid av en militær karakter være kvalifiserende til dette i denne oppgaven.

For det andre: I hvilken grad ble Finland oppfattet som en buffer i norsk sikkerhetstenkning.

Innledningsvis er det hensiktsmessig å redegjøre for hva som ligger i uttrykket *buffer*. Definisjonen av en buffer er kort forklart; «noe som demper motsetninger».⁶ I denne sammenhengen kan man si at en bufferstat defineres som en stat som ligger mellom to rivaliserende og potensielt fiendtlige stater og bidrar til å opprettholde freden mellom dem. Siden Norden var et område hvor ikke bare motstridende ideologier møttes, men også verdens to supermakter⁷, var nettopp en bufferrolle en essensiell funksjon for å opprettholde

---

² Skogrand, Kjetil, *Norsk forsvarshistorie – Alliert i krig og fred*, bd.4, s.229.

³ Gjeseth, Gullow, *Landforsvarets forsvarsplaner under den kalde krigen*, s.237. Dette kommer også fram i et intervju med Fredrik Bull-Hansen. I Bull-Hansens stilling som forsvarsattache til Finland i 1970-1973 inispiserte han de aktuelle finske styrkene og forsvarsanleggene. Han kunne på grunnlag av sine observasjoner på tidlig 70-tallet understreke at det finske forsvarsopplegget var «ikke dårlig» og poengterte at de sovjetiske styrkene ville bli tvunget til å kjøre i myrer ved en eventuell gjennommarsj. Bull-Hansen var også påpasselig med å påpeke at dette opplegget var beregnet som et forsvar begge veier, noe som bekrefter Finlands faktiske funksjon som buffer. *Intervju Bull-Hansen*, 1.4.2014.

⁴ Under den kalde krigen ble det opprettet et større samarbeide mellom Norge og Sverige på et militært plan. Det var særlig et godt utbygget samarbeid mellom de to land på etterretning og luftforsvar. Sverige var i en viss grad integrert i de vestlige forsvarsstrukturene. Petersson, Magnus, <http://www.nrk.no/verden/nato-klargjorde-svenske-flyplasser-1.11373341>. Se også boken *Den dölda alliansen* av Mikael Holmström, som beskriver det skjulte samarbeidet mellom Sverige og NATO under den kalde krigen.

⁵ Den politiske og sikkerhetspolitiske virkeligheten til både Finland og Norge umuliggjorde at disse to land kunne fungere som allierte i den klassiske forstanden av uttrykket. Finlands tilknytning til Sovjetunionen, spesielt gjennom VSB-avtalen og dets geostrategiske beliggenhet understreker dette.

⁶ Buffer, noe som demper en brå virkning, Store norske leksikon. «Buffer.»

⁷ Supermaktene møttes i Norden ved at Norge var medlem av NATO og amerikanske interesser og engasjement ble stilt opp mot Sovjetunionens interesser i området.

lavspenningspolitikken i denne delen av verden. I oppgaven skal jeg altså analysere hvorvidt Finland ble tolket som en buffer i norsk sikkerhetstenkning.

Ford det tredje: I hvilken grad ble Finland oppfattet som et sovjetisk brohode i norsk sikkerhetstenkning.

I dette leddet av analysen vil jeg undersøke hvorvidt det finnes noen indikasjoner på at Finland kunne fungert som et sovjetisk brohode⁸ i en eventuell konflikt. Uttrykket brohode betyr i oppgavens sammenheng; Finland som et ledd i en sovjetisk aggresjon og ikke som en trussel i seg selv. Denne definisjonen er mest logisk da jeg ikke har klart å finne noen indikasjoner på at Finland i seg selv kunne eller ville utgjøre noe trussel mot Norge. Finland ville bare være en trussel i sammenheng med Sovjetunionen, og da som en tilrettelegger for en Sovjetisk gjennommarsj, eller i form av sovjetisk utplassering av stridskrefter på finsk territorium.

Ut i fra disse tre underproblemstillingene vil analysen av arkivmaterialet bidra til å tegne et bilde av hvordan Finland ble oppfattet i norsk sikkerhetstenkning. Enten som et brohode – en trussel mot norsk sikkerhet. Eller en buffer eller barriere – en kilde til norsk sikkerhet. De tre adskilte forskningsspørsmålene vil gi et klarere bilde av Finlands funksjon i den norske sikkerhetspolitikken og vil bidra til å tydeliggjøre en konklusjon på problemstillingen.

1.1.1 - Hovedspørsmålene i det norsk-finske forholdet 1979-1985

For å kunne fastslå hvorvidt Finland ble betraktet som et sovjetisk brohode, buffer eller en barriere mot Sovjetunionen har jeg valgt å fokusere analysen på de to viktigste spørsmålene i det norsk-finske forholdet i denne perioden: sonespørsmålet og forhåndslagringsspørsmålet.⁹ Disse ble diskutert hyppig med de finske beslutningstakerne. Det ble fra norsk hold gjort

---

⁸ Brohode, stilling som de første styrkene som er gått over en elv, gått i land ved en landgangsoperasjon eller en luftlandsetning, etablerer for å sikre overføringen av hovedstyrken som basis for videre operasjoner. Store norske leksikon: Brohode.

⁹ Diskusjonen om det finske forslaget av en grensefredningsavtale ble også vurdert til analysen. Men arkivmaterialet for denne korrespondansen gav et langt svakere grunnlag enn de to valgte. I tillegg ble grensefredningsavtalen satt til side av finnene til fordel for diskusjonen om den kjernevåpenfrie sonen i 1980. Dette synet understøttes også i boken *Oljealder* av Rolf Tamnes

systematiske analyser av Finlands holdninger og hvordan norsk politikk burde utformes i forhold til dette.

Spørsmålet om den kjernevåpenfrie sonen i Norden hadde vært aktuelt også ved tidligere tidspunkt i den kalde krigen. Allerede i 1963 foreslo den finske presidenten Urho Kekkonen en kjernevåpenfri sone i Norden, noe som den gang ble svært dårlig mottatt av de andre nordiske landene. Kekkonen gjentok soneinitiativet i perioden 1972-1975 uten hell. I 1978 gjenopptok Kekkonen initiativet nok en gang. Gjenopptagelsen var ifølge Kekkonen selv, motivert ut fra de store våpentekniske fremskritt som var gjort på 70-tallet. Det var spesielt lavtflygende krysserraketter som var mest fryktet, da disse kunne krenke finsk luftrom i overfarten mot Sovjetunionen og i så måte aktualisere sovjetiske forsvarstiltak i Finland.¹⁰ Denne sonen var tenkt å inkludere norsk territorium og berørte derfor også kilden til norsk sikkerhet; NATO og allierte forsterkninger.¹¹ Av den grunn ble Kekkonens forslag om en kjernevåpenfri sone i Norden viet stor oppmerksomhet blant norske beslutningstakere.

Spørsmålet om forhåndslagringen av alliert materiell i Norge, ble i likhet med soneforslaget, tett fulgt opp av norske beslutningstakere, siden også denne saken berørte sentrale elementer i norsk sikkerhetspolitikk. Forhåndslagringen skulle muliggjøre at allierte tropper raskt kunne komme Norge til unnsetning i krise eller krig ved bruk av fly. Disse troppene ville da kunne benytte seg av det tunge materiellet som allerede var på plass i Norge, til å yte effektiv motstand mot sovjetiske styrker. Spørsmålet om forhåndslagring var en del av det større spørsmålet om allierte forsterkninger til Norge, som hadde blitt diskutert helt siden NATOs tilblivelse i 1949, og tok form i den såkalte invitasjonspolitikken.¹² Da den sovjetiske styrkeoppbyggingen på Kola-halvøya tok til i løpet av 70-tallet ble forhåndslagringen mer aktuell enn noen sinne tidligere. Fra et sovjetisk perspektiv var forhåndslagringen naturligvis upopulær, da den kunne true deres interesser i Norden. Den sovjetiske misnøyen kunne også medføre omfattende press på Finland som var i et klientforhold til Sovjetunionen.¹³ På

---

¹⁰ Forsvarstiltakene jeg har referer til ville bli gjennomført i henhold til VSB-avtalen som omtales på side 18 i oppgaven.

¹¹ Alexander Haig forklarte i 1981 at en kjernevåpenfri sone i Norden ville problematisere etterforsyninger av alliert hjelp til Norge i krise eller krig. Tamnes Rolf, *Oljealder*, s.125

¹² Tamnes, Rolf, *From SAC to MAB*, s. 8

¹³ Det finske klientforholdet til Sovjetunionen beskrives på side 17 og 18 i oppgaven.

bakgrunn av Norges interesse i finsk selvstendighet ble det norsk-finske forholdet spesielt viktig i tilknytning til denne debatten.

En inngående analyse av disse to sentrale sakskompleksene kommer altså til å gi et representativt svar på oppgavens hovedspørsmål; nemlig hvorvidt Finland ble ansett som en barriere mot Sovjetunionen, en buffer, eller et sovjetisk brohode i norsk sikkerhetstenkning. De to sakenes forskjellige karakter gjør dem også spesielt godt egnet til å analysere dette. I sone-spørsmålet var det Finland som var den aktive parten, som tok initiativ til debatt om et forslag som potensielt kunne svekke norsk sikkerhet, mens Norge inntok en mer passiv rolle. I forhåndslagringssaken var rollene snudd om og Norge var aktiv med et tiltak som kunne styrke norsk sikkerhet og Finland var i større grad passive. Dessuten gav begge spørsmålene også opphav til sovjetisk press på Norge. Et «insisterende press» i sonespørsmålet, hvor Sovjetunionen ønsket å få Norge med i en kjernevåpenfri sone, og et «negativt press» i forhåndslagringssaken, hvor de forsøkte å hindre Norge i utførelsen av dette. Den finske innstillingen til det sovjetiske presset utgjør følgelig et interessant moment. Denne dualiteten bidrar til å synliggjøre Finlands funksjon i lys av forskningsspørsmålene både som den passive og aktive part overfor både Norge og Sovjetunionen.

1.1.2 - Forskningsspørsmålene og den kjernevåpenfrie sonen

For å analysere saken om den kjernevåpenfrie sonen ut i fra forskningsspørsmålene, er det nødvendig å, rent metodisk, fokusere disse inn mot sakens problematikk. De følgende punktene vil derfor sette forskningsspørsmålene inn i rammen for den kjernevåpenfrie sonen. Dermed vil det foreligge klare kriterier for hva som legges til grunn for at Finland ble oppfattet som enten en barriere, buffer eller brohode i denne delen av analysen.

For det første: Hvis finnene benyttet seg av den kjernevåpenfrie sonen som et kommunikasjonsmedium for utbygging av et sikkerhetspolitisk samarbeid, ville det kunne tolkes som et samarbeidsaspekt for norske beslutningstakere, altså Finland som barriere mot Sovjetunionen i norsk sikkerhetstenkning.

For det andre: En mellomposisjon hvor finnene fremmet den kjernevåpenfrie sonen hovedsakelig for å sikre et godt forhold til Sovjetunionen og følgelig sin egen selvstendighet, kunne tolkes som buffer. I denne tolkningen vil også finsk forståelse for norske reservasjoner mot sonen bidra til denne definisjonen, altså Finland som buffer i norsk sikkerhetstenkning.

For det tredje: Under den kalde krigen var de selvpålagte begrensningene som regulerte atomvåpen på norsk jord ett av landets trumfkort overfor Sovjetunionen. De var et trumfkort da de kunne oppheves hvis Norge ble truet eller kom i en krigssituasjon. Hvis en kjernevåpenfri sone ble etablert i Norden, ville dette virkemiddelet bli fjernet og Norges posisjon vis-à-vis Sovjetunionen svekkes. I tillegg ville et sonearrangement vanskeliggjøre de allierte forsterkningene i krigstid og følgelig undergrave Norges tilknytning til NATO. I denne sammenhengen ville derfor et aktivt finsk engasjement til en realisering av den kjernevåpenfrie sonen, kunne plassere finnene inn i bildet som en tilrettelegger for sovjetisk dominans i regionen og som en trussel i norsk sikkerhetstenkning. En utstrakt bruk av kritikk mot norske reservasjoner mot sonen ville også bekrefte dette, altså Finland som brohode i norsk sikkerhetstenkning.

1.1.3 - Forskningsspørsmålene og forhåndslagringen

Forhåndslagringen var et sentralt punkt i norsk sikkerhetstenkning under den kalde krigen.¹⁴ Av den grunn er finnenes innstilling til den, godt egnet til å tegne et bilde av hvordan Finland ble oppfattet i norsk sikkerhetstenkning. For å analysere saken om forhåndslagringen ut i fra forskningsspørsmålene, er det hensiktsmessig å fokusere disse inn mot sakens problematikk. Dermed vil det foreligge klare kriterier for hva som legges til grunn for at Finland ble oppfattet som enten en barriere, buffer eller brohode i denne delen av analysen.

For det første: En direkte støtte eller oppfordring til forhåndslagringen ville være en god indikasjon for norske beslutningstakere om at Finland kunne vurderes som en sikkerhetspolitisk samarbeidspartner. I likhet med saken om den kjernevåpenfrie sonen kunne

---

¹⁴ Forhåndslagringen av militært NATO-materiell i Norge var ansett som en nødvendighet for å troverdiggjøre det norske territorialforsvaret. Den var ansett som spesielt nødvendig på bakgrunn av Sovjetunionens opprusting av Nordflåten i løpet av 1970-tallet. Tamnes, Rolf, *The United States and the Cold War in the High North*, s.234

også debatten fungere som en arena for et sikkerhetspolitisk samarbeid mellom de to land, altså Finland som en barriere mot Sovjetunionen i norsk sikkerhetstenkning

For det andre: Fraværende finsk kritikk av det norske ønsket om forhåndslagring, er en god indikator for Finland som en buffer i norsk sikkerhetstenkning. At man fra norsk side også tok hensyn til finske ønsker angående utførelsen av forhåndslagringen kan støtte opp om bufferdefinisjonen.

For det tredje: Finsk kritikk av den norske forhåndslagringen var å forvente, da finnene på sett og vis var forpliktet til å uttrykke bekymring eller misnøye med initiativ som var i utakt med sovjetiske ønsker.¹⁵ I dette tilfellet ville likevel en utstrakt kritikk av det norske ønsket om forhåndslagring kunne tolkes som at Finland var en trussel i norsk sikkerhetstenkning, altså Finland som et sovjetisk brohode i norsk sikkerhetstenkning.¹⁶

1.2 Metode: Kilder, avgrensning og tidligere forskning

Før bakgrunn og analysekapitlene blir behandlet er det hensiktsmessig å gå gjennom hvilken metodikk som ligger til grunn for oppgaven. Denne delen vil derfor forklare hvorfor den aktuelle tidsperioden er valgt, hvilken tidligere forskning som er gjort på feltet og hvilke kilder jeg har benyttet meg av. Avslutningsvis vil et omriss av oppgavens innhold presenteres.

1.2.1 - Avgrensninger for tid, sted og aktører

Tidsperioden for oppgaven er begrenset fra 1979 – 1985. Denne perioden var preget av økte motsetninger mellom verdens to maktblokker og fokuset på Norden var større enn på noe

---

¹⁵ Finland var gjennom sin geostrategiske plassering og VSB-avtalen, tilknyttet Sovjetunionen. Av den grunn var finnene svært avhengig av en lavspenning i Norden for å begrense ytterligere sovjetisk innflytelse. På bakgrunn av dette var det fra norsk hold nærmest forventet at alle sikkerhetspolitiske endringer som kunne utfordre lavspenningen i Norden ville bli møtt med kritikk eller uttrykk for bekymring. Det samme gjaldt initiativ som var i konflikt med Sovjetunionens

¹⁶ Finsk kritikk av det norske ønsket om forhåndslagring kunne svekke realiseringen av det og følgelig svekke territorialforsvaret av Norge. Et slik utfall ville i tillegg øke den sovjetiske innflytelsen i Norden.

annet tidspunkt under den kalde krigen.¹⁷ Av den grunn omtales perioden ofte som «den andre kalde krigen». Perioden innledes med den sovjetiske invasjonen av Afghanistan, som førte til økt spenning mellom USA og Sovjetunionen. Den avsluttes da Mikhail Gorbatsjov tok over som leder av Sovjetunionen og den ansente perioden ble løst opp av glasnost og perestrojka.¹⁸ Utvalget er gjort på bakgrunn av at denne perioden var preget av et spesielt stort press på Norden, det er derfor godt egnet til å analysere forholdet mellom Norge og Finland. Under et større press fra USA og Sovjetunionen er det i tillegg enklere å se konturene av hvordan Finland ble oppfattet i norsk sikkerhetstenkning.

Jeg har begrenset grunnlaget for analysen til saken om *den kjernevåpenfrie sonen i Norden og forhåndslagring av alliert militærmateriell i Norge*. Denne avgrensningen er gjort da disse to sakskompleksene er de viktigste og mest diskuterte i forholdet mellom Norge og Finland i denne perioden. I sammenheng med disse spørsmålene er det først og fremst utenriksdepartementet, dernest forsvarsdepartementets arkiver som er relevante for å danne et bilde av Finland i sikkerhetstenkningen. Arkivenes materiale inneholder de sentrale debattene mellom Finland og Norge på flere nivåer. I tillegg omfatter de beslutningstakernes vurderinger og innspillene til aktørene som la grunnlaget for deres vurderinger. Hva angår personintervju har disse blitt begrenset til de øverste beslutningstakerne innenfor det politiske og militære.

1.2.2 - Sekundærkilder og tidligere forskning

Benyttelsen av sekundærkilder har vært sentral for å få kjennskap til problemstillingens bakgrunn og for å sette oppgaven inn i den omfattende forskningstradisjonen som allerede eksisterer på det sikkerhetspolitiske feltet i Norden. Mye av sekundærlitteraturen er skrevet av et nordisk sikkerhetspolitisk forskningsmiljø med representanter fra flere nordiske land. En del av den mest sentrale litteraturen bygger imidlertid på forskning fra samme miljø og er preget av et felles syn og en lik fremstilling av blant annet Finland og Norge.

---

¹⁷ Med unntak av mindre hendelser som notekrisen i 1961 og den Sovjetiske utplassering av militærstyrker på den norsk-sovjetiske grensen 7-11 juni 1968.

¹⁸ Glasnost (åpenhet) og perestrojka (omstrukturering) var navnet på politiske og økonomiske reformer som ble iverksatt av Mikhail Gorbatsjov i andre halvdel av 80-tallet. Disse i kombinasjon med Gorbatsjovs holdning til vesten førte til en periode med avspenning mellom NATO og Sovjetunionen.

Sekundærkildenes brede tidsspenn, fra begynnelsen av oppgavens periode og frem til 2000-tallet, gir en kontinuitet som sikrer et mer nyansert bilde enn om utvalget hadde vært begrenset utelukkende til nyere kilder.

Forholdet mellom Norge og Finland på det sikkerhetspolitiske og diplomatisk plan under den kalde krigen, har hittil vært sparsomt beskrevet i sekundærlitteraturen. Men på bakgrunn av Finlands, naturlig nok, viktige stilling som naboland og geostrategisk område i norsk sikkerhetstenkning har landet likevel blitt beskrevet i en viss grad. Siden oppgaven omhandler Finland i *norsk* sikkerhetstenkning har det vært mest relevant å utforske norske kilder, med et norsk synspunkt.

Av sekundærlitteratur med relevant innhold har jeg blant annet benyttet meg av Norsk forsvarshistorie bind 4 av Kjetil Skogrand, samt bind 5 av Jacob Børresen, Rolf Tamnes og Gullow Gjeseth. Disse to bind i kombinasjon med boken *Kald krig og internasjonalisering* av Knut Einar Eriksen og Helge Pharo, samt *Oljealder* av Rolf Tamnes har gitt en god bakgrunn og generell oversikt over det norsk-finske forholdet på politisk og militært nivå, uten at noen av dem går særlig dypt inn i tematikken.

I boken *Norsk forsvarshistorie – Alliert i krig og fred*, oppsummerer Kjetil Skogrand Finlands problematikk svært effektivt i avsnittet *Finland – avstand og sympati*. Her beskriver han hvilke begrensninger VSB-avtalen og landets geostrategiske plassering vis á vis Sovjetunionen la på Finsk handlefrihet. Han forklarer også hvordan Finlands stilling hadde en indirekte påvirkning på norsk politikk, ved at allierte tiltak av militær karakter i Norge, ville få konsekvenser i Finland i form av sovjetiske innstramminger på finsk handlefrihet. Skogrand trekker også inn den militærstrategiske rollen Finland spilte i norsk sikkerhetstenkning. I boken blir Nord-Finlands potensiale som gjennommarsjområde nevnt, et militærteknisk aspekt som for øvrig blir beskrevet i enda større detalj i tidligere general Gullow Gjeseths bok, *Landforsvarets krigsplaner under den kalde krigen*. Både Gjeseth og Skogrand understreker at det var en utbredt skepsis til finske forsvarsvilje fra norsk side frem til midten av 1960-tallet. Tilliten tok seg imidlertid opp da finnene begynte å bygge opp en militær styrke i finsk Lappland fra begynnelsen av 1960-tallet. Bøkene *Alliert i krig og fred*, *Allianseforsvar i endring* og *Landforsvarets krigsplaner under den kalde krigen* har alle et

overordnet militært fokus og fremstiller Finland og den politiske situasjonen likt, men sparsomt. I kildematerialet til de to førstnevnte bøkene er Rolf Tamnes' *Oljealder* nevnt. Tamnes har bidratt i begge prosjektene og mye av hans arbeide utgjør tilsynelatende grunnlaget for de politiske vurderingene av Finland.

Rolf Tamnes' *Oljealder* har i det hele en svært lik fremstilling av synet på Finland som *Alliert i krig og fred* og *Allianseforsvar i endring*. Men boken har et mer politisk fokus og er den av sekundærlitteraturen som tematisk sett ligger tettest opptil oppgavens problemstilling. Tamnes forklarer i kapittelet *Et finsk problem* at det i løpet av den kalde krigen oppstod et likevektsmønster mellom Norge og Finland. Han trekker frem at det ble et bærende prinsipp i norsk utenrikspolitikk under den kalde krigen, at man ikke skulle utfordre det nordiske likevektsmønsteret, herunder Finland. I den sammenheng skriver Tamnes at det fra norsk side ble registrert med positiv interesse at også Finland prøvde å vise hensyn til Norge. Det ble tydelig blant annet ved at finnene kom Norge i forsvar da Moskva anmodet dem om å ta til orde mot norsk base- og atompolitikk. I tilknytning til dette påpeker han at finnene hevdet at de hadde full tiltro til den norske lavspenningspolitikken og at Norge sto ved sin avskjermingspolitikk.¹⁹ I kapitlet blir også det norsk-finske forholdet angående den kjernevåpenfrie sone nevnt. Da Urho Kekkonen gjenopptok forslaget om en kjernevåpenfrie sone i Norden i 1978, gikk norske myndigheter med på å diskutere saken.²⁰ Tamnes understreker imidlertid at debatten mellom de to land allerede i 1979 møtte stor motstand både fra norsk side og fra Norges allierte som hevdet at dette ville distansere landet fra NATO-samarbeidet. Debatten tok imidlertid en ny vending da Jens Evensen la ut et utvidet forslag til en lignende sone og gjennom Arbeiderpartiets positive grunnholdning til sone-tanken i 1981. Tamnes belyser også den mer problematiske og svært pragmatiske siden av den finske fremgangsmåte. Han oppsummerer kort hvordan Urho Kekkonen stadig lagde problematiske situasjoner for Norge ved å kritisere landets NATO-tilhørighet. Det var stadig vanskelig å tyde hans intensjoner, da de finske forslag og utspill ofte var vage og «mest som prøveballonger å regne».²¹ Etter Arbeiderpartiets nederlag i valget i 1981 hevder Tamnes at sone-skismaet mellom Norge og Finland slutter.²² Arbeidet med en norsk finsk grensepakt blir også trukket inn i kapitlet *Et finsk problem*, men det påpekes at denne diskusjonen ble lagt på

---

¹⁹ Tamnes, Rolf, *Oljealder*. S.54

²⁰ *Ibid.* S.57

²¹ *Ibid.* S.54

²² *Ibid.* S.58

hylla til fordel for sone-debatten i februar 1981.²³ Tamnes avslutter kapitlet om Finland ved å konkludere at drøftingene mellom Norge og Finland rundt 1980 illustrerte at det var små muligheter for å bygge bro så lenge den kalde krigen varte, men at samlivsformen var blitt bedre. «Det kunne tales om mye, men lite kunne avtales».²⁴

I boken *Kald krig og internasjonalisering* av Knut Einar Eriksen og Helge Pharo påpekes det samme momentet som Tamnes avsluttet med i *Oljealder*, nemlig at et sikkerhetspolitisk samarbeid var begrenset. De to bøkene gir uttrykk for stort sett den samme oppfatningen av Finland. Eriksen og Pharo påpeker at det også fantes et visst samarbeid av etterretningsmessig karakter, noe som også gjengis i boken *Strengt hemmelig* av Olav Riste og Arnfinn Moland. Men de slår imidlertid fast at aldri fantes en norsk-finsk planlegging i *militær* regi.²⁵ Det er også verdt å nevne boken *The United States and the Cold War in the High North* av Rolf Tamnes, som har bidratt til å forklare grunnlaget for det økte fokuset på «Nordflanken» under den andre kalde krigen og hvilken militære og sikkerhetspolitiske problematikk som lå bak.

Jeg har også benyttet meg av en rekke sekundærkilder fra 70- og 80-tallet. I arbeidet med disse har jeg tatt forbehold om at forfatterne manglet de primærkildene som har vært tilgjengelige for mitt arbeid med oppgaven. De hadde heller ikke muligheten til å vurdere problematikken ut i fra den bredere konteksten, da flere av saksspørsmålene enda ikke var avsluttet da de ble omtalt i disse kildene. Likevel mener jeg disse sekundærkildene er interessante og relevante da de for det første går i dybden på sakskompleksene som er sentrale i oppgaven og at de vurderer sakskompleksene ut fra et samtidig perspektiv som kan gi andre innfallsvinkler på problematikken. Av disse kildene er det først og fremst Rolf Tamnes' *Den norske holdningen til en nordisk atomvåpenfri sone 1958-1983* fra 1983, som har vært mest aktuell. Denne artikkelen tar for seg utviklingen av diskusjonen om kjernevåpenfrie soner fra et norsk perspektiv fra 1958-1983. Den går inn i dybden på de tre *bølgene* av finske forslag om kjernevåpenfrie soner, og beskriver blant annet de finske motivasjonene som stod bak.²⁶ Med tanke på at artikkelen ble skrevet på 80-tallet, med et mer sparsomt kildegrunnlag, har Tamnes gjort noen svært treffsikre funn som i oppgaven har latt seg verifisere. Mest interessant er at han identifiserte at finnene anså arbeidet med sonen som en mekanisme for å

---

²³ Tamnes, Rolf, *Oljealder*. S.59

²⁴ Ibid

²⁵ Eriksen, Knut Einar, et al, *Kald krig og internasjonalisering*, s.73

²⁶ Tamnes, Rolf, *Den norske holdningen til en nordisk atomvåpenfri sone 1958-1983*, s. 18

få «good will» i Moskva og på den måten skaffe seg selv en større handlefrihet.²⁷ Dette er et sentralt poeng som vil behandles i kapittel 3. Artikkelens relevans begrenses likevel ved at den ikke har et fokus på hvordan Finland ble oppfattet av norske beslutningstakere i perioden og av det faktum at det arkivmaterialet som har vært tilgjengelig til bruk i oppgaven ikke var det i 1983. Av andre samtidige kilder er det verdt å nevne Erling Bjøls *Nordens sikkerhet i 1980-årene*. (1986) Bjøls tekst angående Finland, legger vekt på å forklare og demtere finlandiseringsbegrepet. Noe av det mest interessante i teksten er at han antyder at de finske lapplandsstyrkene i størst grad er ment som et forsvar mot Sovjetunionen og ikke mot NATO.²⁸ I det hele er Bjøls konklusjon svært positiv til finnenes streben etter å opprettholde sin nøytralitet gjennom en pragmatisk utenrikspolitikk.

Rapporten *Spørsmålet om en kjernevåpenfri sone i Norden* på bestilling fra utenriksdepartementet i 1982, hvor blant annet Rolf Tamnes er en av bidragsyterne, har bidratt til å kaste lys over tematikken om sone-spørsmålet og debatten med Finland. Rapportens konklusjon blir også trukket inn i denne oppgaven som en del av analysen av saken om den kjernevåpenfrie sonen. Johan Jørgen Holst var en sentral aktør i både spørsmålet om sonen og forhåndslagringen. Derfor er hans litterære virksomhet i tilknytning til disse spørsmålene av interesse. Av hans produksjon er det først og fremst *En atomvåpenfri sone i nordisk område: hensikter og konsekvenser*, (1984) samt *Forhåndslagring og norsk sikkerhet* (1980) som har bidratt i oppgaven. I disse to publikasjonene presenterer Holst sin argumentasjon omkring hvilke fordeler og ulemper som fantes tilknyttet disse sakene. Mye av hans argumentasjon er også å finne igjen i arkivmaterialet og har fungert verifiserende. I sammenheng med delen om forhåndslagringen har også hovedfagsoppgaven *Spillet om lagrene: Bakgrunn, beslutning og gjennomføring* (1985) av Erik Breidlid vært til nytte for å belyse detaljer om forhåndslagringssakens gjennomføring og bakgrunn.

For å forstå forholdet mellom Norge og Finland under den kalde krigen, er det helt essensielt å forstå dynamikken mellom de nordiske statene i den samme perioden. Derfor vil bakgrunnskapittelet, kapittel to i oppgaven, gi en bakgrunn om den andre kalde krigen og om den nordiske sikkerhetssituasjonen på denne tiden. I den sammenheng er teorien om den nordiske balansen sentral. I tilknytning til dette er det flere litteraturkilder fra den kalde krigen

---

²⁷ Tamnes, Rolf, *Den norske holdningen til en nordisk atomvåpenfri sone 1958-1983*, s. 19

²⁸ Bjøl, Erling, *Nordens sikkerhet i 1980-årene*. S.27

som har vært nyttige. Blant disse har Nils Andréns *Den nordiska balansens framtid* fra 1976 gitt mange gode beskrivelser av det forholdet og de regelsett som var gjeldende mellom de nordiske landene under den kalde krigen. Det samme kan sies for Jarle Skjørestads hovedoppgave, *Teorien om den nordiske balanse* fra 1987. Begge disse kildene tegner et relativt likt bilde av den nordiske balansen sammenliknet med kildene fra 2000-tallet, noe som viser at teorien har holdt seg gjennom hele oppgavens tidsrom og frem til den kalde krigens slutt.

En sammenligning med det svensk-finske forholdet er også relevant i forhold til oppgaven. I motsetning til det norske tilfellet har teamet Finland i *svensk sikkerhetstenkning* blitt gjennomgått nøye. Dette har selvsagt sammenheng med at Finland har enda større strategisk betydning for Sverige enn for Norge. Samtidig hadde Sverige med sin alliansefrihet en helt annen mulighet for tilnærming til Finland enn Norge. Men dette endrer ikke at det er noe å hente hva angår analysemetoder og betraktninger i sammenligningen med den svenske litteraturen. Fremtredende titler i denne sammenheng er først og fremst boken *Den bräckliga barrieren* av Olof Kronvall, *Jättens andedräkt* av Krister Wahlback, *Norden mellan stormakter og fredsförbund* redigert av Fredrik Doeser, Magnus Petersson og Jacob Westberg, samt Mikael Holmströms *Den dolda alliansen*.

1.2.3 - Primærkilder

For å analysere forholdet mellom Norge og Finland i perioden 1979-1985 har jeg tatt utgangspunkt i den sekundærlitteraturen som var tilgjengelig på den aktuelle perioden. Dette litteraturutvalget er nokså sparsommelig og går heller ikke inn i dybden på Finland i den norske sikkerhetstenkningen. For å kunne skrive en utfyllende oppgave har jeg av den grunn også benyttet meg av omfattende primærkilder. Først og fremst Utenriksdepartementets og Forsvarsdepartementets arkiver. Det er disse to arkivene med hovedvekt på den førstnevnte, som har dannet grunnstammen i oppgavens analysedel.

Under gjennomgangen av arkivmaterialet har saken om den kjernevåpenfrie sonen i Norden og forhåndslagringen av alliert militærmateriell i Norge fremstått med stor kontinuitet. Dette er saker hvor Norge og Finland hadde kontakt på flere nivå over et tidsspenn som tilsvarer

delar eller hele av oppgavens periode. Disse sakene har jeg funnet spesielt egnet til å utarbeide en analyse av Finland i Norsk sikkerhetstenkning. Dette fordi en analyse av disse sakene tar utgangspunkt i et kvantitativt stort materiale som berører kjernen i norsk sikkerhetstenkning, nemlig alliert hjelp i krise eller krig. Siden sakene omhandler hele eller enkelte deler av perioden, har det også vært mulig å avdekke eventuelle endringer i forholdet mellom de to land. Denne kontinuiteten gir et bedre inntrykk av hvordan det bilaterale arbeidet pågikk og hvordan norske beslutningstakere, over tid, dannet seg et inntrykk av Finland. Det kvantitative aspektet ved sakene med stor kontinuitet gir i seg selv også en viss kvalitetsgaranti. Flere av disse korrespondansene mellom Finland og Norge blir i arkivmaterialet også gjengitt og vurdert av både forsvarsdepartementet og utenriksdepartementet. Det reduserer sannsynligheten for at enkeltpersoners eventuelle feiltolkninger av budskapet i korrespondansen blir tatt med i oppgaven.

Hva angår kildematerialets pålitelighet er det viktig å bemerke at oppgavens formål er å avdekke hvordan *norske* beslutningstakere vurderte Finland i en sikkerhetspolitisk sammenheng. Ved å identifisere dette aspektet er det belegg for å hevde at arkivmaterialet har en svært høy pålitelighet da mye av materialet jeg har benyttet meg av er beslutningstakernes egne vurderinger, eller vurderingene til departements- og ambassadeansatte som må antas å ha hatt stor innvirkning på beslutningstakerne. I tillegg er den høyt graderte delen av arkivmaterialet representativ for den norske regjeringens indre vurderinger og politikk, som sikrer en troverdig gjengivelse.

Som et supplement til disse arkivkildene har jeg gjennomført flere intervju av personer som satt i relevante posisjoner i perioden 1979-1985. Av de muntlige kildene jeg har benyttet meg av, har de alle hatt stillinger som har vært sentrale for problemstillingen i den aktuelle perioden. På bakgrunn av tidsforløpet siden 1980-tallet, er det er rimelig å måtte ta visse forbehold om at deres uttalelser kan ha mangler hva angår detaljer.

1.2.4 - Oppgavens struktur

Kapittel 2 tar for seg bakgrunnen for oppgavens tidsperiodeperiode, med særlig vekt på den nordiske balansen og den andre kalde krigen. Det omfatter også bakgrunnen til sentrale aktører og de aktuelle teoriene for oppgaven.

Kapittel 3, analysens første del. Her analyseres, diskuteres og karakteriseres saken om den kjernevåpenfri sonen i Norden i perioden 1979-1985. Kapitlet vil ta for seg kontakten mellom Norge og Finland angående tematikken kronologisk og det blir gjort fortløpende vurderinger av innholdet opp mot forskningsspørsmålene. I slutten av kapitlet blir det gjort en oppsummering av analysens funn.

Kapittel 4, analysens andre del. Her analyseres, diskuteres og karakteriseres saken om forhåndslagringen av alliert militærmateriell i Norge og debatten tilknyttet denne. Kapitlet vil i likhet med det foregående kapittel ta for seg kontakten mellom Norge og Finland kronologisk og analysere tematikken opp mot forskningsspørsmålene fortløpende. Denne delen er mindre omfangsrik, siden debatten rundt forhåndslagringen døde ut i løpet av 1982. I tillegg er det enkelte hendelser som allerede blir tatt opp i kapittel 3 og derfor ikke beskrives like inngående. Dette henger sammen med at de to sakene utspiller seg i samme tidsperiode.

Kapittel 5, konklusjonskapitlet, her vil oppgavens konklusjoner presenteres og diskuteres, samt videre forskning på området.

2 Bakgrunn

Hensikten med dette kapitlet er å sette oppgavens tematikk og problematikk inn i en større kontekst. Dette er nødvendig for å hjelpe leseren til å forstå de sikkerhetspolitiske hensyn som de nordiske landene måtte utvise overfor hverandre under den kalde krigen. Dette blir tydeliggjort gjennom en forklaring av teorien om den nordiske balansen og for hva som ligger til grunn for de nordiske lands sikkerhetspolitiske retningsvalg i etterkrigstiden. I tillegg vil årsakene til den andre kalde krigens økte spenningsnivå og det forsterkede fokus på nordflanken i denne perioden, bli gjennomgått.

2.1 - Norden og den nordiske balansen

Den sikkerhetspolitiske situasjonen i Norden under den kalde krigen var relativt stabil, og regionen har av mange blitt karakterisert som et lavspenningsområde.²⁹ Denne karakteriseringen har sine røtter i det gode samarbeidsklimaet som preget Norden helt siden slutten av den annen verdenskrig. Men dette samarbeidsklimaet var ingen selvfølge da både utfordringene og forskjellene mellom landene i Norden var store. Etter den annen verdenskrig endte de nordiske landene opp med tre ulike sikkerhetspolitiske orienteringer, betinget av blant annet sikkerhetspolitiske erfaringer og geostrategiske plassering. Norge, Danmark og Island valgte side med NATO og USA, mens Sverige opprettholdt sin tradisjonelle alliansefrihet.³⁰ Finland på sin side hadde ingen reell valgfrihet og endte med en nøytralitet under sovjetisk innflytelse. Til tross for de forskjellige sikkerhetspolitiske utgangspunktene, arbeidet de nordiske landene under hele den kalde krigen med å opprettholde et hensynsfullt forhold til hverandre. Det vellykkede nordiske samarbeidet om å bevare Norden som et lavspenningsområde blir ofte omtalt som *den nordiske balanse*.

---

²⁹ Uttrykket «lavspenning» blir benyttet en rekke ganger i den diplomatiske korrespondansen mellom Norge og Finland. Eksempelvis den finske understatssekretæren Klaus Törnudd 29.3.1984. UD 34.4/45 BD 8.

³⁰ Sveriges nøytralitet hadde en klar vestlig orientering, dette vil jeg komme tilbake til under delen om Sverige.

For å forklarer teorien om den nordiske balansen mer inngående, er det hensiktsmessig å gå litt nærmere inn i hvert av de nordiske lands roller innenfor det sikkerhetspolitiske klimaet i regionen.

- Norge

Erfaringene fra den annen verdenskrig var avgjørende for hvilke sikkerhetspolitiske valg man gjorde i Norge i den umiddelbare etterkrigstiden. Nøytraliteten ble brutt og landet ble okkupert av Nazi-Tyskland i 1940. Etter dette innså man på norsk side at en alliansetilhørighet var nødvendig for å kunne sikre norsk selvstendighet i en eventuell ny storkrig. Derfor gikk Norge inn i NATO allerede fra opprettelsen i 1949, men på såkalte minimumsbetingelser. Minimumsbetingelsene ville si at Norge ikke tillot at baser fra andre NATO-land ble utplassert på norsk territorium. Disse premissene lå klare allerede før Norge gikk inn i NATO. Baseerklæringen kom på bakgrunn av en sovjetisk note til Norge den 29. januar 1949 som uttrykte bekymring for hva et norsk NATO-medlemskap ville innebære, med spesifikke referanser til eventuelle fremmede makters baser i landet. Fra norsk side responderte man innen kort tid at og gjorde det klart at den norske regjeringen ikke ville tillate utplassering av fremmede makters stridskrefter på sitt territorium, så lenge Norge ikke ble angrepet eller utsatt for trusler om angrep.³¹ Denne uttalelsen la grunnlaget for den norske *avskjermingspolitikken* som skulle berolige Sovjetunionen, og var en del av de norske *selvpålagte begrensningene*. De ytterligere begrensningene gikk blant annet ut på å forhindre øvingsaktivitet og alliert virksomhet på norsk territorium øst for den 24 lengdegrad og atompolitikken som gikk ut på at Norge ikke tillot atomvåpen i landet i fredstid. Gjennom disse begrensningene viste man at man på norsk side gjorde anstrengelser for å bevare lavspenningen i Norden. Samtidig gav NATO-medlemskapet og, etterhvert forhåndslagringen av alliert militærmateriell i Trøndelag, en troverdighet til Norges forsvarsevne. Norge førte altså en politikk som var balansert mellom beroligelse og avskrekkelse.

- Finland

---

³¹ Holtsmark, Sven G. et.al , *Norge og Sovjetunionen 1917-1955 – En utenrikspolitisk dokumentasjon*. Dok. 325-325 s.425-426

Den unge finske nasjonen hadde gjennomgått mye i løpet av sine første femti år. Ikke før 1917 vant Finland sin uavhengighet fra Russland. Året etter ble landet kastet inn i en bitter borgerkrig mellom *de hvite*, som var en borgerlig sammensetning bestående av overklassen, middelklassen og bøndene og de røde, som stort sett bestod av industriarbeidere, husmenn og andre radikale med en sosialistisk orientering. De hvite, som ble støttet av Tyskland, gikk av med seieren og Finland ble i 1919 en selvstendig republikk. Den 30. november 1939 ble Finland invadert av Sovjetunionen etter at de to landene hadde vært i en diplomatisk konflikt over grensejusteringer. Til tross for den sovjetiske tallmessige overlegenheten, presterte det finske forsvaret å yte en svært effektiv motstand. Men etter flere måneders kamp måtte finnene, den 13. mars 1940, be om en fredsavtale med Sovjetunionen og gå med på store territorielle innrømmelser. Under kampene mot den overlegne fienden hadde finnene vunnet stor sympati blant de nordiske land. Det finske forsvaret hadde også oppnådd en høy anerkjennelse i militære kretser både i Norge og internasjonalt.³²

Men på finsk side vokste det frem et ønske om å ta tilbake de tapte områdene. I tilknytning til den tyske storoffensiven mot Sovjetunionen i juni 1941, gikk Finland derfor til krig mot Sovjetunionen for å gjenerobre de tapte områdene fra vinterkrigen, samt andre områder de hevdet tilhørte Finland. Denne gangen var Finland støttet av Nazi-Tyskland og utgjorde en del av den tyske offensiven og tapte følgelig noe sympati fra Vesten.³³ I september 1944 måtte finnene be om våpenhvile med et Sovjetunionen som var blitt for sterke. Våpenhvilen ble inngått med et premiss om at finnene måtte jage ut de resterende tyske troppene i Finland, samt avstå store territorielle områder og gjøre en rekke andre innrømmelser.

Våpenhvilen ledet til opprettelsen av *Vennskaps, sikkerhets og bistandsavtalen* (VSB-avtalen) med Sovjetunionen i 1948. Dette var en avtale som traktatfestet at Finland skulle motsette seg angrep fra Tyskland og dets allierte,³⁴ og angrep på Sovjetunionen gjennom Finland. Avtalen ble i praksis tolket som en diplomatisk byttehandel hvor Finland fikk beholde sin selvstendighet i bytte mot en tett tilknytning til Sovjetunionen, både økonomisk og

---

³² Bull-Hansen, Fredrik, Intervju 1.4.2014, Gjeseth, Gullow, Intervju 10.9.2013

³³ Det er verdt å bemerke at sympatien for Finland og forståelsen for deres vanskelige posisjon under den kalde krigen likevel var utbredt. Bull-Hansen Fredrik, Intervju 1.4.2014. Gjeseth, Gullow, Intervju 10.9.2013. Willoch, Kåre, Intervju 4.5.2015. Sjaastad, Anders, Intervju 25.3.2014.

³⁴ Det er en utbredt tolkning at det man i virkeligheten snakket om USA og dets allierte, ikke Tyskland og dets allierte, men at man valgte denne ordlyden av diplomatiske årsaker.

sikkerhetspolitisk. Viktigst var den sikkerhetspolitiske sammenhengen, hvor VSB-avtalen inneholdt en militær konsultasjonsklausul Sovjetunionen kunne benytte seg av i en eventuell krise. Denne klausulen kunne utløse sovjetisk militær «bistand» til Finland etter at man fra sovjetisk side hadde innkalt finnene til militære konsultasjoner.

I praksis fungerte denne delen som et sovjetisk pressmiddel da den kunne føre til utplassering av sovjetiske styrker i Finland og i så måte innskrenke finsk selvstendighet. Denne forutsetningen var et av de viktigste grunnlagene for den sovjetiske innflytelse over finsk politikk under den kalde krigen. Notekrisen i 1961 er ett eksempel hvor VSB-avtalens konsultasjonsklausul ble brukt til å utøve sovjetisk innflytelse over finsk politikk. Notekrisen begynte 31. november 1961, da man fra sovjetisk hold anmodet om konsultasjoner i henhold til VSB-avtalen og utløste uro i Finland. Krisen løste seg imidlertid etter at den finske presidenten Urho Kekkonen hadde personlige samtaler med den sovjetiske ledelsen. Fra offisielt sovjetisk hold var årsakene til konsultasjonene en følge av bevæpningen av Vest-Tyskland. Men det er en utbredt teori at man fra sovjetisk side startet konsultasjonene for å styrke Kekkonens popularitet i Finland og i så måte sikre seg en samarbeidspartner. Uansett viste Sovjetunionen en påvirkningskraft på finsk politikk gjennom VSB-avtalen.

VSB-avtalen var også helt sentral når det gjaldt begrensningene for finsk kontakt med vestlige land og da spesielt NATO-land som Norge.³⁵ Til tross for Finlands kulturelle tilhørighet til Vest-Europa, var den finske tilknytningen til Sovjetunionen et faktum alle de nordiske landene var innforstått med. Av den grunn var de nordiske land nødt til å ta hensyn til Finlands stilling hva angikk kontakt og samhandling innen både utenrikspolitikk generelt og sikkerhetspolitikk spesielt.

På bakgrunn av det kompliserte forholdet til Sovjetunionen hadde Finland begrenset handlefrihet i utenriks- og sikkerhetspolitikken. For Finland var den viktigste oppgaven tilknyttet den nordiske balansen å unngå ytterligere sovjetisk innflytelse i landet. Denne politikken ble utført gjennom den såkalte *Paasikivi-Kekkonelinjen*, som skulle sikre Finlands selvstendighet fra Sovjetunionen gjennom gode relasjoner østover. Paasikivi-Kekkonelinjen var en politisk doktrine som ble introdusert av den finske president Juho Paasikivi i 1944 og

---

³⁵ Skogrand, Kjetil, *Norsk forsvarshistorie – Alliert i krig og fred*, bd.4, s.229.

som ble videreført av president Urho Kekkonen fra 1956. Doktrinen gikk i grove trekk ut på at den finske utenrikspolitikken ikke skulle komme på kollisjonskurs med Sovjetunionen, og skulle på den måten sikre finsk selvstendighet. Siden finnene måtte balansere sin utenrikspolitikk mellom å tilfredsstille Sovjetunionen og å understreke den finske selvstendigheten, ble deres forhold til NATO-land spesielt vanskelig. Av den grunn måtte Norge behandle alle sikkerhets- og utenrikspolitiske spørsmål vedrørende Finland med stor forsiktighet for å unngå å forstyrre *den nordiske balansen*. Det var ytterst viktig å ikke stille finnene i et dårlig lys, spesielt overfor Sovjetunionen, for å sikre at Finland skulle ha en politisk handlefrihet og unngå de militære konsultasjonene som lå i VSB-pakten.

- Danmark

Danmark hadde, i likhet med Norge, valgt å bli medlem i NATO allerede ved opprettelsen av alliansen i 1949. Erfaringene fra den annen verdenskrig hadde vist at landet vanskelig lot seg forsvare alene på grunn av dets geografiske forutsetninger. Alliansetilknypning var derfor en nødvendighet for å troverdiggjøre forsvaret av dansk territorium. Men Danmark gikk inn i alliansen på de såkalte minimumsvilkår og førte en base- og atompolitikk lignende den norske.³⁶ Av den grunn hadde også Danmark et virkemiddel overfor Sovjetunionen ved at man kunne lette på sine selvpålagte begrensninger hvis sovjetisk side skulle gjøre uønskede tiltak i Norden.

- Sverige

Sverige og Norge var bundet sammen av det geostrategiske skjebnefellesskapet den skandinaviske halvøy utgjorde, men i motsetning til Norge og Danmark, valgte Sverige alliansefrihet.³⁷ Dette hang sammen med de sikkerhetspolitiske erfaringene svenskene hadde gjort under den annen verdenskrig hvor man klarte å forholde seg nøytral gjennom blant annet avskrekkelse. Denne avskrekkelsen ble styrket i løpet av den kalde krigen og det sterke svenske forsvaret ble ansett som en «kinesisk mur» i norsk sikkerhetstenkning, da den ville

---

³⁶ Skogrand, Kjetil, *Norsk forsvarshistorie – Alliert i krig og fred*, bd.4, s.226.

³⁷ Petersson, Magnus. *Man lär sig ...vem man kan hålla i hand när leken blir allvar: Svensk militär underrättelsestjänst och Norge under första delen av det kalla kriget*.s.259

stoppe, eller problematisere, en eventuell sovjetisk gjennommarsj.³⁸ Samtidig begrenset den svenske alliansefriheten et mer omfattende og åpent samarbeid med NATO, noe som igjen hadde en beroligende effekt på Sovjetunionen. På denne måten fremsto Sverige som et beroligende element i Norden under den kalde krigen. Men til tross for sin alliansefrihet, var det likevel en kjensgjerning at Sverige ville valgt å kjempe sammen med NATO hvis alliansefriheten ikke skulle holde.³⁹ Av den grunn hadde Sverige et utstrakt skjult samarbeid med NATO.⁴⁰ Sverige kunne også velge å slutte seg til NATO i en situasjon hvor Sovjetunionen ville gjøre for store inngrep i Norden, og hadde derfor et forhandlingskort i den nordiske balansen.

- Island

Islands geostrategiske posisjon ble svært tydelig under den annen verdenskrig. Øya viste tidlig sin verdi som et «usenkelig hangarskip» og viste en stor betydning i maritim sammenheng. Island er det midterste punktet i området som kalles for GIUK-gapet⁴¹ som utgjør en innsnevring av havområdene mellom Grønlandshavet, Norskehavet og det øvrige Atlanterhavet. Dette området hadde en stor betydning for den strategiske begrensningen og overvåkingen av sovjetiske ubåter. I likhet med Norge og Danmark, gikk Island inn i NATO fra begynnelsen i 1949. Men i motsetning til sine nordiske, naboer tillot Island amerikanske baser på sitt territorium fra 1951. Av den grunn hadde Island mindre innflytelse i den nordiske balanse, da landet allerede var så dypt integrert i alliansen at dets stilling ikke kunne endres nevneverdig.

2.2 - Den nordiske balansen

Begrepet *den nordiske balansen* ble i en vitenskapelig sammenheng utviklet av forskeren Arne Olav Brundtland i 1966, i sammenheng med en artikkel han publiserte i tidsskriftet

---

³⁸ Gjeseth, Gullow, *Landforsvarets forsvarsplaner under den kalde krigen*, s.307

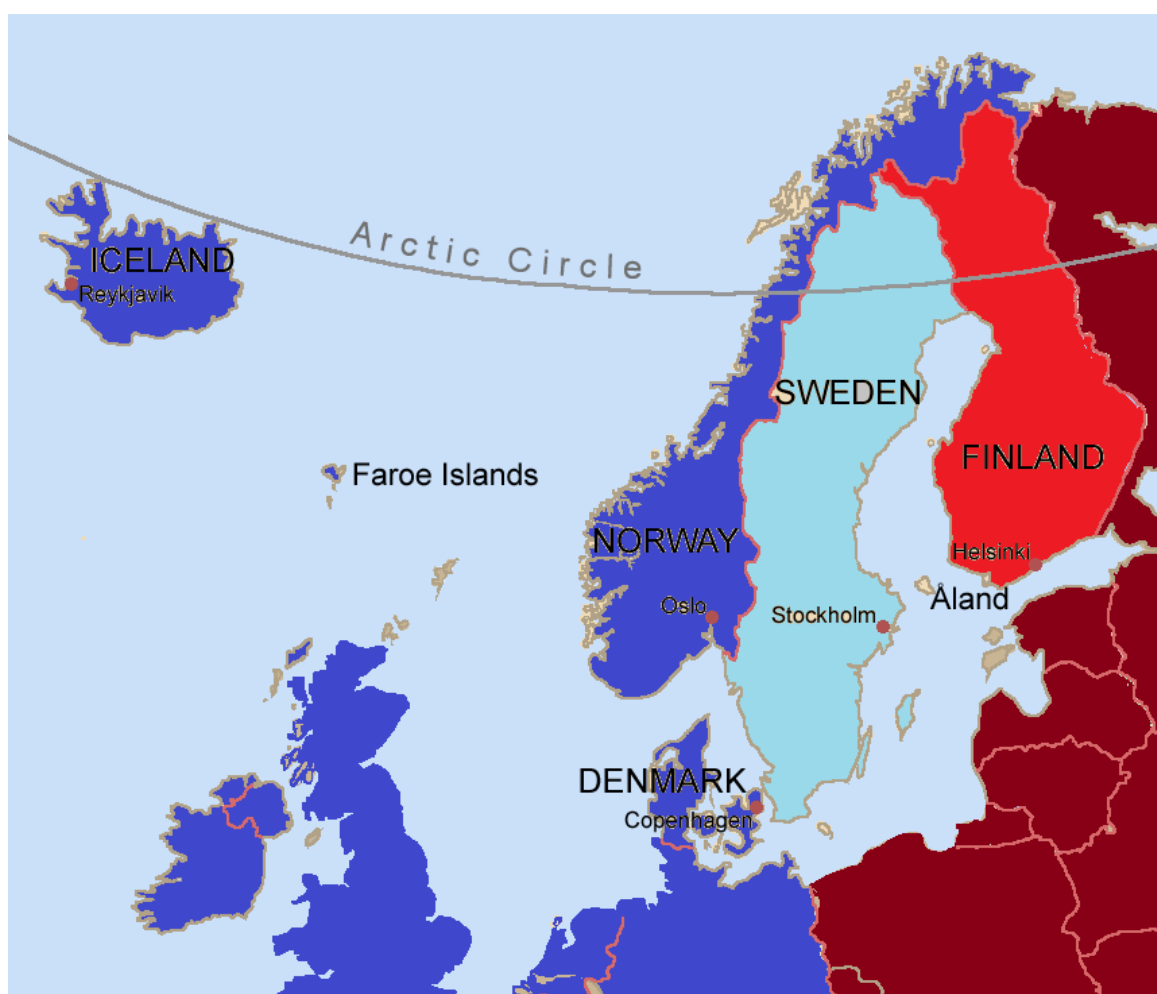
³⁹ Petersson, Magnus, *Sweden and the Scandinavian defence dilemma*, s.225. Se også Skogrand, Kjetil, *Norsk forsvarshistorie – Alliert i krig og fred*, bd.4, s.226.

⁴⁰ Holmström, Mikael, *Den dolda alliansen – Sveriges hemliga NATO-förbindelser*, s.575

⁴¹ Grønland, Island, United Kingdom-gapet. Det geografiske området mellom disse øyer.

*Internasjonal politikk.*⁴² Begrepet omfatter summen av de nordiske lands sikkerhetspolitiske utfordringer og samspillet mellom dem for å bevare Norden som et lavspenningsområde. Den nordiske balansen er beskrivelsen av den tilstanden av lavspenning og likevekt som eksisterte i Norden under den kalde krigen. Men den kan også beskrives som en mekanisme som sørget for opprettholdelsen av denne balansen og lavspenningen. Dette gikk i praksis ut på å unngå å stille de andre nordiske landene i forlegenhet og samtidig samarbeide om å holde begge supermaktene på en armlengdes avstand i regionen. De sikkerhetspolitiske orienteringene blant de nordiske land kan tydeliggjøres grafisk:

FIGUR 1: VISER DE SIKKERHETSPOLITISKE ORIENTERINGENE I NORDEN UNDER DEN ANDRE KALDE KRIGEN.
(GRAFIKK: EGENPRODUSERT)

Figur (1) viser en oppdeling av Norden hvor Island, Danmark og Norge er markert i mørkeblå farger som symboliserer en forankring i NATO. I midten ligger Sverige med en alliansefrihet,

⁴² Petersson, Magnus, *Norden mellan Stormaktar och fredsforbund*, s.138

men likevel en vestlig orientering markert i en lyseblå farge. Finlands lyserøde farge viser på den annen side den finske nøytraliteten med en Sovjetisk orientering. Kartet viser hvordan den reelle alliansetilhørigheten lå an i Norden under den kalde krigen, og viser hvordan Sverige og Finland lå mellom de to maktblokkene som buffere. Dynamikken i den nordiske balansen gikk i hovedsak ut på å forhindre en økt involvering av supermaktene i regionen. I den sammenheng er det betydningsfullt å merke seg at alle de nordiske landene hadde rom for endring i sin sikkerhetspolitikk, med unntak av Island.⁴³ Norge og Danmark hadde gått inn i NATO på minimumsvilkår og tillot verken allierte baser eller atomvåpen på sitt territorium. Sverige var alliansefritt, men kunne velge side i tilfelle en krise eller krig. Dette var mekanismene de nordiske landene hadde til bruk i drakampen mellom supermaktene USA og Sovjetunionen. På den annen side kunne Sovjetunionen trekke Finland tettere til seg. Ut ifra disse disposisjoner holdt de nordiske land og supermaktene hverandre i en sikkerhetspolitisk balanse i Norden. Dette kan enklest demonstreres gjennom et eksempel: Hvis Sovjetunionen skulle gjøre tiltak i Finland av en karakter som innskrenket finsk suverenitet, måtte man regne med at dette ville føre til mottiltak blant de andre nordiske landene. Sverige kunne for eksempel gå inn i NATO-samarbeidet, og Danmark og Norge kunne slakke opp på sin base- og atomvåpenpolitikk. Motsatt kunne Sovjetunionen reagere på, for eksempel større amerikansk involvering i Norden, ved å knytte Finland tettere til seg. Dette begrenset supermaktens mulighet til å blande seg inn i nordisk anliggende i altfor stor grad. Mellom hvert enkelt land ble dette momentet opprettholdt gjennom en hensynsfull politikk overfor hverandre, som forhindret mottiltak fra enten den ene eller andre siden av maktblokkenes supermakter. Lavspenningstilstanden fikk, med enkelte unntak, bestå uten utfordringer i den første delen av den kalde krigen. Men i løpet av *den andre kalde krigen* ble den nordiske balansen utsatt for et større press.

2.3 - Den andre kalde krigen

Den andre kalde krigen er en betegnelse på perioden 1979-1985 som var preget av økte motsetninger mellom øst og vest, samt et større sikkerhetspolitisk konfrontasjonsnivå. Starten av den andre kalde krigen markeres av den sovjetiske innmarsjen i Afghanistan. Denne

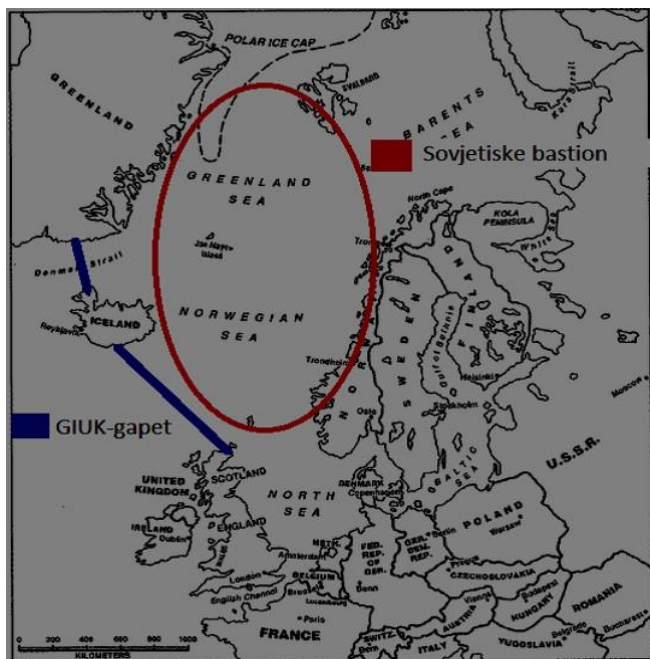
---

⁴³ Island hadde i en langt mindre grad muligheten til å påvirke den nordiske balansen enn de øvrige nordiske landene. Island kunne imidlertid ta stilling til hvorvidt de ønsket å involvere seg i en kjernevåpenfri sone eller ikke.

hendelsen førte til at perioden av avslappede forhold mellom øst og vest, også kjent som «détente»,⁴⁴ ble brutt. På bakgrunn av den sovjetiske aggresjonen i Afghanistan fikk nykonservative strømninger i USA et oppsving, noe som manifesterte seg gjennom valget Ronald Reagan som president i USA i 1981. Reagans sterke anti-sovjetiske retorikk og opprusting av militæret førte til en forverring av øst-vest-forholdet.⁴⁵

2.4 - Økt fokus på nordflanken.

Supermaktens hovedfokus hadde i perioden 1949-1979 stort sett vært på andre steder i verden enn Nord-Europa. Det var særlig Sentral-Europa, Afrika og Asia som hadde vært gjenstand for størst oppmerksomhet. Men på bakgrunn av skiftende global sikkerhetspolitikk dreide den kalde krigens fokus gradvis tilbake til Europa og til NATOs nordflanke, nemlig Norden.

FIGUR 2: VISER DET SOVJETISKE BASTIONKONSEPTET OG HVILKE OMRÅDER DET SKULLE DEKKE MARKERT MED RØDT. NATOs SPERRELINJE MELLOM GIUK MARKERT MED BLÅTT. (KILDE: EGENPRODUSERT)

⁴⁴ Détente, avspenning, brukes mest i internasjonal og militærpolitisk sammenheng om en avspenningsperiode. Store norske leksikon, Store norske leksikon. Historikeren Olav Njølstad redegjør for uttrykkets bakgrunn og dets faktiske betydning på 1970-tallet. Her forklarer han at det var den amerikanske presidenten Richard M. Nixon som først tok begrepet i sin munn i 1970 og at det i de følgende år ble et synonym for «fred» «stabilitet» og «forhandlinger». Njølstad, Olav, *Détente – et mislykket avspenningsforsøk?* S. 15

⁴⁵ Børresen, Jacob et al. *Allianseforsvar i endring.* S. 18

Etter den feilslåtte amerikanske satsingen i Asia generelt, og Vietnam spesielt innså man på amerikansk side at et videre engasjement i regionen utover 1970-tallet ville være et feilsteg. Dette førte til den amerikanske globale tilbaketrekningen fra Asia, som sammenfalt med tilbaketrekningen fra Vietnam i 1975.⁴⁶ Parallelt med USAs globale tilbaketrekning, startet Sovjetunionen opp en omfattende opprusting av *nordflåten* med base på Kola-halvøya.⁴⁷ Den sovjetiske marinen hadde tidligere hatt begrenset tilgang til verdenshavene da NATO var maritimt dominerende, og søkte derfor å endre denne tilstanden. Da USA gjorde sin «global retreat»,⁴⁸ forsøkte Sovjetunionen å utnytte det strategisk gunstige øyeblikket til å styrke sin egen globale strategiske posisjon.⁴⁹ Det sovjetiske framstøtet kom blant annet i form av det såkalte *Bastionkonseptet*, som gikk ut på å skape en sterk regional militær tilstedeværelse i Barentshavet. Innenfor den sovjetiskdominerte regionen skulle de nye ubåtene av typen Delta-III kunne operere fritt, samtidig som fastlands-USA var innen rekkevidde for ubåtenes atomvåpen.

Den nye sovjetiske marinestrategien vakte stor bekymring i USA, da den strategisk viktige kontrollen over deler av Nord-Atlanteren var i ferd med å glippe ut av hendene på NATO. I tillegg ville det amerikanske fastlandet ligge innen rekkevidde for Sovjetiske atomraketter. Dette ville bety at USAs globale initiativ var i ferd med å gli over til Sovjetunionen. Som et resultat av bastionkonseptet dreide det amerikanske forsvarsmiljøets fokus på 1970-tallet mot nordflanken og den sovjetiske trusselen. Omtrent på samme tid, ble det i mai 1978 vedtatt i NATO å utvikle en ny marinestrategi som også hadde et langt større fokus på samme område.⁵⁰ Marinestrategien var en del av det som kalles *Forward Defence*, og som i grove trekk var en overordnet strategi for NATO. Denne strategien gikk ut på å møte en eventuell sovjetisk offensiv så tidlig som mulig, og tvinge dem inn i en kostbar utmattelseskrig. Dette var ugunstig for Sovjetunionen, som med sine overlegne konvensjonelle styrker og underlegent ressursgrunnlag, helst ville søke å møte en NATO-styrker i en offensiv situasjon i

---

⁴⁶ Tamnes, Rolf, *The United States and the Cold War in the High North*, s.231

⁴⁷ *Ibid*, s.234

⁴⁸ Den amerikanske globale militære strategien ble snudd i en defensiv retning i løpet av 1970-tallet og har ofte blitt omtalt som «The global strategic retreat». Denne reorienteringen hadde sitt utgangspunkt i NSSM-3 fra 1969. Tamnes, Rolf, *The United States and the Cold War in the High North*, s.231

⁴⁹ Tamnes, Rolf, *The United States and the Cold War in the High North*, s.232

⁵⁰ Concept of Maritime Operations (CONMAROPS) hadde et hovedfokus på å møte den sovjetiske ubåttrusselen tidlig og forhindre deres tilgang til Atlanterhavet. Tamnes, Rolf, *The United States and the Cold War in the High North*, s.261

en kortvarig krig fremfor en defensiv og langvarig krig.⁵¹ *Forward Defence*-strategien hadde som mål å virke avskrekkende på Sovjetunionen og forhindre en eventuell krig. Denne strategien ble utviklet under Jimmy Carters presidentperiode, men under hans presidentperiode manglet det politisk vilje til å iverksette et slikt militært initiativ. Det var først da republikanerne, med Ronald Reagan, i spissen kom til makten at planen skulle settes ut i live.⁵² John Lehman, som var en av de fremste pådriverne for en sterkere marine, var i Reagan-administrasjonen tildelt rollen som marineminister og fikk følgelig stor innflytelse på utviklingen av marinen. Lehmans strategi var svært kompatibel med Reagans valgløfter om å møte den Sovjetiske trusselen med en styrking av det amerikanske militærvesen.

Den nye marinestrategien manifesterte seg gjennom den såkalte *600 ship navy-doktrinen*, som gikk ut på å både modernisere eldre amerikanske krigsskip og samtidig bygge nye ubåter og hangarskip som et mottiltak mot blant annet *Bastionkonseptet*.⁵³ De økende kontrastene mellom USA og Sovjetunionen, akkompagnert av militær opprusting, førte til et kjøligere politisk klima. Den anstrengte situasjonen ledet også til et større militært konfronteringsnivå i verden generelt og på nordflanken spesielt.

For Norges sikkerhetspolitikk ble bastionkonseptet en stor utfordring. Fra å tidligere ha ligget strategisk plassert på NATOs frontlinje mot Sovjetunionen, ville Norge under et effektivt bastionkonsept bli liggende langt bak fiendens frontlinje, (se figur 1.) Denne situasjonen var spesielt risikabel siden en av grunnpilarene i norsk sikkerhetspolitikk var hjelp fra allierte i en krigssituasjon. Som en følge av denne trusselen ble det lagt stor vekt på å binde NATO-styrker til øremerket innsats i Norge ved et krigsutbrudd. Denne prosessen materialiserte seg først og fremst i initiativet for forhåndslagring av amerikansk militærmateriell i Norge på 1980-tallet og en generell styrket *invitasjonspolitik*.⁵⁴

---

⁵¹ I en krigssituasjon ville NATO ha en langt bedre utnyttelse av sine styrker i en fremskutt defensiv situasjon. Dette ville sette Sovjetunionen i en angrepsposisjon som innskrenket mulighetene for taktiske manøver og hvor den tallmessige overlegenheten ville bli utfordret av forberedte forsvarsposisjoner hos NATO-styrkene. I tillegg var det langvarige aspektet i en slik utmattelseskrig ugunstig for russerne, da sovjetiske styrker var oppsatt for en kort og intens krig. Mearsheimer, John J., *Maneuver, Mobile defence and NATO Central Front* s. 114-122.

⁵² Tamnes, Rolf, *The United States and the Cold War in the High North*, s.263

⁵³ Tamnes, Rolf, *The United States and the Cold War in the High North*, s.261

⁵⁴ Invitasjonspolitik er betegnelsen på en av grunnsteinene i norsk sikkerhetspolitikk under den kalde krigen. Den gikk ut på å «invitere» alliansemedlemmer til stille sine styrker og/eller utstyr til disposisjon i Norge i krig eller krise.

I denne pressede situasjonen var Norge nødt til vurdere alle sine forsvarsmuligheter nøye. Med små konvensjonelle styrker sammenlignet med Sovjetunionen, og med en forsinket eller i verste fall fraværende hjelp utenfra, ble forsvarspotensialet i nabolandene vurdert. Det ble raskt fastslått at Sverige med sine betydelige konvensjonelle styrker ville være «Norges beste forsvar».⁵⁵ Hvis ikke det svenske forsvaret var i stand til å stoppe en sovjetisk gjennommarsj, ville det i alle fall forsinke den slik at Norge hadde bedre forutsetninger for å motta forsterkninger utenfra.⁵⁶ Norge lå bak det svenske forsvaret, som fungerte som en slags «kinesisk mur»⁵⁷. Men store deler av landet var uten denne beskyttelsen da den norsk-svenske grensen stopper like før Tromsø. Finlands rolle som enten et bidrag som en forlenget «kinesisk mur», en aktivt motsetningsdempende buffer eller eventuelt som en trussel mot strategiske norske områder, ble derfor av stor betydning for den norske forsvarsplanleggingen.

Forhåndslagringen av NATO-materiell på norsk territorium ble en løsning på Norges nye forsvarsproblem. Dette opplegget gikk ut på å lagre det tunge materiellet til allierte styrker som var øremerket innsats i Norge i en eventuell krig. Forhåndslagringen skulle sikre troverdigheten av forsvaret av Norge og NATOs solidaritetstankegang. Tiltaket skulle virke avskrekkende på Sovjetunionen, da sovjetiske styrker relativt raskt ville møte amerikanske i et eventuelt angrep på Nord-Norge og konflikten ville således eskalere.⁵⁸ Men forhåndslagringen ble kraftig kritisert av Sovjetunionen, som mente at Norge brøt med sin tradisjonelle base- og lavspenningspolitikk. Den sovjetiske misnøyen førte følgelig til et større press på Finland. I tråd med den nordiske balansen måtte finnene i praksis protestere på større NATO-tilstedeværelse i Norden, ettersom de ble presset av Sovjetunionen gjennom VSB-avtalen.

Forslaget om en kjernevåpenfri sone i Norden representerte et problem for alliert hjelp i tilfelle krise eller krig. Hvis en kjernevåpenfri sone hadde blitt en realitet i Norden, ville Norges allierte måtte revurdere sine muligheter for å kunne sende sine styrker til regionen, da manglende støtte og avskrekkelse gjennom taktiske atomvåpen ikke ville vært en mulighet for den allierte militære styrkene. Denne sonen ville også problematisere den amerikanske

---

⁵⁵ Sjaastand, Anders, intervju 25.3.2014

⁵⁶ Gjeseth, Gullow, *Landforsvarets forsvarsplaner under den kalde krigen*, s.164

⁵⁷ Ibid, s.307

⁵⁸ Børresen, Jacob et al. *Norsk forsvarshistorie 1970-2000 – Allianseforsvar i endring*. S. 64

maritime tilstedeværelsen i området, da flere av dens viktigste fartøy var konstant utrustet med atomvåpen. Forslaget om en kjernevåpenfri sone var av den grunn en trussel mot norsk sikkerhet og i utgangspunktet ønskelig fra sovjetisk side. Finlands stilling til sonen var derfor under press fra begge sider, og deres faktiske innstilling til denne var av stor relevans i norsk sikkerhetstenkning.

Samlet sett førte det økte fokuset på Norden under perioden 1979-1985 til et langt større press på den nordiske balansen enn tidligere under den kalde krigen. Dette presset gjør det enklere å se konturene av Norge og Finlands intensjoner og ikke minst hvordan den nordiske balansen fungerte i praksis.

3 Den kjernevåpenfri sonen i Norden 1979-1985

Atomvåpen hadde fått en sentral rolle i maktkampen mellom USA og Sovjetunionen i løpet av den kalde krigen. På slutten av 1940- og videre gjennom 50-tallet garanterte USA Vest-Europas sikkerhet mot sovjetisk overfall med den såkalte *Massive Retaliation-doktrinen*.⁵⁹ Men atomvåpenenes ekstremt destruktive natur hadde gjort dem til svært omstridte våpen. I løpet av 50-tallet vokste det frem en omfattende motstand mot atomvåpen både blant sivilbefolkningen og statsmakter. Den sivile atomvåpenmotstanden var spesielt aktiv i perioden 1957-1963 og var rettet hovedsakelig mot prøvesprengninger og spredning av atomvåpen. Disse bevegelsene fikk i flere tilfeller støtte fra Sovjetunionen, som så dette som en god måte å forsøke å bremse den amerikanske atomvåpenoverlegenheten og samtidig markere seg som en forkjemper for fredelige initiativ. Sovjetunionen var også interessert i å støtte forskjellige staters initiativ som tok til sikte på å begrense atomvåpen. Slike statlige initiativ dukket opp allerede i 1957, med den polske *Rapacki-planen*, som foreslo en atomvåpenfri sone i Sentral-Europa. I 1961 fremmet Sverige, med utenriksminister Östen Undén i spissen, *Undén-planen*, som skulle begrense produksjonen og spredningen av atomvåpen. I 1963 ble det fra finsk side presentert et forslag om en kjernevåpenfri sone i Norden best kjent som «Kekkonenplanen». Planens mål var at de nordiske land skulle traktatfeste sin kjernevåpenfrie status.⁶⁰ Det finske initiativet ble raskt stemt ned av NATO-medlemmene i Norden. Fra norsk side uttrykte man at en sone var uinteressant, med mindre den var en del av en større nordisk sammenheng og at den involverte sovjetiske områder. Dette var to hovedbetingelser som ble stående til den kalde krigens slutt.⁶¹ Men den viktigste årsaken til den negative holdningen var trolig de nordiske NATO-landenes forpliktelser til alliansen. For Norge, Danmark og Island var det umulig å prioritere avtaler med en tredjepart som gikk på akkord med NATOs politikk og strategi.

Ettersom både Sovjetunionen og flere NATO-land fikk tilgang på atomvåpen, ble en alt-

---

⁵⁹ Massive retaliation-doktrinen gikk ut på at USA ville svare på ethvert sovjetisk angrep mot NATO-land med et fullskala atomangrep. Denne doktrinen skulle skremme Sovjetunionen fra å våge selv de minste angrep på vesten.

⁶⁰ Skogrand, Kjetil, *Fryktens likevekt*. S.46

⁶¹ Tamnes, Rolf, *Den norske holdningen til en nordisk atomvåpenfri sone 1958-1983*, s. 11

ødeleggende krig ansett som mer sannsynlig. Både Sovjetunionen og NATO besatt et våpenarsenal bestående av ubåter, mobile utskyttingsramper og underjordiske rakettsiloer som kunne garantere et gjengjeldelsesangrep hvis fienden slo til først. Som resultat av denne garanterte ødeleggelsen, *mutual assured destruction* (MAD), innså man på begge sider at terskelen for å benytte atomvåpen var svært høy. For NATOs del fantes det så å si ingen mekanismer for eskaleringskontroll; det var enten atomkrig eller ingen militær reaksjon.⁶² Sovjetunionen hadde på sin side en større handlefrihet hva angikk konvensjonelle styrker, og kunne i en tilspisset situasjon gjøre mindre militære fremstøt, hvorpå NATO ville være tvunget til enten å slå tilbake med atomvåpen eller avstå en militær reaksjon fullstendig. En slik situasjon var uholdbar da den gjorde deler av alliansen sårbar for sovjetisk militært overfall samtidig som den økte faren for atomkrig. Av den grunn ble NATO nødt til å ruste opp sine *konvensjonelle styrker* og finne en ny overordnet strategi. I løpet av 1960-tallet begynte USA og NATO å omstille seg fra *Massive Retaliation-doktrinen* til *Flexible response-doktrinen*.⁶³ *Flexible response-doktrinen* ble første gang introdusert i 1961 av John F. Kennedy. Doktrinen skulle sikre at alliansen hadde et større spektrum med gjengjeldelsesmuligheter enn bare atomvåpen, og dette førte til en storstilt utbygging av konvensjonelle og taktiske styrker. Sovjetunionens konvensjonelle overtak i Europa utgjorde den største utfordringen. Den styrkemessige ubalansen i Europa generelt var særlig prekær før de militære begrensingene på Vest-Tysland ble opphevet. For å forsøke å demme opp dette stadig pressende problemet, trappet USA opp våpenstøtten til sine NATO-partnere, Norge inkludert.⁶⁴

Problemet med den konvensjonelle styrkemessige ujevnheten mellom NATO og Sovjetunionen var spesielt synlig nettopp på *Nordflanken*.⁶⁵ Norge, som eneste NATO-land med grense til Sovjetunionen, hadde ikke de forutsetningene som skulle til for å møte den røde hærs kapasitet i Norden. Det styrkemessige misforholdet økte betraktelig utover 1970- og 80-tallet da den sovjetiske marinen fikk sin renessanse, samtidig som lokale sovjetiske styrker ble opprustet i takt med marineanleggene på Kola.⁶⁶ Dette misforholdet skulle her, som i resten av Europa, demmes opp gjennom overgangen fra *Massive Retaliation* til *Flexible Response*. Denne utviklingen var heldig for Norge med sin uriaspost i nord. Siden USA nå

---

⁶² Skogrand, Kjetil, *Fryktens likevekt*. S.50

⁶³ Ibid. S.47

⁶⁴ Gjeseth, Gullow, Landforsvarets forsvarsplaner under den kalde krigen, s.169.

⁶⁵ Nordflanken er en strategisk betegnelse på Norden i NATO-sammenheng.

⁶⁶ Tamnes, Rolf, *Oljealder*. S.76.

ønsket å styrke sin konvensjonelle slagkraft globalt, resulterte dette også i økt materiell støtte til Norge. Den norske forsvars- og utenrikspolitikken på slutten av 1970-tallet ble derfor orientert mot en *invitasjonspolitik* for å vinne USA og NATOs oppmerksomhet om problemene på nordflanken. Den norske invitasjonspolitikken passet godt inn i Ronald Reagans offensive strategi om å begrense sovjetisk global innflytelse, som blant annet kom til uttrykk i *Reagan-doktrinen*,⁶⁷ og *600-ship navy-strategien* som skulle sikre amerikansk overlegenhet på alle hav. For Norges del manifesterte invitasjonspolitikken seg først og fremst gjennom øremerkede NATO-innsatsstyrker til Nord-Norge og forhåndslagring av NATO-materiell på norsk jord. Men denne invitasjonspolitikken førte også med seg en større fare for å involvere allierte atomvåpen, enten på permanent eller midlertidig basis. Dette gjaldt særlig *600-ship-navy-strategien* som satset tungt på såkalte fremskutte marineenheter. Denne strategien var spesielt innrettet mot Europa og i økende grad mot nordflanken, og eventuelle angrep på sovjetiske installasjoner på Kola-halvøya.⁶⁸ Marineenheter tiltenkt til den slags bruk var hangarskip og ubåter, som kunne søke tilflukt i radarskyggen av de dype norske fjordene, og dette var fartøy med både atomvåpen og atomreaktorer brukt til fremdrift.⁶⁹

Sovjetunionen, som på sin side hadde det konvensjonelle overtaket, var på sett og vis også positivt innstilt til overgangen til *Flexible Response* på nordflanken. Den sovjetiske overlegenheten var på begynnelsen av 1980-tallet så stor at et «*territorial snatch*»⁷⁰ av Finnmark, uten påfølgende militære NATO-reaksjoner, kunne blitt en realitet.⁷¹ En betingelse for at en slik sovjetisk operasjon skulle kunne utføres var at man ikke utløste en kjernefysisk krig, da prisen for Finnmark ville bli for høy.

En eventuell utplassering av amerikanske hangarskip, ubåter eller midlertidig utplassering av NATO-styrker med atomvåpen, ville mest sannsynlig utelukke et slikt scenario i Finnmark. Da spørsmålet angående en kjernevåpenfri sone i Norden ble bragt opp på nytt, med en ny versjon av «Kekkonenplanen» i 1978, ble initiativet selvsagt helhjertet støttet (hvis ikke orkestret) av Sovjetunionen. Men til forskjell fra Kekkonenplanen i 1963, var ikke det

---

⁶⁷ Reagan-doktrinen gikk ut på å stoppe opp og rulle tilbake Sovjetunionens globale initiativ gjennom å støtte anti-kommunistiske grupperinger i områder Sovjetunionen hadde etablert sin innflytelse. Scott, James M., *Deciding to intervene: The Reagan Doctrine and American Foreign Policy*, s. 14-15

⁶⁸ Tamnes, Rolf, *The United States and the Cold War in the High North*, s.262

⁶⁹ Bjøl, Erling, *Norsk sikkerhet i 1980-årene*. S.41

⁷⁰ I boken *The United States and the Cold War in the High North* beskriver Rolf Tamnes en situasjon hvor Finnmark blir tatt raskt av sovjetiske styrker lik situasjonen i «Tsjekkoslovakiastil». Tamnes, Rolf, *The United States and the Cold War in the High North*, s. 235

⁷¹ Tamnes, Rolf, *The United States and the Cold War in the High North*, s.235

sovjetiske motivet denne gangen bare å begrense en amerikansk atomvåpenoverlegenhet, men også å fremme den sovjetiske konvensjonelle overlegenheten, samt myke opp Norges tilknytning til NATO.⁷² En kjernevåpenfri sone ville tross alt tillate russerne å hente ut det fulle potensialet av sine konvensjonelle styrker i nord. Sonen ville også begrense effekten av *forward defence*-strategien på Nordflanken. Siden Finland var i en presset situasjon overfor Sovjetunionen, er det derfor nærliggende å tro at det sterke finske initiativet for en atomvåpenfri sone hadde tilknytning til sovjetiske interesser.⁷³

Siden en kjernevåpenfri sone kunne ha stor påvirkning på Norges sikkerhetspolitikk er det derfor relevant å se på hvilken rolle Finland spilte i denne sammenhengen, og ikke minst hvilke vurderinger norske beslutningstakere gjorde av den finske aktiviteten. Det finske forholdet til den kjernevåpenfrie sonen ville i denne sammenhengen ha stor påvirkningskraft på hvordan norske beslutningstakere vurderte Finland i en sikkerhetspolitisk sammenheng, og derfor egne seg godt til å besvare forskningsspørsmålene.

I denne delen vil jeg derfor analysere, diskutere og karakterisere hvordan de finske reaksjonene og den norsk-finske samhandlingen angående sonen, ble tolket inn i norsk sikkerhetstenkning. Jeg har benyttet meg av arkivmateriale fra utenriksdepartementet og forsvarsdepartementet, samt personintervju som grunnlag for analysen.

3.1 - Kekkonenplanen gjenoppstår – Fra forvirring til forståelse

I Norden var det spesielt Finland og den finske presidenten Urho Kekkonen som presset på for en kjernevåpenfri sone under den kalde krigen. Dette initiativet ble introdusert allerede i 1963 og fikk tidlig klengenavnet Kekkonen-planen. Initiativet fikk til å begynne med en dårlig mottakelse av de andre nordiske landene og ble i praksis skrinlagt ved første runde. Men spørsmålet ble brakt opp igjen i 1978 på bakgrunn av de våpentekniske fremskritt som hadde oppstått.

---

⁷² Tamnes, Rolf, Den norske holdningen til en nordisk atomvåpenfri sone 1958-1983, s.12-13

⁷³ Når jeg her skriver presset, henviser jeg til den geopolitiske situasjonen Finland befant seg i vis a vis Sovjetunionen, spesielt sett i lys av VSB-avtalen.

Under et møte mellom den norske statssekretær Johan Jørgen Holst og den finske understatssekretær Keijo Korhonen i desember 1978, ble spørsmålet om en atomvåpenfri sone tatt opp igjen. Korhonen forklarte at de kryssende missiler var hovedårsaken til Kekkonens utspill i mai samme år. Holst repliserte at han delte finnenes bekymring angående disse våpen, men at Norge verken hadde anledning til, eller så det som hensiktsmessig å, opprette en atomvåpenfri sone av følgende grunner:

- Holst forklarte at det allerede eksisterte en slags atomvåpenfri sone gjennom de selvpålagte begrensingene som var gjeldende blant de nordiske landene og at en egen avtale om atomvåpenfri sone ville bli overflødig i den sammenheng.
- Under samtalen ble det også forklart fra norsk side at Sovjetunionen hadde utplassert atomvåpen på Kolahalvøya som var rettet inn mot mål i Norden. Siden Sovjetunionen foreløpig ikke hadde kommet med noen innrømmelser angående disse våpen, så man det fra norsk side som uhensiktsmessig å opprette en atomvåpenfri sone i Norden siden Sovjetunionen ikke ønsket å være deltager.⁷⁴
- Holst understreket også at Norge heller ikke kunne forplikte seg til eksklusive avtaler mellom nordiske land hva angikk våpen i NATOs arsenal uten å bringe alliansen inn i diskusjonen. Et hvert forslag som ville øke avstanden mellom Norge og NATO var uaktuelt og følgelig ville et forslag om en atomvåpenfri sone i Norden være utelukket for Norge slik situasjonen var foreløpig.⁷⁵ Korhonen takket for Holsts forklaring på hvorfor en atomvåpenfri sone var uinteressant for Norge og understreket at det var meget oppklarende. Korhonen spurte likevel om Holst kunne tenke seg noe «quid pro quo»⁷⁶ for å gjøre forslaget mer interessant for Norge. Holst repliserte at han ikke kunne se for seg noen realistiske motytelser Sovjetunionen kunne tilby som ville gjøre forslaget mer interessant.⁷⁷

---

⁷⁴ UD 34/4.45 Bind 6 Jnr001432 *Samtaler med understatssekretær Korhonen 22.12.1978 s.5*

⁷⁵ UD 34/4.45 Bind 6 Jnr001432 *Samtaler med understatssekretær Korhonen 22.12.1978 s.5*

⁷⁶ En byttehandel

⁷⁷ UD 34/4.45 Bind 6 Jnr001432 *Samtaler med understatssekretær Korhonen, 22.12.1978 s.6*

Møtet mellom Korhonen og Holst bærer preg av Korhones forhandlingstilnærming angående Kekkonens gjenoppvekkelse av den kjernevåpenfrie sone i Norden. For norsk UD ble dette et tolknings spørsmål om hvorvidt dette skulle forstås som et forslag på bakgrunn av finske interesser alene, eller også på vegne av en tredjepart, Sovjetunionen. Det eksisterte altså innledningsvis en viss skepsis fra norsk side som kunne bære kjennetegn av at Finland ble ansett som et potensielt brohode for Sovjetunionen i sikkerhetstenkningen. Den videre diskusjonen angående den kjernevåpenfrie sone i Norden i 1979 bidrar til å skape klarhet om hvilke tanker norsk UD gjorde seg omkring de finske intensjonene med gjenopptakelsen av debatten..

Den norske skepsisen til den finske gjenopptakelsen av sonen ser ut til å fortsette i 1979. Det ser likevel ut til at debattens egenverdi i form av en større kontaktflate mellom Finland og Norge ble regnet som en verdifull faktor. Dette kommer frem i samtalen mellom den norske statssekretær Thorvald Stoltenberg og den finske understatssekretær Keijo Korhonen i januar 1979.

I samtalen med Korhonen ble den kjernevåpenfrie sonen tatt opp. Korhonen ble ansett for å være en helt sentral aktør i det finske embetsverket, da det fra finsk hold ble hevdet at «Korhonen hadde en helt sentral rolle i finsk utenrikspolitikk og var den eneste i utenriksministeriet som Kekkonen overhode hadde kontakt med.»⁷⁸

Korhonen fortalte at man på finsk side ikke hadde fått noen sovjetiske reaksjoner på Kekkonens tale om en kjernevåpenfri sone i 1978, før han møtte den sovjetiske diplomaten Viktor Israelian. Israelian var positiv og hadde satt seg meget godt inn i saken, og de to hadde diskutert på detaljnivå. Korhonen påpekte at han ikke ønsket å være en «messenger boy» men måtte påpeke at det var en vesentlig forskjell mellom hva Israelian gav uttrykk for og hva som hadde fremkommet i artikler skrevet av «Kommisarov».⁷⁹

---

⁷⁸ UD 25/4.45 Bind 33 Jnr 001452 *Samtale med den finske ambassadør* 5.12.1979 s.3

⁷⁹ FD 0.11.1 Finland Bind 6 LM/MHA *Statssekretærens samtale med understatssekretær Korhonen i Helsingfors* 16.1.79, 24.1.79 s1

Artiklene, som det kom flere av utover i 1979 og videre 1980-tallet, var alle signert med navnet Juri Kommissarov. Under en fortrolig samtale mellom den norske diplomaten Leif Mevik og den finske ambassadør Lars Sebastian Lindemann 3. desember 1979, forklarte Lindemann at *Kommissarov* ble antatt å være pseudonymet til et team som skrev om nordiske spørsmål. I dette teamet gikk man ut ifra at noen var svært høyt plassert,⁸⁰ trolig nestledende i den skandinaviske avdelingen i Sovjetunionen.⁸¹ Av den grunn ble disse artiklene tillagt stor betydning hos finske beslutningstakere.

Korhonen gikk så videre inn i detalj på Kommissarovs artikkel og forklarte at han ikke var enig med dem som hevdet at etter dette vil det være umulig å gå videre med Kekkonenplanen på grunn av at russerne har gitt planen en uakseptabel form.⁸² Han fortsatte med å påpeke at Kekkonen hadde lagt godviljen til og unngått å kritisere den norske basepolitikken samt omtalt norske ministre varmt. Selv var han overrasket over Sovjetunionens forslag om å inkludere Island i sonen og fremholdt at dette ikke var Kekkonens forslag. Korhonen trakk også frem at Sovjetunionen hadde benyttet seg av uttrykk som «den nordiske balanse» for første gang, og dette i en positiv forstand, som kanskje kunne antyde en endret holdning.⁸³ Stoltenberg repliserte at han oppfattet Kommissarovs artikkel som et signal på at Sovjetunionen ikke var interessert i en slik sone da den ville involvere USA direkte i regionen. Han mente at denne reaksjonen kom først nå fordi russerne tidligere ikke hadde satt seg inn i hva en slik sone innebar og at man innså på dette tidspunkt at den ville føre med seg ugunstige ringvirkninger.

Et lengre resonnement ble lagt frem fra norsk side rundt den kjernevåpenfrie sonens uegnethet. Leif Mevik, som også deltok på møtet, la fram hvordan de øvrige skandinaviske landenes forutsetninger for å gå med på en sone falt bort, da Sovjetunionen ikke ville la deler av sitt territorium inngå i en avtale.

Frem til dette punkt bar samtalen mellom Korhonen og Stoltenberg et preg av mistenksomhet fra norsk side. Men til tross for at det oppstod en uenighet rundt de sovjetiske intensjonene i

---

⁸⁰ UD 25/4.45 Bind 33 Jnr 001452 *Samtale med den finske ambassadør* 5.12.1979 s.3

⁸¹ UD 25.4/45 Bind 83 Jnr005006 *Finsk utenrikspolitikk*, 20.2.1984 s.3

⁸² FD 0.11.1 Finland Bind 6 LM/MHA *Statssekretærens samtale med understatssekretær Korhone I Helsingfors* 16.1.79, 24.1.79 s2

⁸³ Ibid

tilknytning til sone-spørsmålet, ble den noe skarpe tonen mellom Stoltenberg og Korhonen avløst da Stoltenberg avslutningsvis gav uttrykk for at han anså disse samtaler som meget nyttige og at de gikk inn som ledd i de generelle politiske kontakter med Finland.⁸⁴ Korhonen svarte at han håpet dette ikke måtte bety slutten på diskusjonen rundt den kjernevåpenfrie sonen, og la til at Norge for øvrig ble stadig viktigere for Finland både i økonomisk og politisk forstand.⁸⁵

Korhonen, som trolig ble ansett som Kekkonens sendebud, både av norsk og finsk UD, ser ut til å ha hatt en klar agenda hva angikk den kjernevåpenfrie sonen. Under samtalen avslørte han en stor iver for å tale Kekkonens sak. Det ser ut til at Korhonen også ønsket å understreke at Sovjetunionen hadde egne ønsker tilknyttet sonen og at Kekkonen ikke var tilknyttet disse forslagene. Korhonen ble presset av Stoltenberg da Stoltenberg forklarte at han så på Kommissarovs artikkel som et tegn på en dalende sovjetisk interesse for den kjernevåpenfrie sonen. Korhonen ser ut til å ha blitt målløs etter dette utspillet og presterte bare å si seg «usikker» angående Stoltenbergs resonnement.⁸⁶

Man kan tolke denne samtalen som et vendepunkt for måten finnene oppfattet norsk situasjonsforståelse av spillet som foregikk rundt den kjernevåpenfrie sonen. Stoltenbergs oppfatning av Kommissarovs artikkel, samt Meviks fremstilling av de urealistiske sovjetiske forslag, ser ut til å ha satt Korhonen såpass på defensiven at han avslutningsvis måtte uttrykke at han håpet at soneforslaget overhodet kunne diskuteres videre.

Den finske gjenopptakelsen av sonedebatten og samtalen mellom Stoltenberg og Korhonen i januar 1979, ser ut til å ha skapt en viss forvirring og skepsis hos norske beslutningstakere. Dette gjenspeiles i et notat angående den kjernevåpenfrie sonen skrevet av Thorvald Stoltenberg adressert til forsvarsminister Rolf Hansen datert den 30. april 1979. Stoltenberg påpekte at det nye forslaget ikke var noe særlig mer interessant enn det gamle og trakk frem en rekke grunner til det. Av de mest interessante grunnene er de som berører Sovjetunionen og deres holdning til sonen. Under punkt fem i notatet skriver Stoltenberg:

---

⁸⁴ FD 0.11.1 Finland Bind 6 LM/MHA *Statssekretærens samtale med understatssekretær Korhone i Helsingfors 16.1.79, 24.1.79* s.4

⁸⁵ Ibid

⁸⁶ Ibid s.3

Militærstrategisk har en slik erklæring ingen mening idet den ikke omfatter områder i nord hvor det forefinnes kjernevåpen. Erklæringsformen kan ses som en konstruksjon for å hjelpe Sovjetunionen av den kroken som har ligget i Norges, Danmarks og Sveriges reaksjon på de tidligere utkast/skisser til traktat.⁸⁷

I dette notatet blir deler av det finske forslaget om en kjernevåpenfri sone beskrevet som en konstruksjon for å hjelpe Sovjetunionen til unngå å bli involvert i en soneavtale. På dette tidspunkt kan det se ut til at man fra norsk side mistenkte Finland for både å promotere en kjernevåpenfri sone delvis på vegne av Sovjetunionen, og samtidig hjelpe dem ut av det samme initiativet da man på sovjetisk side ikke lenger fant forslaget interessant, siden man fryktet et press på å inkludere sovjetiske områder i en eventuell sone. I notatet nevnte Stoltenberg i tillegg hvilke komplikasjoner realiseringen av en slik avtale ville medføre for Norge. Det var særlig tilknytningen til NATO som ble vektlagt. Stoltenberg hevdet at utskillelsen av Norden som en egen enhet fra Europa, samt avskjæringen fra NATOs strategi, ville være meget uheldig.⁸⁸

På dette tidspunktet fremstår altså flere aktører i det norske utenriksdepartementet usikre på de finske intensjonene med den kjernevåpenfrie sonen. At Sovjetunionen virker uinteressert i opprettelsen av dette, virker å ha vært et svært forvirrende element.

Parallelt med den norsk-finske kontakten angående forslaget om en kjernevåpenfri sone i Norden, pågikk det en svært aktiv debatt i Europa rundt *dobbeltvedtaket*.⁸⁹ Denne debatten pågikk også i Norge, og skapte bekymring i store deler av befolkningen da en gjennomføring av dobbeltvedtaket kunne føre til en enda mer anspent situasjon mellom maktblokkene. Det finske soneforslaget, som tilsynelatende virket som et fredssøkende initiativ vant derfor stor oppslutning blant fredsbevegelsen og arbeiderbevegelsen i dette tidsrommet.⁹⁰ Av den grunn fikk det finske sone-forslaget også en politisk dimensjon i Arbeiderpartiet og ble viet mye

---

⁸⁷ 0.11.1 Finland Bind 6 JJK/KF 039/79 *Ny versjon av kekkonenplanen*, 30.4.1979, s.2

⁸⁸ Ibid

⁸⁹ Dobbeltvedaket var navnet på en debatt om hvorvidt NATO skulle utplassere ytterligere strategiske atomvåpen av typen Pershing II som et svar på den sovjetiske utplasseringen av strategiske atomvåpen av typen SS-20 i Øst-Europa på slutten av 1970-tallet.

⁹⁰ Tamnes, Rolf, *Oljealder*, s.125.

oppmerksomhet. På bakgrunn av dette var Arbeiderpartiet tilbøyelig til å gå med på en felles nordisk uttalelse om den kjernevåpenfrie tilstanden i Norden, på det nordiske utenriksministermøtet i Reykjavik i 1979.⁹¹ Det finske forslaget om en felles uttalelse skulle imidlertid vise seg å være problematisk både innad i partiet og for Norges allierte.

Problematikken tilknyttet en felles uttalelse kommer klart til syne i et notat datert 30. mai 1979 skrevet av utenriksråd Kjeld Vibe. Notatet tar for seg den «nye kekkonenplanen» og det finske forslaget om en felles nordisk uttalelse om den kjernevåpenfrie tilstanden i Norden. Det finske forslaget gikk ut på at en uttalelse skulle fremlegges i kommunikeet fra møtet mellom de nordiske land i Reykjavik august samme år. I likhet med Stoltenberg uttrykte Vibe stor skepsis til det finske initiativet. Han mente at det for det første ville det være komplisert å komme med en kort uttalelse som på tilfredsstillende vis uttalte alle de fem nordiske lands forskjellige kjernevåpenfrie stilling. En slik uttalelse ville i følge han selv trolig bare skape forvirring og muligens skape en skepsis til hvor fast den overordnede NATO-strategien faktisk lå.⁹² Vibe påpekte også at det måtte utvises en viss forsiktighet overfor det finske forslaget da det tross alt dreide seg om et initiativ som skulle tre i stedet for en gammel plan hvor ikke bare den finske presidentens prestisje er sterkt engasjert, men hvor også viktige finske (og sovjetiske) sikkerhetspolitiske interesser er involvert.⁹³

Videre advarte han:

Ved å akseptere selve tanken om en uttalelse, selv om det skjer på spesielle premisser, synes det på denne bakgrunn å være betydelig risiko for at man vil bli trukket inn i en politisk tautrekking hvor man må regne med at finnene vil presse meget hardt på for å få tilslutning til en tekst som kan gi inntrykk at de nordiske land i mer bindende form enn tidligere har bekreftet sin politikk med henhold til kjernefysiske våpen. Også når det gjelder andre punkter i en slik erklæring må man regne med at de øvrige land vil komme under betydelig finsk press. Lekkasjer og spekulasjoner kan etter hvert også føre til at

---

⁹¹ Tamnes, Rolf, *Oljealder*, s.58

⁹² FD 0.11.1 Finland Bind 6 Jnr028681 *Ny varsjon av kekkonenplanen*, 7.6.1979, s2

⁹³ FD 0.11.1 Finland Bind 6 Jnr028681 *Ny varsjon av kekkonenplanen*, 7.6.1979, s3

vår handlefrihet bindes.⁹⁴

I tillegg til å redegjøre for sin skepsis til det finske forslaget, vektla Vibe begrensningene hensynet til NATO la på gjennomføringen av en slik uttalelse. Han hevdet de tre nordiske NATO-land måtte trå forsiktig da en uttalelse om politikk knyttet til kjernevåpen i dette tilfellet var et initiativ fra Finland, og at Finland uansett hvordan man enn snur og vender på det var bundet i slike sikkerhetspolitiske spørsmål av sitt forhold til Sovjetunionen på basis av VSB-avtalen. Han påpekte også at Norge og Danmark, til tross for sin nåværende kjernevåpenfrie status, i bunn og grunn var beskyttet av den allierte atom-paraply og hadde også akseptert at forsvaret av hele NATO-området bygger på den såkalte triade av konvensjonelle, taktiske og strategiske kjernefysiske våpen.⁹⁵

Vibe viser i denne uttalelsen at han var svært skeptisk til en uttalelse angående en kjernevåpenfrie sone overhode. Dette på bakgrunn av at en felles uttalelse kunne være et ledd i en finsk plan for å knytte de nordiske statene sterkere opp mot en konkret kjernevåpenfrie sone alá «kekkonenplanen». I likhet med Stoltenberg uttrykte han også en stor skepsis til norske uttalelser angående kjernevåpen i Norden. Han påpekte at Norge sikkerhetsgaranti i bunn og grunn lå i NATOs atomparaply og at en kjernevåpenfrie sone derfor ville signalisere et brudd med NATOs strategi.

I juli 1979, ble Vibe og Stoltenbergs bekymringer om allierte reaksjoner på en mulig uttalelse om kjernevåpenfrie sone i Norden bekreftet. Reaksjonen kom som en følge av en uttalelse gjort av kabinettsekretær Leifland i et møte med britene. Leifland gav i denne sammenheng uttrykk for at en kort uttalelse om den nordiske atomfrihet i kommunikeet fra det nordiske utenriksministermøtet fremdeles var aktuelt.⁹⁶ I et notat til UD og FD skriver Kjeld Vibe at han hadde mottatt en henstilling fra John Killick, NATO-ambassadør i Brussel, om at de nordiske land ikke måtte avgi noen form for uttalelse om nordisk atomfrihet i forbindelse med det kommende nordiske utenriksministermøtet. Vibe understreket også at han hadde forklart Killick at han ikke trodde spørsmålet om en uttalelse om atomvåpenfrihet fra norsk side

---

⁹⁴ Ibid, s.2

⁹⁵ Ibid, s.4

⁹⁶ FD 0.11.1 Finland Bind 6, Jnr037153 *Ny versjon av Kekkonen-planen*, 18.7.1979 s2

lenger var aktuelt. Avslutningsvis understreket Vibe at han mente at det var på høy tid at man kom med en klar uttalelse til amerikanerne og britene at dette faktisk var tilfellet. Ettersom danskene kategorisk hadde erklært at de var imot en slik uttalelse, mente Vibe at man måtte regne med at amerikanerne og britene satt igjen med et innrykk av at tanken stadig var aktuell og under overveielse på norsk side.⁹⁷

Siden forslaget om en felles uttalelse på det nordiske utenriksministermøtet i Reykjavik hadde skapt såpass sterke reaksjoner både innad i Arbeiderpartiet, i embetsverket og hos de allierte, anmodet statssekretær Stoltenberg sin finske kollega om at saken ikke skulle tas opp i ministermøtet og uttalelsen ble følgelig skrinlagt. Til tross for at det finske forslaget hadde skapt noe turbulens i Norges forhold til de allierte, er det likevel ikke belegg for å hevde at dette dannet et grunnlag for å plassere Finland som en trussel i norsk sikkerhetstenkning. Dette kan forklares ved å se på den videre korrespondansen mellom Norge og Finland, hvor de finske intensjonene bak sone-forslaget blir gjort tydeligere.

I september 1979 hadde den norske ambassadør i Helsinki, Christian Berg-Nielsen, et møte med den finske utenriksminister Pavvo Väyrynen. Under samtalen ble Väyrynens møte med den russiske viseutenriksminister Zemskov tatt opp. Väyrynen fungerte i denne sammenheng som et talerør for Sovjetunionen da han uttrykte uro for at Norge skulle forandre sin kjernevåpenpolitikk, trolig med dobbeltvedtaket og forhåndslagringen i tankene. Ifølge Berg-Nielsen hadde Väyrynen i sitt vanlige fargerike ordelag – gjort det klart at dersom kjernevåpen ble plassert på norsk territorium, ville dette straks utløse militære mottiltak fra sovjetisk side. Väyrynen var ikke i tvil om at slike mottiltak ville omfatte kjernefysiske angrep for å utslette installasjoner i Norge.⁹⁸ Den sterke ordbruken fra finsk side tyder på at man var under stort press fra Sovjetunionen. Dette presset bekreftes ytterligere av avdelingssjef i det finske utenriksministeriet, Klaus Törnudd. Törnudd informerte den norske ambassaden i Helsinki om møtet med Zemskov den samme dag. Han hevdet at man på sovjetisk side la stor vekt på sikkerheten i det nordiske område og at man derfor hadde gitt sin fulle støtte til Kekkonen-planen. I tillegg bemerket han at de gjentatte støtteerklæringer til Kekkonen-planen virket nesten besværende. Törnudd videreformidlet også at man fra

---

⁹⁷ Ibid

⁹⁸ UD 25.7/9B Bind33 H-Jnr01029 *Viseutenriksminister Zemskovs besøk i Helsingfors, 18.9.1979 s.1*

sovjetisk side gjerne ville ha en god kontakt med Norge, men at de konstaterte at nordmennene dessverre ikke innså sitt eget beste.⁹⁹

Både samtalene med Klaus Törnudd og Pavvo Väyrynen ble ført med et svært åpent språk. Samtalene bærer preg av en klar videreformidling av sovjetiske ønsker. I denne sammenhengen ble det ikke brukt noen omformuleringer hvor man på finsk side forsøkte å kamuflere dette som finske ønsker. Dette ble svært tydelig da Väyrynen siterte Zemskov direkte. Finnenes markeringsbehov overfor Sovjetunionen var tydelig stort og det diplomatiske forholdet virker såpass tillitsfullt at man på finsk side kunne tale i klartekst. Denne korrespondansen vitner om en finsk åpenhet rundt forholdet til Sovjetunionen, samt deres egen funksjon som videreformidler i dette forholdet. Man må vel å merke ta forbehold om at man fra finsk side fabrikerte Zemskovs uttalelser, eller overkommuniserte hans budskap for å fremme Kekkonens soneforslag. Det er likevel lite sannsynlig da man fra norsk side hadde mulighet til å verifisere uttalelsene med Sovjetunionen. I tillegg hadde Sovjetunionen klare insentiver for å støtte et forslag om en kjernevåpenfri sone i og med at NATO vurderte endringer i sin kjernevåpenpolitikk. På bakgrunn av den finske åpenheten rundt forholdet til Sovjetunionen og deres funksjon i dette forholdet, er det sannsynlig at denne korrespondansen bidrog til å tegne konturene av den finske bufferdefinisjonen i norsk sikkerhetstenkning.

Finnene var i realiteten i en svært presset situasjon i sammenheng med diskusjonen rundt dobbeltvedtaket og forhåndslagringsdebatten, og deres behov for å markere seg positivt overfor Sovjetunionen var ytterst reell og nødvendig. Like i forkant av dobbeltvedtaket den 4. desember 1979, hadde den norske diplomaten Leif Mevik en fire timer lang fortrolig samtale med den finske ambassadøren i Norge, Lars Sebastian Lindemann. I finsk stil foregikk samtalene i en badstue, noe som må kunne betraktes som uformelle omgivelser. Samtalen vitner om hvor alvorlig situasjonen ble ansett fra finsk side og understreker hvilken faktisk funksjon sone-debatten hadde.

Under samtalen spurte Mevik om forholdet mellom Finland og Sovjetunionen og hvilke reaksjoner Komissarovs siste artikkel om TNF-moderniseringen og nordisk sikkerhet hadde, skapt i Finland. Lindeman påpekte likhetene mellom artikkelen og Kekkonens tale i

---

⁹⁹ DU 25.7/9B Bind33 Jnr025841 *Viseutenriksminister Zemskovs besøk i Helsingors, 17.9.1979, s.1*

Stockholm i mai 1978. Det var imidlertid referansene til VSB-avtalen i artikkelen som skapte uro og oppsikt på finsk side. Siden konsultasjoner i henhold til VSB-avtalen ikke hadde blitt nevnt på 15 år ble, dette ansett som et alvorlig signal fra Sovjetunionens side. Mevik spurte videre om hva russerne spesifikt var ute etter hvis en konsultasjon skulle finne sted, hvorpå Lindemann umiddelbart presenterte tre alternativer:¹⁰⁰

1. Felles militærøvelser
2. Benyttelse av visse strategiske viktige områder av finsk territorium
3. Lagring av tyngre militært materiell.

Videre skriver Mevik i sitt notat fra samtalen; «På spørsmål om jeg kunne forstå ham slik, at det hadde vært henvendelse fra sovjet om denne sak benektet han det, men la til: Det ligger i luften».¹⁰¹ Mevik svarte at han oppfattet situasjonen slik at en eventuell finsk-sovjetisk samøvelse ville få en negativ innvirkning på stabiliteten i den nordiske balanse samt påvirkning på svensk nøytralitet og de norske selvpålagte begrensningene.¹⁰² Spørsmålet om den kjernevåpenfrie sone ble deretter tatt opp hvorpå Lindemann hadde forklart at planen neppe ville vekkes til live. Han mente danskene hadde drept den. Dessuten trodde han at russerne reelt sett ikke var interessert i den ut fra den tankegang at stormaktgarantier i forbindelse med en sone-avtale ville involvere USA direkte i området.¹⁰³

I notatet forklarer Mevik at man muligens må betrakte Lindemanns uttalelser som «høyttenkning», men at det selv som høyttenkning var av en interessant karakter.¹⁰⁴ Ambassadør Lindemanns uttalelser fremstår som oppsiktsvekkende, men likevel troverdige da de kommer i kraft av ham selv som diplomat og bekreftes delvis senere i perioden. Denne korrespondansen viser også at man i de uoffisielle kontaktflatene talte langt friere enn i de offisielle. At man fra finsk side kunne avsløre at man ikke lenger hadde noen reell tro på den kjernevåpenfrie sonen er et svært godt eksempel på dette. Siden finnene ønsket å gå videre med saken, selv etter denne innrømmelsen er, en klar indikasjon på at de benyttet initiativet om den kjernevåpenfrie sonen for å oppnå kreditt i Moskva. Lindemanns uttalelse var i så

---

¹⁰⁰ UD 25.7/9b Bind33 H-jnr 01452 *Samtale med den finske ambassadør*, 5.12.1979 s2

¹⁰¹ UD 25.7/9b Bind33 H-jnr 01452 *Samtale med den finske ambassadør*, 5.12.1979 s3

¹⁰² Ibid

¹⁰³ UD 25.7/9b Bind33 H-jnr 01452, *Samtale med den finske ambassadør*, 5.12.1979 s3

¹⁰⁴ Ibid

måte en tydelig avkreftelse av Finland som et brohode i norsk sikkerhetstenkning. Informasjonen som kom fram i samtalen kan også betraktes som en viktig del av tolkningsgrunnlaget norsk UD hadde for å forstå det finske dobbeltspillet tilknyttet den kjernevåpenfrie sonen utover på 1980-tallet.

Mye tyder på at det finske dobbeltspillet også ble forstått i norsk UD og at de finske utspillene i tilknytning til sonen kom på bakgrunn av nødvendighet. Dette kom til uttrykk da spørsmålet om de finske intensjoner bak gjenopptagelsen av sonen drøftet av UDs politiske avdeling den 28. februar 1980. Drøftelsen ble gjort på bakgrunn av de finske utspill angående sonen siden 1978, og la spesielt vekt på de mest nylige uttalelsene som Berg-Neilsens samtale med Väyrynen i september 1979, Meviks samtale med Lindemann og sist men ikke minst uttalelser gjort av den finske statsminister Mauno Koivisto i et intervju med Aftenposten 2.10.1979.

Under intervjuet med Aftenposten uttrykte Koivisto at de nordiske land ikke i tilstrekkelig grad forsøkte å sette seg inn i Finlands stilling.¹⁰⁵ Denne uttalelsen vakte reaksjoner hos norsk UDs politiske avdeling. Reaksjonen kom på bakgrunn av at den sto i skarp kontrast til de signaler den norske ambassadør i Helsingfors, Christian Berg-Nielsen, hadde fått fra finsk side. Berg-Nielsen hadde i en fortrolig samtale på høyt nivå i det finske utenriksdepartementet fått forklart at finske myndigheter stolte på Norge og på de norske forsikringer om at landets base- og atomvåpenpolitikk lå fast.¹⁰⁶

Misforholdet mellom Koivistos uttalelser og finsk UD ble fra norsk side imidlertid ikke tolket som en misforståelse eller dårlig koordinering. Norsk UDs politiske avdeling så på dette som et dobbeltspill hvor finnene uttrykte én ting gjennom de uoffisielle flatene og en annen gjennom de flater hvor offentligheten og Sovjetunionen hadde innsyn. Gjennom UDs kommentar om finske holdninger og reaksjoner fra 28. februar 1980 ser det ut til at det finske dobbeltspillet også blir møtt med forståelse

For å unngå sovjetisk press – eller hva som kan tolkes som dette – har finnene ofte sett

---

¹⁰⁵ Aftenposten - intervju med Koivisto 2.10.1979

¹⁰⁶ UD 25.7/9B Bind 34 Jnr00297 *Norsk sikkerhetspolitikk. Finske holdninger og reaksjoner*, 28.2.1980, s2

seg tjent med å gi uttrykk for holdninger som ikke bare er i pakt med landets nøytralitet, men som også forsøker å komme antatte eller forventede sovjetiske utspill i forkjøpet.¹⁰⁷

Når det gjelder den faktiske sikkerhetspolitiske situasjonen i Norden, synes man på finsk side meget tilfreds med tingenes tilstand. Kritikken mot norske disposisjoner synes ikke så mye motivert ut fra ekte finsk frykt for at endringer finner sted. Snarere virker de som et uttrykk for frykt for sovjetiske reaksjoner som kan få negative konsekvenser for Finland, slik som sovjetiske ønsker om konsultasjoner i henhold til VSB-pakten. Ro omkring den sikkerhetspolitiske situasjon i Norden gir for øvrig Finland økt manøvreringsfrihet og muliggjør finsk forankring i vesten ved å fjerne sovjetisk kritikk overfor Finland.¹⁰⁸

Ut ifra dette avsnittet i notatet ser det ut til at UD oppfattet det finske dobbeltspillet som en preventiv teknikk for å sikre ro og stabilitet i Norden. UD gav også klart uttrykk for forståelsen av *den nordiske balansen* og i denne sammenhengen refererte til at ro omkring sikkerhetspolitikken ville gi Finland økt spillerom. Det er i tillegg interessant å merke seg at en finsk forankring i Vesten nevnes omtrent instinktivt og avslører muligens hvordan UD vurderte en finsk forankring i Vesten som en selvfølgelighet.

Videre i notatet blir den kjernevåpenfrie sone trukket frem som et eksempel på finsk manøvrering mellom norsk sikkerhetspolitikk og sovjetisk reaksjon på denne. UD skriver at finnene tydeligvis anså bestrebelsene i tilknytning til en kjernevåpenfri sone som gunstig og at den gav «kreditt i Moskva». I tillegg ble det påpekt at en faktisk realisering av denne planen kunne lette eller forebygge sovjetisk press på Finland.¹⁰⁹ Det var nettopp «kreditt i Moskva» som stod høyt i kurs for finnene mot slutten av 1979. På bakgrunn av diskusjonen rundt dobbeltvedtaket og forhåndslagringen, økte presset på Finland. Det klareste eksemplet på den skjerpede sovjetiske tonen overfor Finland kom i form av artikler skrevet av pseudonymet «Kommissarov» i det finske nyhetsbladet *Soument Kuvallheti* i november 1979. I artikkelen kom det frem at utplasseringen av nye mellomdistanseraketter i Europa måtte få konsekvenser for den sikkerhetspolitiske situasjon i Nord-Europa. «Kommissarov» benyttet også

---

¹⁰⁷ UD 25.7/9B Bind 34 Jnr008441 *Finsk—sovjetiske politiske kontakter*, 14.3.1980, s1

¹⁰⁸ Ibid

¹⁰⁹ UD 25.7/9B Bind 34 Jnr00297 *Norsk sikkerhetspolitikk. Finske holdninger og reaksjoner*, 28.2.1980, s.2

anledningen til å minne finnene på de forpliktelser Finland og Sovjetunionen var bundet til ifølge VSB-pakten.¹¹⁰

Behovet for å markere seg positivt overfor Sovjetunionen ble ikke mindre da personer høyt oppe i den sovjetiske ledelsen nevnte konsultasjoner i tilknytning til VSB-avtalen. Likevel plukket norsk UD opp at man i det finske utenriksdepartementet først og fremst forstod denne artikkelen som kritikk mot Norge og Danmark og viet den derfor ikke nevneverdig mye oppmerksomhet. At saken heller ikke var tatt opp offisielt fra Sovjetisk side, virket trolig beroligende for finnene.¹¹¹

Sett med offentlighetens øyne virket nok ikke situasjonen mellom Norge og Finland som den beste i 1979. Finske myndigheter gav offentlig uttrykk for mistillit til den norske utenriks- og forsvarspolitikken. Spesielt i tilknytning til dobbeltvedtaket ble det fra finsk side uttrykket dyp uro. Likevel kan det se ut til at norsk UD hadde en helt annen oppfatning av situasjonen enn hvordan den fremsto i offentligheten.

Den finske kritikken av norsk sikkerhets- og utenrikspolitikk ble ikke tatt bokstavelig, men snarere tolket som et nødvendig onde fra finsk side. Bakgrunnen for denne tolkningen er selvsagt flerfasettert. Det er sannsynlig at de finske uttalelsene ble tolket som en del av det generelle spillet som foregikk i den nordiske balansen. Men Leif Meviks samtale med Lars Sebastian Lindemann virker å ha tydeliggjort at finnene ikke hadde noen tiltro til at den kjernevåpenfrie sonen ville bli realisert, men at de snarere brukte den som en mekanisme for å vinne godvilje i Moskva. I tillegg påpekes det at finnene også forsøkte å komme antatte eller forventede sovjetiske utspill i forkjøpet, som et ledd i å sikre lavspenningen i Norden. Denne vurderingen peker tydelig i retning mot at utenriksdepartementet vurderte Finland som en buffer i norsk sikkerhetstenkning.

Med dette tolkningsgrunnlaget ble den offentlige diskusjonen og den videre diplomatiske korrespondansen mellom Norge og Finland angående den kjernevåpenfrie sonen fulgt tett av utenriksdepartementet i 1980.

---

¹¹⁰ Ibid, s.3

¹¹¹ Ibid, s.4

3.2 - Norske utspill til besvær

Korrespondansen mellom Norge og Finland angående den kjernevåpenfrie sonen var så å si fraværende i den første delen av 1980. Dette har sammenheng med at debatten om forhåndslagringen av alliert militærmateriell i Norge var svært opphetet og trolig la beslag på kommunikasjonskanalene og oppmerksomheten overfor Finland. Men da Jens Evensen la fram et forslag om en «norsk» versjon av et sone-forslag, tok debatten seg følgelig opp igjen.¹¹² Siden den kjernevåpenfrie sonen hadde vunnet en stor oppslutning i den norske befolkningen, var Evensens forslag muligens ment som en politisk kampsak for Arbeiderpartiet. Det er også tenkelig at Evensen i tillegg fremmet dette forslaget som et motangrep mot Sovjetunionen og Finland. Med dette utspillet kunne man fra norsk side, vise at også Norge var et fredssøkende land og samtidig bruke forslaget som et effektivt motangrep mot finske og sovjetiske utspill. Uansett skapte utspillet problemer både internt i partiet og for samhandlingen mellom Norge og Finland angående sone-saken.¹¹³ At finnene brukte debatten rundt den kjernevåpenfrie sonen som en mekanisme for å markere seg positivt i Moskva, var en del av tolkningsgrunnlaget for UD, men en realisering av sonen var derimot noe finnene ikke anså som realistisk. Av den grunn ble Evensens utspill møtt med stor forundring og forvirring. Utspillet skapte også bekymring fra sovjetisk hold om at en kjernevåpenfri sone skulle bli en realitet, og følgelig involvere USA i større grad i Norden. På bakgrunn av dette måtte både Sovjetunionen og Finland justere sine utspill om en kjernevåpenfri sone for å kunne fortsette diskusjonen. Situasjonen skapte sannsynligvis et visst ubehag både for Sovjetunionen og Finland, noe som kommer fram i kommunikéet fra Kekkonens besøk i Sovjetunionen 12.-17. november 1980.

Den 20. november 1980 ble kommunikéet gjennomgått av den norske ambassaden i Sovjetunionen ved Dagfinn Stenseth. Stenseth mente at kommunikéet i stor grad bar preg av forutsigbarhet og at det ikke bød på overraskelser. Det eneste uvanlige som beskrives i kommunikéet var måten uttalelsene angående sikkerhetspolitikken, derunder den kjernevåpenfrie sonen, ble fremført:

---

¹¹² Tamnes, Rolf, *Oljealder*, s.62

¹¹³ Jens Evensens utspill var ikke avklart på forhånd med blant annet Knut Frydenlund, som uttrykte stor misnøye i den tilknytning. Tamnes, Rolf, *Oljealder*, s.128

Etter ambassadens oppfatning er kommunikéets formuleringer på dette punkt preget av en forsiktig tilbakeholdenhet som kan virke påfallende på bakgrunn av at sovjetiske massemedia i lengre tid har mant frem konsekvenser for den nordiske situasjon av påståtte endringer i norsk sikkerhetspolitikk og spesielt med henvisning til forhåndslagringssaken.¹¹⁴

Ambassadens vurdering av kommunikéet virker å legge vekt på at Kekkonens besøk unngikk kompliserte politiske saker da man fra sovjetisk side hadde til hensikt å gjøre heder på den finske presidenten som hadde vunnet Lenin-prisen for fred. Det lå imidlertid en formulering i kommunikéet som kan tolkes som en de facto distansering til den kjernevåpenfrie sonen. I avsnittet om sonen, legger kommunikéet stor vekt på det *finske* forslag om en kjernevåpenfri sone.¹¹⁵ Videre står det at: «Sovjetunionen bekrefter på ny sin vilje til, sammen med andre kjernevåpenstater, å stå som garantist for en eventuell atomvåpenfri sone i Nord-Europa. Forutsetningen er imidlertid at de stater som deltar i sonen ønsker dette.»¹¹⁶

Sovjetunionen og Finland følte trolig at de måtte få sonedebatten tilbake på rett spor. Og rett spor var det *finske* soneforslaget, ikke Jens Evensens eller andre forslag som involverte sovjetiske områder. Denne presiseringen kom som nevnt på bakgrunn av den eventuelle amerikanske involveringen i området ved opprettelsen av en kjernevåpenfri sone, og at Sverige og Norge hadde fremmet skisser av en sone som inkluderte sovjetisk territorium på Kola-halvøya.¹¹⁷ Den norsk-svenske skissen av den kjernevåpenfrie sonen var blitt problematisk for Sovjetunionen som ikke ønsket å fjerne sine kjernefysiske våpen fra Kola, og i utgangspunktet hadde støttet en annen versjon av sonen. Russerne ønsket likevel å fremstå som en fredssøkende nasjon og kunne gjøre dette gjennom å oppmuntre og støtte Finlands versjon av en kjernevåpenfri sone. Dette var altså et soneforslag som man fra sovjetisk og finsk side visste var uakseptabel for de nordiske NATO-landene da den inneholdt såpass mange momenter som svekket disse landenes sikkerhet.

---

¹¹⁴ UD 24.7/9b Bind 34 Jnr033878 *President Kekkonens besøk i Sovjetunionen 12.-17. november 1980*. 20.11.1980 s.4

¹¹⁵ UD 25.7/9B Bind 34 Jnr033643 *President Kekkonens besøk i Sovjetunionen. Kommunikeet*. 19.11.1980, s4

¹¹⁶ *Ibid*, s5

¹¹⁷ FD 0.11.1 Finland Bind 6 JJK/KF 039/79 *Ny versjon av kekkonenplanen*, 30.4.1979, s.2

Formuleringen «Forutsetningen er imidlertid at de stater som deltar i sonen ønsker dette» sikret på sett og vis Sovjetunionen en viss distanse til realiseringen av forslaget, dette fordi de nordiske NATO-landene hadde en negativ holdning til den finske versjonen da den gikk på bekostning av deres sikkerhet. På den måten kunne finnene fortsette å presse på for en kjernevåpenfri sone som stilte både Finland og Sovjetunionen i et godt lys, som fredssøkende nasjoner.

Men til tross for at Sovjetunionen og Finland fra sin side hadde satt sonedebatten tilbake på hva de anså som rett spor, stoppet ikke det Jens Evensens sone-forlag fra å utvikle seg i Arbeiderpartiet. Dette var også noe som ble registrert fra finsk side, som også bokstavelig talt gav uttrykk for forvirring. Dette kommer til uttrykk i samtalene mellom statsminister Gro Harlem Brundtland den finske statsminister Mauno Koivisto under hennes Finland-besøk den 1. juni 1981. Under møtet, som varte i én og en halv time, deltok også flere sentrale aktører i utformingen av norsk og finsk utenrikspolitikk. Samtalen bar preg av en vennlig og åpen atmosfære og Koivisto påpekte at Finland og Norge hadde lik grunninnstilling til de fleste spørsmål i verden - også hva angikk rustningskontroll og avspenning. Hva angikk de to lands umiddelbare sikkerhet, understreket Koivisto at man hadde valgt å følge ulike linjer.¹¹⁸ Samtalen kom deretter inn på den kjernevåpenfrie sonen, hvorpå Koivisto forklarte at man på finsk side hadde med tilfredshet registrert at det nå pågikk en ytterst interessant diskusjon om sonespørsmålet i Norge og Sverige. Koivisto understreket også at man hadde hatt problemer med å følge debatten, men at han forstod det slikt at det ikke var aktuelt med noen form for forhandlinger eller konkrete utspill fra norsk side.¹¹⁹

Brundtland startet med å bekrefte at man på kort sikt ikke kunne regne med konkrete initiativ eller forhandlingsutspill fra norsk side. Hun understreket at Arbeiderpartiet i sitt nylig vedtatte partiprogram ikke gikk inn for en nordisk erklæring om ønskeligheten av å avtalefeste Nordens kjernevåpenfrie status. Brundtland presiserte at en kjernevåpenfri sone i Norden måtte inngå i en bredere europeisk sammenheng, der siktemålet måtte være å få i stand en reell nedbygging av atomvåpnene i hele Europa. Deretter kom Brundtland inn på essensen i problematikken rundt den kjernevåpenfrie sonen da hun forklarte:

---

¹¹⁸ FD 0.11.1 Finland Bind 6 Jnr016953 *Finland-Norge. Samtale 1.6.1981 i Helsingfors mellom statsministrene Gro Harlem Brundtland og Mauno Koivisto*, 10.7.1981 s.7

¹¹⁹ FD 0.11.1 Finland Bind 6 Jnr016953 *Finland-Norge. Samtale 1.6.1981 i Helsingfors mellom statsministrene Gro Harlem Brundtland og Mauno Koivisto*, 10.7.1981 s.11

Arbeiderpartiet forestiller seg at en nordisk sone også måtte omfatte tiltak som berører våpensystemer som er deployert i områder i nærheten av de nordiske land. Bare på denne måten ville man kunne oppnå en reell reduksjon av den kjernefysiske trussel mot Norden.¹²⁰

Avslutningsvis understreket Brundtland at hensikten med arbeidet måtte være å komme fram til ordninger som innebar reell reduksjon av den kjernefysiske trussel mot det nordiske område. Hvis dette ikke var tilfelle, ville ikke arbeidet ha noen mening.¹²¹

Brundtlands klargjøring av Arbeiderpartiets holdninger til en eventuell kjernevåpenfri sone fremhever kjernen av problematikken rundt det finske forslaget. Klargjøringen understreker at Norge under Arbeiderpartiet ikke var villige til å gå med på en kjernevåpenfri sone i Norden uten at sovjetiske områder på Kola ble inkludert. Soneforslaget Brundtland omtalte, var uinteressant for Sovjetunionen og problematiserte den finske og sovjetiske streben etter å fremstå fredssøkende gjennom arbeidet med sonen.

Men siden dette forslaget var i ferd med å bli en del av Arbeiderpartiets prinsippprogram, hadde Brundtland liten handlefrihet hva angikk denne debatten overfor Koivisto. Evensens forslag var blitt et gjengående problem.

Sonedebatten tok imidlertid en uventet vending den 6. juni 1981, da Sovjetunionens president Leonid Bresjnev vakte oppsikt med en uttalelse angående en nordisk kjernevåpenfri sone til den finske avisen Suomen Sosialdemokratii. Uttalelsen gikk ut på at Sovjetunionen kunne være beredt til å påta seg en forpliktelse til ikke å bruke kjernevåpen mot nordeuropeiske land som deltok i en kjernevåpenfri sone. Sovjetunionens viktigste bidrag til opprettelsen av en nordisk sone ville således være en negativ sikkerhetsgaranti. I uttalelsen hadde ikke Bresjnev utelukket muligheten av visse tiltak på sovjetisk territorium og var i motsetning til tidligere

---

¹²⁰ Ibid, s.15

¹²¹ Ibid, s.16

villig til å gi en ensidig garanti, uavhengig av de andre kjernevåpenmakter gav slike garantier.¹²²

I soneutvalgets rapport fra 1985¹²³ blir betydningen av Bresjnevs uttalelser nedtonet. I deres vurdering understrekes det at Bresjnevs forslag når det gjaldt tiltak på sovjetisk område var vage. I rapporten kommer det også fram at man på sovjetisk side i ettertid ikke hadde utdypet dette nærmere, men vist til at dette spørsmål måtte avklares i forhandlinger mellom de berørte parter.¹²⁴

Soneutvalgets vurdering av Bresjnevs uttalelse var nedtonet og man la ikke spesielt stor vekt på hans utspill. Denne vurderingen ble imidlertid gjort i etterpåklokskapens lys og Arbeiderpartiets innstilling til sonen kan indikere at Bresjnevs utspill ble ilagt større vekt i 1981. Men den lunkne norske innstillingen kan også tyde på at innspillet ble gjennomskuet som et sovjetisk lokkemiddel for å få i gang en forhandlingsprosess.¹²⁵ Men innspillene korresponderte godt med Arbeiderpartiets holdning til sonen, som virkelig var i vinden i 1981. I Arbeiderpartiets prinsippprogram fra 1981 står det at partiet ville arbeide for en atomvåpenfri sone i Norden, men understreket at dette må være som et ledd i en større europeisk sammenheng.¹²⁶

At man fra norsk side vurderte å presse på med et en versjon av et soneforslag som var muligens var uønsket fra finsk side kan tyde på at det var aktører i den norske regjeringen som ikke delte utenriksdepartementets tolkning av de finske hensiktene med sonen. At Arbeiderpartiets ønsket å jobbe videre med den kjernevåpenfrie sonen vitner om en oppfatning av Finland som en buffer i Arbeiderpartiets sikkerhetspolitikk, men muligens noe misforstått, da finnene i realiteten ønsket å jobbe med sitt eget forslag, ikke det norske som involverte områder i Sovjetunionen.

---

¹²² Lianm H.J. Bjørn, Rapport fra utvalg oppnevnt av Utenriksdepartementet, *Spørsmålet om en kjernevåpenfri sone i Norden*, Oslo: UD, 1985. S. 41

¹²³ Rapport fra utvalg oppnevnt av Utenriksdepartementet, *Spørsmålet om en kjernevåpenfri sone i Norde*, 1985.

¹²⁴ Ibid. S. 42

¹²⁵ Tamnes, Rolf, *Den norske holdningen til en nordisk atomvåpenfri sone 1958-1983*. s. 17.

¹²⁶ Arbeiderpartiet.no, «Prinsippprogram 1981.» 1981.

<http://arbeiderpartiet.no/file/download/5341/60918/file/Prinsippprogram%201981.pdf>

Det er sannsynlig at Arbeiderpartiets nye innstilling til den kjernevåpenfrie sonen skapte hodebry på finsk side. Den forsiktige finske tilnærmingen til den kan forklares på to måter. Rolf Tamnes belyser en av forklaringene i artikkelen *Norske holdninger til en atomvåpenfri sone i Norden* fra 1983. Tamnes hevder finnenes forsiktig holdning kom på bakgrunn av at de hadde en tiltro til at sonespørsmålet nå kunne bli løst, men siden det var tilknyttet negative assosiasjonene til Kekkonen-planen fra norsk side, holdt finnene seg i bakgrunnen i forhold til det norske soneforslaget for å unngå å spolere det.¹²⁷ Dette er en mulighet, da det norske initiativet kunne ansees som en avløsning for det finske, som begynte å bære preg av slitasje. En annen forklaring er at man fra finsk side ønsket å distansere seg fra det norske forslaget, da det inkluderte områder på Kola-halvøya og følgelig problematiserte det finske sone-arbeidets primære formål, nemlig å oppnå kreditt i Moskva gjennom hva som ble oppfattet som et uproblematisk soneforslag fra sovjetisk side.

Men på grunn av regjeringsskiftet høsten 1981, ble det norske soneforslaget lagt død og problematikken knyttet til det ble fjernet. Den videre korrespondansen bekrefter imidlertid finnenes ønske om å opprettholde debatten om *det finske* soneforslaget.

3.3 - Spillet rundt den kjernevåpenfrie sonen: mot felles forståelse

Det finske motivet med den kjernevåpenfrie sonen ble en del av utenriksdepartementets forståelseshorisont etter Leif Meviks fortrolige samtale med den finske ambassadør Lindemann 4. desember 1979. Dette kom klart til uttrykk i UDs samlede vurdering 28. februar 1980. Men det er usikkert hvorvidt Jens Evensen og miljøet rund han delte dette forståelsesgrunnlaget, eller tok hensyn til det. På bakgrunn av Evensens utspill oppstod det en periode i 1981 som skapte usikkerhet og problemer både for den finske og norske regjeringen. På grunn av denne usikkerheten ser det ut til at man fra finsk side tidlig tok kontakt med den nye norske regjeringen for å forsøke å få et inntrykk av deres innstilling til sonen. Det kan også se ut til at finnene ønsket å gjenta sin egentlige intensjon med sonediskusjonen og opprette den forståelsen som eksisterte før Evensens utspill.

---

¹²⁷ På bakgrunn av det norske engasjementet i sonen, var ikke Finland lenger alene om fremme slike forslag. At Norge på sett og vis hadde tatt over initiativet i denne saken kan ansees som en lettelse for Finland. Tamnes, Rolf, *Norske holdninger til den atomvåpenfrie sonen i Norden 1958-1983*. s.31.

Likevel tyder arkivmaterialet på at det norske forslaget også skapte komplikasjoner for finnene, da det fremmet et forslag som var problematisk for Sovjetunionen og følgelig for Finland.

Finnene tok kontakt med norsk side angående saken allerede den 20. oktober 1981, seks dager etter regjeringsskifte. Det var statssekretær Eivinn Berg og ekspedisjonssjefen i politisk avdeling i det finske utenriksdepartementet, Pekka Korvenheimo, som førte samtalen i departementets lokaler i Oslo. Korvenheimo var opprinnelig i et annet ærend, men benyttet anledningen til å avlegge et besøk i UD. Korvenheimo viste umiddelbart interesse for hvilke endringer som ville finne sted i norsk utenrikspolitikk som følge av det nylige regjeringsskiftet 14. oktober 1981. Berg svarte at Regjeringen i hovedsak ville videreføre den politikk det hadde vært tverrpolitisk enighet om. Men han la til at: «Et unntak vil være synet på en kjernevåpenfri sone i nordisk område. Her understreker Regjeringen samarbeidet med våre allierte i NATO.»¹²⁸ Til dette repliserte Korvenheimo:

På finsk side er man ikke interessert i noen endring i stabiliteten i Norden. Man vil konservere den aktuelle situasjonen, og som et middel i denne politikk vil det være hensiktsmessig å fortsette diskusjonen om et kjernevåpenfritt område. Men fra finsk side er det ingen målsetning at noen endring skal bli resultatet, men fortsatt og forsterket stabilitet.¹²⁹

Berg understreket at Norge ikke ville ta initiativ i denne saken fremover og at man fra norsk side ikke ville foreta noen utredning av spørsmålet nasjonalt, men behandle spørsmålet i NATO-sammenheng. Han spurte deretter om man på finsk side hadde noen konkret i tankene om hva som skulle gjøres på nordisk plan. Korvenheimo forklarte at man fra finsk side ikke hadde noe konkret forslag, men forestilte seg at embetsmenn fra de nordiske utenriksdepartementer skulle kartlegge problemet. Hvorpå Berg nok en gang understreket at man ville prioritere TNF-forhandlingene¹³⁰ og at Norge ikke ville medvirke til noe som kunne komme til å komplisere disse.¹³¹

Samtalen mellom Berg og Korvenheimo er interessant av en rekke grunner. For det første

---

¹²⁸ UD 34 4/45 Bind 7, Jnr029942 *Samtale mellom statssekretær Eivinn Berg og ekspedisjonssjefen i politisk avdeling i det finske utenriksdepartement, Pekka Korvenheimo, tirsdag 20.10.1981. 21.10.1981. s.1*

¹²⁹ *Ibid.* s.2)

¹³⁰ TNF-Theatre Nuclear Forces. En annen benevnelse for dobbeltvedtaket.

¹³¹ UD 34 4/45 Bind 7, Jnr029942 *Samtale mellom statssekretær Eivinn Berg og ekspedisjonssjefen i politisk avdeling i det finske utenriksdepartement, Pekka Korvenheimo, tirsdag 20.10.1981. 21.10.1981. s.2*

fordi den som nevnt, var et finsk initiativ til diplomatisk kontakt kun få dager etter innsettelsen av den nye Willoch-regjeringen. Korvenheimo hevdet at besøket var av en tilfeldig karakter, noe som kan være tilfellet, men som uansett viser at finnene hadde stor interesse av å opprette kontakt med den nye regjeringen raskt. Det er også interessant å merke seg hvordan Korvenheimo tidlig i samtalen kom inn på den kjernevåpenfrie sonen og den nye regjeringens stilling til denne. Berg forklarte at man på norsk side ikke prioriterte denne saken. Han la til at man ikke ville diskutere denne på et nasjonalt plan, men sammen med NATO. Dette var helt i tråd med de føringer man hadde fått anbefalt fra NATO ambassadør John Killick 19. juni 1979.¹³² Korvenheimos reaksjon tjener som et representativt uttrykk for hvordan man på finsk side så på arbeidet med den kjernevåpenfrie sonen. Han vektla gjentatte ganger at man på finsk side ønsket å konservere den aktuelle situasjonen og understreket at man *ikke* hadde noen målsetning om at noen endring skulle bli resultatet, men en fortsatt og forsterket stabilitet. Dette kan tolkes som uttrykk for et finsk ønske om å fortsette diskusjonen om et kjernevåpenfritt område, men også å holde den på dette diskusjonsstadium da det hadde en stabiliserende effekt i denne form alene - Både i form av et håndfast positivt initiativ finnene kunne bruke for å oppnå godvilje i Moskva, men også som en måte å opprettholde en bred kontaktflate mellom de nordiske landene.

Kort tid etter møtet mellom Berg og Korvenheimo grunnstøtte den sovjetiske ubåten S-363 like utenfor Karlskrona i Sverige. Hendelsen har fått tilnavnet «Whisky on the rocks» og representerte et svært anspent øyeblikk under den kalde krigen. I denne sammenhengen viste den norske regjeringen en fundamentalt annet oppfattelse av den kjernevåpenfrie sonen enn finnene. Men til tross for motsetningene viste også den nye regjeringen en av sine første antydninger til samarbeid med Finland i sone-spørsmålet. Dette kommer frem i samtalen mellom statssekretær Berg og statssekretær Tuovinen den 24. november 1981.

I anledning Bergs offisielle besøk i Helsingfors 23.-24. november ble selvsagt den sovjetiske ubåtgrunnstøtingen utenfor Karlskrona i Sverige 27. oktober et sentralt tema for samtalene. Berg understreket at situasjonen på lang sikt kunne få negative konsekvenser for forholdet mellom Norge og Sovjetunionen. Han fulgte opp med å forklare at han fant det bekymringsfullt at denne typen ubåter bar atomvåpen og at det kunne tyde på at atomterskelen lå langt lavere enn hva man på forhånd hadde forestilt seg. Berg trakk også inn den

---

¹³² FD 0.11.1 Finland Bind 6, Jnr037153 *Ny versjon av kekkonen-planen*, 18.7.1979 s2

kjernevåpenfrie sonen da han påpekte at episoden hadde utløst to hovedtyper reaksjoner blant norske politikere. Han hevdet den mest utbredte av disse var at saken hadde vist at det ikke er mulig å feste lit til supermaktsgarantier, for eksempel i forbindelse med tanken om en kjernevåpenfri sone. Dernest påpekte Berg at en annen – og kanskje mindre utbredt reaksjon, var at ubåtepisoden ytterligere understreker ønskeligheten og betydningen av å få opprettet en kjernevåpenfri sone.¹³³

Tuovinen valgte å legge vekt på den sistnevnte reaksjonen og mente at situasjonen kanskje også kunne få positive virkninger, etter som den kunne betraktes som et argument som ytterligere styrket tanken om en nordisk kjernevåpenfri sone.¹³⁴ Berg repliserte raskt at han for ordens skyld ville understreke at den norske regjeringen ikke delte den oppfatningen at ubåtsaken ville virke befordrende på arbeidet med sonesaken.

Keijo Korhonen, som også var tilstede under møtet, forklarte at man på finsk side hadde kommet til at det i den nåværende internasjonale situasjonen ville være best å se an utviklingen og ikke foreta seg noe i denne sakens anledning. Korhonen påpekte at det imidlertid ikke måtte forstås slik at Finland var i ferd med å gi opp tanken om en kjernevåpenfri sone.¹³⁵ Han la til at han forstod det slik at hovedproblemet med å få realisert en kjernevåpenfri sone lå i de politiske forutsetninger som hvert enkelt nordisk land brakte med seg. Når det gjaldt Norges holdning til sonesaken hadde det virket som om det mest interessante var hvilke konsekvenser opprettelsen av en kjernevåpenfri sone i Norden kunne medføre for Norges forhold til NATO.

Berg svarte med det som omtrent kan tolkes som Norges standardsvar etter diskusjonen som hadde pågått mellom Norge og Finland i løpet av 1979 og 1980 angående den kjernevåpenfrie sonen, nemlig at Norge ikke så det som formålstjenlig å inngå i en kjernevåpenfri sone, da Norden allerede per definisjon var fritt for atomvåpen og sonen ville således ikke øke sikkerheten i regionen. Berg la til at Korhonens oppfatning av at Norge stilte forholdet til NATO først og at dette hadde komplisert sonediskusjonen var korrekt.

---

¹³³ FD 0.11.1 Finland, Bind 5, Jnr032987, *Statssekretær Eivinn Bergs besøk i Helsingfors 23.-24. november 1981*, 26.11.81, s.8

¹³⁴ *Ibid*

¹³⁵ *Ibid*, s.9

Det er interessant å merke seg at Berg avsluttet med å understreke at saken *ikke* lå død fra norsk side da han forklarte:

Det er imidlertid på det rene at sonesaken i overskuelig framtid vil være å finne på den politiske dagsorden i Norge. I utenriksdepartementet blir det for tiden gjennomført en analyse av hele problemkomplekset. Dersom denne munner ut i den konklusjon at sonesaken kan være et konstruktivt bidrag til nedrusting, avspenning og øket sikkerhet i Europa, vil spørsmålet bli tatt opp med Norges NATO-allierte og eventuelt bli drøftet og bearbeidet videre i dette forum.¹³⁶

Berg la til at saken kunne bli aktuell å ta opp i sammenheng med TNF-forhandlingene, men dette måtte først tas opp med de andre NATO-allierte. Før samtalen gikk videre på andre tema spurte Korhonen om også den nye norske regjeringen tok sikte på å opprettholde nær kontakt i sonesaken med Finland og de øvrige nordiske land, slik at det kunne slås fast i kommunikéet fra høstens nordiske utenriksminister møte i København. Berg svarte bekræftende på dette.¹³⁷

At samtalen mellom Berg og Tuovinen tok utgangspunkt i ubåthendelsen, var en naturlig utvikling. Berg benyttet muligheten til å uttrykke mistillit til Sovjetunionen og knyttet dette til en manglende troverdighet også i saker som forslaget om en kjernevåpenfri sone. Finnene, som ut av nødvendighet måtte forsøke å forsvare Sovjetunionen, innrømte at dette var en skadelig episode for sikkerheten i Norden. Men det ble likevel gjort et forsøk av Tuovinen å vri dette om til en hendelse som kunne komme den kjernevåpenfrie sonen i favør. Den påfølgende samtalen utviklet seg derfra meget interessant. Berg startet med å understreke at man på norsk side avfeide at hendelsen kunne bidra til arbeidet med sonen, men han understreket derimot at diskusjonen om en eventuell kjernevåpenfri sone ville bli brakt videre i Willochs regjering og at den i «overskuelig» framtid ville være en del av det politiske bildet.

Med denne uttalelsen kan de se ut som at Berg bekreftet at han forstod finnes motiver og ambisjoner om å beholde diskusjonen rundt den kjernevåpenfrie sonen, til tross for at den i realiteten var uaktuell. Det er sannsynlig at Berg forstod at initiativet om den kjernevåpenfrie

---

¹³⁶ FD 0.11.1 Finland, Bind 5, Jnr032987, *Statssekretær Eivinn Bergs besøk i Helsingfors 23.-24. november 1981*, 26.11.81, s.10

¹³⁷ *Ibid*, s.11

sonen var verdifull for finnene og at han avpasset sin respons til en balanse mellom å gi signaler om en faktisk realisering av sonen og det å legge den fullstendig død. Ved å forklare at sonen ville være en del av det politiske landskapet i overskuelig framtid antydte han at man på norsk side var interessert i å holde liv i diskusjonen, men først og fremst ut av hensyn til finnene. Dette er en tolkning som også den daværende forsvarsminister Anders C. Sjaastad i ettertid har sagt seg enig i. I et intervju i mars 2014 forklarte Sjaastad at finnene hadde en tendens til å spille ut offentlig endel initiativ de forventet at NATO land ville si nei til, noe som kunne skape irritasjon. I følge Sjaastad var det en del som irriterte seg grenseløst over denne måte å oppføre seg på, men han hevdet at de med innsikt så gjennom dette spillet.¹³⁸

Ved siden av den rent hensynsfulle linjen overfor finnene kan Bergs utspill tolkes som et motsvar til det finsk-sovjetiske eiendomsforholdet som hadde oppstått til det fredssøkende aspektet tilknyttet sonearbeidet. På lik måte som med Jens Evensens utspill, er det mulig at man fra norsk side igjen understreket at man ikke la sonesaken død og impliserte at man hadde sin egen versjon i bakhånd. På den måten demonstrerte norsk side at man hadde et effektivt motsvar til sovjetiske utspill om de skulle bli for pågående i saken. På denne måten kunne man både tilfredsstille de finske behovene for å markere seg positivt overfor Sovjetunionen, samtidig som man avvæpnet det sovjetiske propagandaelementet tilknyttet arbeidet med sonen.

Statssekretær Eivind Bergs samtaler med Korvenheimo og Tuovinen gav uttrykk for en annen og videreutviklet norsk holdning enn Brundtlands utspill i saken i juni 1981. Berg antydte at man på norsk side var villig til å spille på lag med finnene angående sonen, men på et premiss om at dette samarbeidet ikke gikk på bekostning av Norges forhold til NATO og at de ikke fremmet Sovjetunionens propagandahensikter med den. At man fra norsk side gav uttrykk for at man ville bidra til det finske arbeidet for å vinne anerkjennelse i Moskva, er en svært god indikator på at Finland ble vurdert som en buffer i norsk sikkerhetstenkning.

---

¹³⁸ Intervju med Anders Christian Sjaastad – NUPI 25.3.2014

3.4 - Spillet rundt den kjernevåpenfrie sonen: fra Kekkonen til Koivisto

Den 26. januar 1982 gikk Finlands lengst sittende president, Urho Kekkonen, av. Kekkonen blir av mange ansett som den viktigste personen i finsk, etterkrigshistorie og, hans påvirkning på finsk innenriks så vel som utenrikspolitikk var stor. Mye av nøkkelen til Kekkonens suksess i utenrikspolitikken var hans nære og personlige forhold til Sovjetunionen og dets ledere. Dette var et forhold man også på sovjetisk side satte stor pris på, noe som ble markert med blant tildelingen av Lenin-prisen for fred til Kekkonen i 1980. For etterfølgeren, Mauno Koivisto, var det følgelig en stor oppgave å vinne den samme grad av tillit hos russerne som Kekkonen nøy i sine år som president. Et viktig ledd i å oppnå denne tilliten lå i å vise at han ville videreføre den forutsigbare politikken Kekkonen. En av Kekkonens fanesaker hadde vært den kjernevåpenfrie sone, ofte kjent som Kekkonen-planen. Like i forkant av presidentskiftet ble det holdt diplomatiske konsultasjoner mellom Norge og Finland hvor nettopp den kjernevåpenfrie sonen ble tatt opp.

Den 5.-6. januar 1982 besøkte den norske utenriksministeren, Sverre Stray, Helsinki. Besøket bestod blant annet av samtaler med den avtroppende finske utenriksminister Pavo Väyrynen. Väyrynen ønsket trolig på bakgrunn av det snarlige finske regjeringsskiftet å forsikre seg om at den nye norske regjeringen hadde et tilnærmet likt syn på sonen som den forrige. I denne samtalen, som i samtalen mellom Tuovinen og Berg, var finnene derfor nysgjerrige på om den nye og den gamle regjeringen hadde et forskjellig syn i saken. I svaret kommer det frem at det norske utenriksdepartementet og regjeringen i løpet av 1981 hadde funnet frem til en godt avpasset respons til finnenes fremstøt angående forslaget om en kjernevåpenfri sone i Norden. Stray kunne fortelle at forskjellene i praksis ikke var så store og spilte videre på det utsagnet Berg hadde kommet med i oktober, året før, nemlig at man i norsk UD gjennomførte en omfattende studie av hele problemkomplekset. Og dersom studien resulterte positivt, ville spørsmålet bli tatt med videre med Norges NATO-partnere. Stray mente han imidlertid måtte understreke at det var uaktuelt for Norge å innlede noen forhandlingskontakt angående en sone med Sovjetunionen direkte, uansett utfall. Men man ville fra norsk side selvsagt

oppretholde nær kontakt med Finland omkring saken.¹³⁹

Väyrynen kunne på bakgrunn av Strays redegjørelse konstatere at det var en betydelig avstand mellom det norske og det finske standpunkt i saken. Den mest avgjørende forskjellen på finsk og norsk syn baserte seg på hvilken rolle stormaktene skulle spille. Fra norsk side mente man at en eventuell nordisk kjernevåpenfri sone måtte inngå i en større plan om en sone som også involverte stormaktene som faktisk besatt kjernefysiske våpen. Finsk side derimot, var fokusert på en kjernevåpenfri sone som formaliserte Nordens kjernevåpenfrie status, med garantier fra stormaktene. Väyrynen argumenterte på Finlands vegne ved å hevde at det ville oppstå en eiendommelig situasjon dersom supermaktene skulle forhandle seg imellom om et spørsmål som i den grad berører Nordens, og hvert enkelt nordisk lands vitale interesser. For Finlands vedkommende ville dette være i strid med grunnlovfestede suverenitetsprinsipper.¹⁴⁰ Avslutningsvis påpekte Väyrynen håpefullt at det var mulig at avstanden mellom den finske og den norske oppfatning i praksis ikke var så stor som det kunne virke, og la til at dersom det skulle føres forhandlinger om sonesaken mellom stormaktene, måtte det bli parallelt med dette føres forhandlinger mellom de nordiske land. Väyrynen hadde imidlertid slått seg til ro med at det ikke var mulig å gå videre med sonesaken på det nåværende tidspunkt.¹⁴¹

Ut i fra utenriksministersamtalene mellom Stray og Väyrynen ser det ut til at det hadde oppstått en gjensidig ønsket stillstand i de finsk-norske samtalene angående den kjernevåpenfrie sonen. Mye tyder på at man fra norsk side fortsatte å holde realiseringen av den kjernevåpenfrie sonen i Norden på en armlengdes avstand, men man holdt selve idéen om den i live, gjennom en pågående utredning i utenriksdepartementet. Väyrynen så ut til å akseptere disse formuleringene og nøyde seg med å komme med milde innsigelser til norske synspunkt. Avslutningsvis konstatere han at man fra finsk side var innforstått med at det var uaktuelt å gå videre med sonen på dette tidspunkt. Dermed erklærte han også at man fra finsk side så seg fornøyd med det daværende status quo.

Utredningen Berg snakket om, var et ledd i det som resulterte i en rapport fra et utvalg

---

¹³⁹ UD34 4/45, Bind 6, Jnr001006, *Utenriksminister Sverre Stray's besøk i Helsingfors 5.-6. januar 1982*, 6.1.1982, s.13

¹⁴⁰ *Ibid*, s.14

¹⁴¹ *Ibid*, s.15

oppnevnt av utenriksdepartementet, kalt *soneutvalget*. Rapporten ble først lagt frem i 25. oktober 1985 og blir omtalt senere i oppgaven. I mellomtiden pågikk det hele tiden et arbeid fra norsk side med å vurdere det finske forslaget om en kjernevåpenfri sone og man kunne dermed holde saken «varm» med finnene og unngå å komme med noe standpunkt frem til utredningene var ferdig. På norsk side hadde man fått klare advarsler fra sine allierte om at en kjernevåpenfri sone var svært upopulær.¹⁴² I realiteten var altså sonesaken så godt som død fra norsk side. Likevel valgte man å fortsette med dialogen med Finland og kom med vage løfter om at saken ville vurderes igjen etter at diverse utredninger og rapporter ble lagt frem. Det fantes klare insentiver for at man fra norsk side burde legge denne saken død da den både var urealistisk og hadde skapt turbulens med de allierte. Likevel valgt man å holde debatten i live, da man visste at denne hadde en stor egenverdi for finnene i deres arbeid med å vinne anerkjennelse i Moskva og følgelig større handlefrihet. Gjennom den økte handlefrihet kunne finnene virkelig utøve sin funksjon som en buffer ved at deres posisjon vis á vis Sovjetunionen ble styrket. Når denne posisjonen var styrket ble bekymringene for sovjetiske inngrep i Finland mindre, og økte følgelig den norske handlefriheten. Dette er en forståelse av den nordiske balansen som norsk UD viste i sin vurdering av Finland allerede i begynnelsen av 1980 og var sannsynligvis den viktigste bakgrunnen for at sone-forslaget ble holdt i live gjennom utredningene.

At den norske innfallsvinkelen med en pågående utredning hjalp finnene i deres forhold med Sovjetunionen gjenspeiles blant annet i Mauno Koivisto i sin samtale med Leonid Bresjnev i mars 1982. Koivisto kunne konstatere at saken om en kjernevåpenfri sone i Norden fremdeles var aktuell for Norge, en påstand Koivisto ikke kunne gjort uten den norske tilnærmingen.¹⁴³ Dette bekrefter at det status quo som hadde oppstått var til nytte for finnene.

At sonedebatten faktisk hadde en egenverdi for finnene ble ytterligere bekreftet da den sovjetiske statsminister Nikolaj Tihonov besøkte Finland den 13. desember 1982. Under besøket gav Tihonov uttrykk for anerkjennelse av Koivisto og hans streben etter å videreføre Kekkonens utenrikspolitikk og forhold til Sovjetunionen.¹⁴⁴ Begge partene konstaterte at den kjernevåpenfrie sonen i Norden var blitt stadig mer aktuell i og med den spente internasjonale

---

¹⁴² Knut Frydenlund fikk 14.mai.1981 kraftige kritikk til sonearbeidet, da han møtte den amerikanske utenriksminister Alexander Haig. Haig forklarte at dette eventuelt ville komplisere amerikanske forsterkninger til Norge. Tamnes, Rolf, *Oljealder*, s.125-126

¹⁴³ UD25 7/9b, Bind 35, Jnr008393, *President Koivistos besøk i Moskva. Finske vurderinger*, 1.4.1982. s.5

¹⁴⁴ UD25 4/45, Bind 81, Jnr033814, *President Koivistos intervju med Senterpartiets hovedorgan*, 23.9.1982 s.2

situasjonen. Sovjetunionen gjentok sin positive innstilling til sonen og at de var beredt til å bidra til løsninger slik at sonen kunne realiseres. UD merket seg at man på sovjetisk side ikke ville nevne hvilke tiltak som ville være aktuelle. At Koivisto nå vant anerkjennelse fra Tihonov var et tegn på at man fra sovjetisk forsto den nye finske presidenten som en viderefører av Kekkonens balansepolitikk. Det er sannsynlig at arbeidet med den kjernevåpenfrie sonen var et sentralt bidrag til Koivistos anerkjennelse i Moskva.

At Urho Kekkonen trakk seg tilbake fra presidentembete 27. januar 1982 var en spesiell situasjon både i finsk politikk og for de som hadde politisk kontakt med Finland. Etter 26 år som president og med en omfattende kontroll og innflytelse over finsk utenrikspolitikk var paradigmeskiftet et faktum.¹⁴⁵ Fra norsk side var det knyttet stor spenning til hvordan hans etterfølger, Mauno Koivisto, ville klare å overta rollen som president, og hvilke følger det ville få for den finske utenrikspolitikken. Koivisto gjorde det klart tidlig at han ønsket å følge den såkalte Paasikivi-Kekkonenlinjen¹⁴⁶ og la vekt på at utenrikspolitikken ville fortsette uendret. Saken om den kjernevåpenfrie sonen fikk en sentral rolle i Koivistos arbeid med å understreke fortsettelsen av Kekkonens politikk. At han valgte den kjernevåpenfrie sonen som en fanesak i denne sammenhengen var ganske naturlig. Den kjernevåpenfrie sonen hadde tidlig fått klengenavnet «Kekkonen-planen» på bakgrunn av Kekkonens personlige engasjement i saken. Den egnet seg av den grunn godt til å understreke Koivistos videreføring av Kekkonens arv. I sammenheng med dette arbeidet var det spesielt heldig at man fra norsk side utviste en forståelse av spillet som var tilknyttet sonen.

I løpet av 1981 hadde den nye norske regjeringen funnet en passende respons til de finske forespørsler om den kjernevåpenfrie sonen. Responsen gikk ut på å avpasse svarene på spørsmålene om sonen slik at man på finsk side forstod at en realisering var utelukket. Samtidig var det helt sentralt å gi finnene positive signaler, slik at de hadde håndfaste positive initiativ å vise frem for Sovjetunionen. Hvis man ser dette i sammenheng med teorien om den nordiske balanse, er det tydelig at man på norsk side gav finnene et økt handlingsrom. Finnene ble stilt i et godt lys ved at man gav dem «noe å jobbe med» i form av diffuse positive løfter vedrørende den kjernevåpenfrie sonen. I 1982 ser det ut til at man på begge sider var innforstått med det diplomatiske spillet knyttet til den kjernevåpenfrie sonen. Det er

---

¹⁴⁵ UD25 4/45, Bind 82, Jnr015417, *President Koivistos besøk. Endringer i finsk utenrikspolitikk?* 25.2.1983 s.1

¹⁴⁶ Se s. 19 i oppgaven for mer om Paasikivi-Kekkonenlinjen.

mye som tyder på at man også på finsk side var fornøyde med denne responsen. I Koivistos arbeide med å oppnå anerkjennelse hos Sovjetunionen var den norske responsen angående den kjernevåpenfrie sonen godt tilpasset og ble trolig ansett som svært hjelpelig. Det faktum at man fra norsk side forsto sonedebattens egenverdi for finnene og søkte å finne en debattform som var akseptabel for begge parter, er et eksempel på at Finland ble oppfattet som en buffer i norsk sikkerhetstenkning.

3.5 - Status quo under press

Året 1983 fikk en dramatisk start for diskusjonen om den kjernevåpenfrie sonen og hendelsene som utspilte seg i februar dette året, er de som jeg tar for meg i analysen som kunne hatt potensiale til å påvirke norske beslutningstakere til å anse Finland som et sovjetisk oppmarsjområde. Den 24. februar 1983 ble en uttalelse av lederen for det finske kommunist partiet, Aarne Saarinen, vurdert ved den norske ambassaden i Helsinki. Ambassaden fattet interesse for uttalelsen, da den hadde hetet opp debatten rundt soneforslaget og grensefredningsforslaget, samtidig som den hadde vunnet stor oppmerksomhet i Finland. Saarinen hadde i sin uttalelse hevdet at Norge og Finland kunne ende opp som fiender i en stormaktskrig. Dette fordi Norge som NATO-medlem hadde gitt opp sin nasjonale selvbestemmelsesrett i forsvarsspørsmål. Av den grunn mente Saarinen at det var helt elementært at man på norsk side burde kunne gi en garanti for at norsk territorium ikke ville bli brukt til et angrep mot Sovjetunionen via Finland, og at dette bare kunne skje gjennom en grensefredningsavtale. Samtidig antydte han selv at svaret kunne være at Norge ikke fikk lov til å gi slike garantier av NATO.¹⁴⁷ At noe radikale ytringer kom fra det finske kommunistpartiets hold kan kanskje ikke ansees som oppsiktsvekkende. Det var derimot uttalelsene fra den høyt ansette professoren *Raimo Väyrynen* i et foredrag i februar 1983 som vakte størst oppsikt.

Raimo Väyrynens uttalelse kom på bakgrunn av den debatt Saarinen hadde startet. Väyrynen påpekte at: «Intet i de avtaler som vanligvis regulerer Finlands utenriks- og sikkerhetspolitikk forbyr landet å tillate utplassering av fremmede staters atomvåpen på finsk territorium.»¹⁴⁸

---

¹⁴⁷ FD 0.11.1 Finland, Bind 6, Jnr005502, «Fredning» av den norsk-finske grense. Saarinenens utspill. 24.2.1983, s.2

¹⁴⁸ Ibid

Väyrynen fremholdt at en slik opsjon ikke var ønskelig, men betonte at muligheten teoretisk sett fantes og at man ikke uten videre skulle se bort fra den. Han fremstilte også tanken om at muligheten for en slik utplassering kunne vise seg å være et trumfkort for Finland i tilknytning forhandlingene om en nordisk kjernevåpenfri sone. Väyrynens utspill ble ikke mindre oppsiktsvekkende da understatssekretær Klaus Törnudd i det finske utenriksdepartementet sa seg i prinsippet enig i at intet sto i veien for at Finland kunne være utplasseringssted for fremmede staters atomvåpen.¹⁴⁹ Törnudd la imidlertid til at han tok klar avstand fra tanken om på denne måten å presse Norge til ettergivenhet.¹⁵⁰

Før utspillene fra Väyrynen og Törnudd rakk å skape større spekulasjoner på norsk side, ble uttalelsene forklart og unnskyldt fra finsk side. Allerede samme dag som UD mottok notatet om Saarinen og Väyrynens utspill, anmodet Koivisto om en telefonsamtale med statssekretær Berg. Koivisto kom raskt inn på de uheldige utspillene og forklarte at Saarinenes uttalelser ikke måtte bli tatt høytidelig.¹⁵¹ Koivisto fortsatte å dementere Saarinenes utspill og hans person ved å hevde at han for øvrig var en lite troverdig person som gjennom årene var kommet med mange selsomme utspill.

Berg skriver i sammendraget av telefonsamtalen at Koivistos innstilling til Raimo Väyrynens var derimot en helt annen. Koivisto hadde uttrykt at han var «mycket besvärat» over Väyrynens uttalelser under pugwash-symposiet. I motsetning til Saarinen ble Väyrynen omtalt som en troverdig og seriøs person. Koivisto påpekte at Väyrynen blant annet hadde vært medlem av den tredje forsvarskommisjonen i 1981 og hadde hatt flere offisielle oppdrag. På bakgrunn av dette var hans uttalelser spesielt skadelige og beklagelige.¹⁵²

Koivistos samtale med Berg ser ut til å ha avdramatisert hendelsen på det diplomatiske plan, og det er ingen tegn som tyder på at Raimo Väyrynen og Klaus Törnudds uttalelser hadde skapt noen alvorlige gnisninger i forholdet mellom de to land. Da norsk UD den 25. februar 1983 gjorde en oppsummering av Koivistos politiske linje i hans første år som president, ble ikke utspillene engang nevnt. Likevel er oppsummeringen interessant da den viser hvor opptatt Koivisto var av at debatten om den kjernevåpenfrie sonen ble ført videre. Koivistos engasjement bidro trolig også til å styrke utenriksdepartementets forståelse av hvilken verdi

---

¹⁴⁹ Ibid, s.3

¹⁵⁰ Ibid, s.3

¹⁵¹ UD 25 4/45, Bind 82, jnr005643, *Samtale med president Koivisto (norsk-finsk grenseavtale)*. 24.2.1983, s.2

¹⁵² UD 25 4/45, Bind 82, jnr005643, *Samtale med president Koivisto (norsk-finsk grenseavtale)*. 24.2.1983, s.3

sonedebatten hadde for finnene. UD ved diplomaten Olav Bucher-Johannessen, påpekte at det hadde vært en betydelig endring i presidentens utenrikspolitiske stil, sammenlignet med hans forgjenger. Det var spesielt Koivistos oppfordring til større diskusjon i utenrikspolitikken som førte til utspill og innkast som kunne fremstå uheldig. I noen tilfeller kunne denne debatten gi inntrykk av at noe nytt var på gang i finsk utenrikspolitikk. Men Bucher-Johannessen kunne forklare at han ikke kunne se noen indikasjoner på endringer i politikken. Han påpekte derimot at den utenrikspolitiske debatten hadde ved årsskiftet flyttet seg utenfor Finlands grenser og hadde i særlig grad vært knyttet til spørsmål om en kjernevåpenfri sone i Norge. I den sammenheng kunne man spore en uendret holdning, men noe skarpere tone.¹⁵³

Avslutningsvis skriver Bucher-Johannessen at Koivisto gjentatte ganger hadde understreket at den nordiske balansen måtte opprettholdes. I denne forbindelse fremhevet han sterkt den betydning fravær av kjernefysiske våpen hadde. Og han understreket at opprettholdelsen av denne situasjon var av fundamental betydning for roen og likevekten i det nordiske området.¹⁵⁴ Koivisto erkjente imidlertid at en kjernevåpenfri sone neppe ville komme i stand i overskuelig framtid. Men han tilføyde at saken i høy grad var tjent med at den politiske diskusjon omkring dette spørsmålet fortsatte.¹⁵⁵

Til tross for at Raimo Väyrynen, Aarne Saarinen og Klaus Törnudds utspill tilsynelatende ikke hadde gjort noen særlig skade på det diplomatiske plan, så hadde de skapt en viss oppsikt i offentligheten. Av den grunn ble man fra norsk side nødt til å komme med et svar på påstanden om at Norge ikke lenger rådde over egen sikkerhetspolitikk. Svaret kom den 3. mars 1983, da den norske statsministeren Kåre Willoch hold en pressekonferanse for finske journalister. Pressekonferansen kom i forkant av Mauno Koivistos besøk til Norge og brakte opp en del spørsmål som kunne være aktuelle for samtalene mellom Willoch og Koivisto. I begynnelsen av intervjuet understreket Willoch at han hadde full tiltro til Finlands nøytralitetspolitikk og forsvarsvilje og la på den måten en positivt grunnlag for sine påfølgende uttalelser som var av en negativ karakter.¹⁵⁶ På spørsmål om hans stilling til den kjernevåpenfrie sonen repliserte, Willoch at avtalen kunne vært interessant dersom begge supermaktene inngikk en avtale om at visse områder i verden skulle være et kjernevåpenfrie,

---

¹⁵³ UD 25 4/45, Bind 82, Jnr015417, *President Koivistos besøk. Endringer i finsk utenrikspolitikk?*, 25.2.1983 s.2

¹⁵⁴ *Ibid*, s.4

¹⁵⁵ *Ibid*, s.5

¹⁵⁶ UD 34 4/45 Bind 7, Jnr006334, *Finske pressekommentarer til samtalen mellom statsminister Kåre Willoch og finske journalister*, 3.3.1983, s.1

som et ledd i en større nedrustningsavtale. Willoch understreket at en isolert nordisk sone bare ville være et illusorisk tiltak da begge supermakter hadde atomvåpen som kunne nå Norden fra store avstander.¹⁵⁷ Videre påminnet Willoch journalistene om at: «denne typer avtaler flere ganger i verdenshistorien har vært brukt som et påskudd av den store avtaleparten til å inngripe mot den mindre.»¹⁵⁸

Willoch tok deretter opp Saarinens og Raimo Väyrynsens utspill. Han startet med å gå løs på Saارين utspill om at Norge hadde gitt opp sin beslutningsrett overfor NATO i sikkerhetspolitiske spørsmål. Han hevdet at Norge på ingen måte hadde gitt opp sin beslutningsrett til NATO, og betegnet uttalelsen som «fullstendig uriktig». Saارين hadde bygget sitt resonnement på forhåndslagringen av alliert militærutstyr i Norge, men Willoch understreket at forhåndslagringen skjedde etter ønske fra Norge, ikke imot deres vilje. Og han la til at man i Norge var helt innforstått med at norsk territorium ikke kunne forsvares uten allierte forsterkninger. Dette var simpelthen en videreutvikling av tradisjonell norsk forsvarspolitik.

Raimo Väyrynsens uttalelse ble i likhet med Koivisto beskrevet som en ren formalistisk betraktningssmåte som hadde svært lite med realitetene å gjøre. Willoch understreket at man på norsk side aldri hadde tenkt seg muligheten av at atomvåpen skulle lagres på finsk jord i en krisesituasjon. Avslutningsvis poengterte Willoch nok en gang at Norge hadde full tillit til Finlands nøytralitetspolitikk og forsvarsvilje.¹⁵⁹

I tilknytning til Willochs svar til Väyrynen, Saارين og Törnudds utspill, benyttet han anledningen til å understreke den norske holdningen til sone-saken. Og det er interessant at Willoch samtidig understreket med klare ordelag at Norge satte sin lit til den finske forsvarsviljen i denne sammenhengen før han distanserte seg fra det finske soneforslaget. Den finske forsvarsviljen var under store deler av den kalde krigen stilt under tvil av mange vestlige land. Denne tvilen var problematisk for finske myndigheter da den bidro til å undergrave den finske nøytraliteten og deres muligheter til å holde seg utenfor en eventuell konflikt mellom maktblokkene. Willochs uttalelse kan derfor tolkes som en tillitserklæring til

---

¹⁵⁷ Ibid, s.3

¹⁵⁸ Ibid, s.3

¹⁵⁹ UD 34 4/45 Bind 7, Jnr006334, *Finske pressekommentarer til samtalen mellom statsminister Kåre Willoch og finske journalister*, 3.3.1983, s.2

den finske balansepolitikken og en håndsrekning til den finske regjering og deres arbeid med å oppnå anerkjennelse i Moskva og i Vesten. Ved å berømme finsk nøytralitetspolitikk og forsvarsvilje understreket Willoch Norges vennligsinnede holdning til Finland, og gav seg selv spillerom til å distansere seg fra soneforslaget, som i utgangspunktet ikke var aktuelt for Norge. Resultatet av Willochs uttalelser må tolkes som en offisiell tillitserklæring til Finland og i høyeste grad ansees som et tillitsskapende trekk fra norsk side. Et effektivt finsk forsvar i Nord-Finland ville tross alt fungere beroligende både for Sovjetunionen og NATO. I et intervju i april 2015 bekreftet Willoch at man fra norsk side hadde en stor forståelse for den finske situasjonen, og at man på norsk side søkte, så langt det lot seg gjøre, å unngå å lage vanskeligheter for dem. Derfor tjener Willochs tillitserklæring som en klar indikator på at Finland ble betraktet som en buffer i norsk sikkerhetstenkning.¹⁶⁰

Willochs kritikk av Väyrynen, Saarinen og Törnudds utspill kom nok først og fremst ut av nødvendighet, for å understreke at Norge bestemte over sin egen sikkerhetspolitikk. Likevel ser det ut til at man fra finsk side ønsket å beklage utspillene nok en gang. Dette kom frem under Mauno Koivistos besøk i Norge den 8. og 9. mars 1983 hvor det ble det ført en samtale mellom den norske utenriksministeren Sverre Strøm og den finske utenriksminister Per Stenbäck. Under samtalen ble de vanlige forholdene angående sonen diskutert, uten at noe uvanlig dukket opp. Men Stenbäck tok, på eget initiativ, opp professor Raimo Väyrydens uttalelser tidligere på året. Han ønsket tydelig å glatte over den turbulensen som hadde oppstått i kjølvannet av dette og understreket at uttalelsen falt på et lukket seminar og forklarte at professoren ikke hadde vært oppmerksom på at hans tanker ville bli offentliggjort. Stenbäck forklarte at Väyrydens tese i hovedtrekk gikk ut på at det rent juridisk ikke var noe til hinder for å utplassere atomvåpen i Finland. Han gikk videre med å forklare at han syntes det var beklagelig at uttalelsen hadde skapt problemer i forholdet til de nordiske land, og at kjernen i problemet egentlig var at man hadde hatt problemer med å skille mellom det som var ment som en akademisk diskusjon og en reel diskusjon. Avslutningsvis minnet Stenbäck om at fredsavtalen med Sovjetunionen forbød Finland å eksperimentere med å ta imot kjernevåpen.¹⁶¹

---

¹⁶⁰ Willoch, Kåre, *Intervju 4.5.2015*

¹⁶¹ UD 34 4/45 Bind 7, H-Jnr000490, *Samtale mellom utenriksminister Sverre Strøm og Finlands utenriksminister Per Stenbäck, 9. mars 1983, 14.3.1983, s.2*

Det kommer altså tydelig fram at man fra finsk side var svært opptatt av å rette opp skaden etter Raimo Väyryns utspill. Selv etter at man fra norsk side så ut til å ha akseptert Koivistos forklaring overfor statssekretær Berg, fikk man nok en bekreftelse på at dette var intet annet enn et teoretisk resonnement gjort av en uoffisiell person. I samtalen valgte Stray å la saken ligge og gå videre, noe som kan ansees som at man fra norsk side signaliserte at man var ferdig med hendelsen. Det er tydelig at man fra begge sider ønsket å opprettholde et godt og troverdig forhold landene imellom. Problemene Raimo Väyrynen hadde skapt for det norsk-finske forholdet, viste at de gode kontaktflatene forhindret en eskalering av saken og en forringing av forholdet.

I løpet av 1983 kom også Sovjetunionen på banen med uttalelser om den kjernevåpenfrie sone i Norden. Den sovjetiske førstesekretær Andropov uttalte seg den 5.juli angående sonen. Uttalelsen kom i forbindelse med at finske fredsorganisasjoner hadde anmodet regjeringene i USA og Sovjetunionen om fredsbevarende tiltak. Andropov uttalte i likhet med tidligere sovjetiske uttalelser, at man på sovjetisk side fullt ut støttet *Finlands forslag* om å gjøre Norden til en kjernevåpenfri sone og at Sovjetunionen ville stille med garantier tilknyttet dette.¹⁶² Han uttrykte så at landenes sikkerhet ville øke om også NATOs atomvåpenstater kunne gi tilsvarende garantier. Norsk UD bemerket seg at uttalelsen i det store og det hele var en gjentakelse fra tidligere, men at man nå forsøkte å trekke inn Frankrike og Storbritannia var nytt.

Til tross for at man i 1982 hadde kommet frem til et status quo, ble denne tilstanden utfordret allerede i februar 1983. Det var spesielt den anerkjente professoren Raimo Väyryns utspill som var problematiske. Raimo Väyrynen mente at Norge hadde gitt bort sin selvbestemmelsesrett i sikkerhetspolitiske spørsmål til NATO. I tillegg hevdet han at en sovjetisk atomopsjon i Finland kunne brukes til å tvinge Norge med i en kjernevåpenfri sone. Siden han hadde hatt en tilknytning til offisiell finsk sikkerhetspolitikk tidligere, ble hans uttalelser tillagt betydning. Takket være den gode kontakten mellom Norge og Finland på diplomatisk nivå ble utspillet raskt distansert fra den offisielle finske holdning. I UD's oppsummering av Koivistos første år som president, ble ikke denne hendelsen trukket frem som et skjær i sjøen. Dette kan tyde på at man på norsk side stolte på Koivistos forklaring og at Raimo Väyryns utspill ikke ble ansett som en finsk prøveballong. Derfor er det ikke

---

¹⁶² UD 33 12/66, Bind 5, Jnr000801, *Førstesekretær Andropovs uttalelser til finske fredsorganisasjoner*, s.2

grunnlag for å påstå at turbulensen i tilknytning til Väyryns utspill hadde noen innvirkning på den bufferdefinisjonen av Finland som hadde bygget seg opp i norsk sikkerhetstenkning.

Likevel måtte man fra norsk side tilbakevise de påstandene som var kommet om at Norge ikke regjerte over sin egen sikkerhetspolitikk. Denne tilbakevisningen kom i klar tale da Willoch kort tid etter møtte finsk presse. I den samme pressekonferansen understreket han nok en gang den nye regjeringens syn på den kjernevåpenfrie sonen. Samtidig passet han på å ikke stille finnene i forlegenhet og understreket både før og etter denne uttalelsen at Norge stolte på den finske forsvarsevnen. Willoch uttalelse må forstås som en bestemt, men vennlig påminnelse til finnene om Norges stilling i saken og landets tilknytning til NATO. Men uttalelsen viser også en tone som var forbeholdt en nabostat man ønsket å stille i godt lys.¹⁶³

3.6 - Amerikanske utspill og finske (mis)tolkninger

I 1983 kom det også utspill fra amerikansk side angående den kjernevåpenfrie sonen. Amerikanerne hadde tidligere uttrykt misnøye med det norske arbeidet med den kjernevåpenfrie sonen, og var spesielt negative til det finske forslaget siden det kunne øke sovjetisk innflytelse i regionen.¹⁶⁴ Da George Bush' besøkte Finland 1.-3. juli 1983 uttrykte han et ønske om å diskutere et soneforlag som involverte sovjetiske områder og ikke det finske forslaget. Av den grunn ble den finske utenriksminister Väyryns samtaler med den amerikanske visepresidenten Bush i 1983 et hinder for det status quo Norge og Finland hadde kommet fram til i løpet av 1982. For å forsøke å fjerne dette hinderet hadde Väyrynen gjort en tilsynelatende spesiell tolkning av de amerikanske utspillene. Dette kommer frem i samtalen den norske ambassaden i Helsinki hadde med Väyrynen 7. juli 1983. Samtalen ble forespurt fra norsk side i anledningen Bush' besøk i Finland kort tid før. Ambassaden forklarte at man hadde notert seg de store oppslag som hadde forekommet i finsk presse angående Bush' uttalelser om en kjernevåpenfri sone i Norden. I den anledning etterspurte man fra norsk side en kommentar fra finsk offisielt hold. Väyrynen forklarte at han var blitt positivt overrasket av

---

¹⁶³ I et intervju 4.5.2015 bekrefter Willoch at man fra norsk side hadde en stor forståelse for den vanskelige situasjonen finnene befant seg i vis a vis Sovjetunionen. Willoch understreket også at man alltid forsøkte å unngå å gjøre situasjonen vanskelig for dem. Willoch, Kåre, *intervju*, 4.5.2015

¹⁶⁴ Knut Frydenlund fikk 14.mai.1981 kraftige kritikk til sonearbeidet, da han møtte den amerikanske utenriksminister Alexander Haig. Haig forklarte at dette eventuelt ville komplisere amerikanske forsterkninger til Norge. Tamnes, Rolf, *Oljealder*, s.125-126

den fleksible holdningen som visepresidenten hadde vist i dette sonespørsmålet. Han hadde «nærmest» oppfattet det slik at Bush inviterte eller oppfordret de nordiske land til en videreføring av drøftelsene. I lys av disse hendelsene hevdet Väyrynen at man vurderte hvorvidt man burde ta et nytt initiativ for en diskusjon av saken på nordisk plan.¹⁶⁵

I samtalen kommer det tydelig frem at Väyrynen bekreftet en ny finsk optimisme angående soneforslaget etter Bush' uttalelser. Han forklarte at han selv at han tidligere hadde ment at det under omstendighetene ikke hadde noen hensikt å ta noen nye initiativ i sone-spørsmålet fordi Norge og Danmark tydeligvis mente at slike drøftelser kunne forstyrre og komplisere Geneve-drøftelsene. Men etter Bush' uttalelser kunne det se ut som USA ikke la vekt på dette momentet. Väyrynen antok derfor at saken da også kunne stille seg annerledes for Norge og Danmark.

Man kan på bakgrunn av Väyrynens vurdering av Bush' uttalelser antyde en ny finsk entusiasme i spørsmålet om en kjernevåpenfri sone. Denne entusiasmen er forståelig da konkrete positive utspill fra USA ville vært et gjennombrudd i debatten om sonen. At den ellers negative amerikanske holdningen til sonen plutselig var snudd virker spesielt. Det er derfor forståelig at man på norsk side stilte seg noe skeptisk til Väyrynens vurdering av Bush' uttalelser. Som følge av dette ble det anmodet om en samtale med amerikansk side for å få deres versjon av saken.

Den 8. juli oppsøkte diplomaten Olav Bucher-Johannessen den amerikanske charge d'affaires, Arthur Horg, for å få den amerikanske versjonen av hva som egentlig var blitt sagt under Bush' samtale med Väyrynen.¹⁶⁶ Borg mente at Bush i alle sine samtaler hadde gjort det helt klart at det *ikke* var noen endring i det amerikanske syn. Bush hadde snarere fremholdt at denne saken måtte sees i en videre nedrustningsmessig sammenheng, og at blant annet de sovjetiske kjernevåpen på Kola-halvøya måtte tas med i betraktning. Ifølge Borg hadde Bush i det heletatt gitt et klart uttrykk for det han kalte «a healthy scepticism» overfor sonetanken. Borg hadde notert seg at man på enkelte hold i Finland hadde fått et langt mer positivt inntrykk. Dette mente han kanskje kunne skyldes at Bush også hadde sagt at USA var innstilt på «å lytte til» det man måtte ønske å si om saken fra finsk, og annet hold. Avslutningsvis

---

¹⁶⁵ UD 11 12/47, Bind 82, Jnr018556, *Samtale med utenriksminister Väyryneb*, 7.7.1983, s.1

¹⁶⁶ UD 33 12/66, Bind 82, Jnr001107, *Visepresident Bush' besøk. Kjernevåpenfri sone i Norden*, 8.7.1983 s.1

noterte Bucher-Johannessen at Borg *ikke* sa noe om at man fra amerikansk side hadde gjort noe for å rette opp det feilaktige inntrykket som hadde dannet seg i Finland.¹⁶⁷

På bakgrunn av Väyrydens ensidig positive omtale av Bush' innstilling til den kjernevåpenfrie sonen, så norsk UD det nødvendig å undersøke saken nærmere. Samtalen må derfor ansees som et konkret tegn på en norsk skepsis til finsk fremstilling eller dømmekraft. Det er likevel interessant å merke seg at Bucher-Johannessen understreker at man på amerikansk side ikke hadde gjort noe for å rette opp den finske feiltolkningen. Det er derfor nærliggende å tro at amerikanerne, i likhet med russerne, ønsket å fremstå som fredssøkende og derfor støttende til en plan om den kjernevåpenfrie sonen i Norden. Dette elementet har klare paralleller til Evensens og Bergs utspill som kanskje kan tolkes som et mottiltak mot det sovjetiske monopollet på det fredssøkende aspektet ved sonen.¹⁶⁸ Men til forskjell fra de norske utspillene fikk det amerikanske en helt annen tyngde og virket trolig mer truende for finnene.

Det er lite sannsynlig at man på finsk side misforsto Bush' uttalelser og signaler angående en kjernevåpenfri sone. USA, i likhet med resten av NATO, hadde hele tiden holdt fast på sitt standpunkt at man ikke kunne fjerne muligheten for utstasjonering av atomvåpen i Norge. Dette fordi nettopp atomvåpnene var en essensiell del i NATOs overordnede strategi og den sentral del av Norges sikkerhet. Under samtalen med Väyrynen hadde Bush derimot uttrykket at en kjernevåpenfri sone i Norden ville vært langt mer interessant hvis den inkluderte Kola-halvøya. Dette var en essensiell del av samtalen som Väyrynen enten hadde underkommunisert, eller utelatt å videreformidle til sine nordiske naboer. De finske motivene bak dette var trolig å unngå en ny sone-debatt som inkluderte Kola-halvøya. Denne debatten hadde oppstått ved tidligere anledninger på initiativ fra Norge og Sverige, og var særdeles upopulær i Sovjetunionen.¹⁶⁹ Av den grunn hadde Sovjetunionen hele tiden hadde understreket at de støttet det *finske* forslaget til en kjernevåpenfri sone, et forslag som aldri gikk inn på å inkludere sovjetiske områder. Det er derfor nærliggende å tro at Väyrynen tok seg friheten til å feiltolke Bush dithen at han snarere var opptatt av de nordiske staters engasjement i den kjernevåpenfrie sonen. På den måten kunne man fra finsk side vende tilbake til det status-quo-arbeidet med sonen man hadde oppnådd i løpet av 1982.

---

¹⁶⁷ Ibid, s.2

¹⁶⁸ S.45 og s.55 i oppgaven

¹⁶⁹ FD 0.11.1 Finland Bind 6 JJK/KF 039/79 *Ny versjon av kekkonenplanen*, 30.4.1979, s.2

Mauno Koivisto dro til Washington som del av hans offisielle arbeidsbesøk til USA den 27. september 1983. Dagen etter orienterte utenriksminister Väyrynen de nordiske stasjonssjefer om samtalene som var blitt ført under den første dagen av besøket. Väyrynen hadde en mer avbalansert tone denne gangen, enn etter samtalene med Bush i juli. Og han forklarte at det siste punktet i samtalen mellom Koivisto og Reagan hadde dreid seg om den kjernevåpenfrie sonen i Norden. Reagan ønsket å vite hvilken innstilling Finland hadde til soneforslaget. Koivisto hadde redegjort for Finlands holdning og understreket at selv om Finland arbeidet aktivt for å fremme ideen, ville man ikke «push forward» med saken mot andre lands vilje.¹⁷⁰ Under besøket ble sonen også brakt opp i en samtale mellom viseutenriksminister Kenneth W. Dam og Koivisto i sammenheng med konferansen om nedrusting i Europa (KNE). Dam mente at man burde vente med å trekke inn sonespørsmålet i denne debatten til et senere tidspunkt, hvorpå Koivisto samtykket. Väyrynen hadde konstatert overfor Dam at de nordiske land ikke hadde noe felles syn på nordisk kjernevåpenfri sone og at dette spørsmål derfor ikke var modent for å diskuteres i KNE.

Etter Bush' besøk i Finland 1.-3. juli 1983 kom det uttalelser fra finsk hold om svært positive signaler fra USA angående den kjernevåpenfrie sonen. Utenriksminister Väyrynen var kilden til disse uttalelsene som hadde fått oppmerksomhet i media. Den amerikanske innstillingen ble møtt med skepsis i Norsk UD og ble undersøkt nærmere. Man så det som nødvendig fra norsk side å få den amerikanske versjonen av saken, som tilsynelatende tegnet et helt annet bilde av amerikanernes syn på sonen. Dette tyder på at man var noe skeptisk til hvordan man skulle forstå det finske spillet omkring sonen. Tidligere hadde man fra finsk side kjørt to versjoner, én offisiell hvor man uttrykte det Moskva ønsket å høre, mens man i de diplomatiske kontaktflatene hadde holdt en langt mer nøktern og ærlig tone. Ettersom Väyrynens uttalelser i de diplomatiske kanalene i bestefall var grove mistolkninger, ble man nok på norsk side noe usikker på hvor finnene ville. Koivisto og Väyrynen rettet imidlertid opp dette inntrykket senere på året under utenriksbesøket i USA. Denne gangen uttalte begge seg i tråd med den linje de hadde ført i 1982, ved å understreke at den kjernevåpenfrie sonen for øyeblikket ikke var aktuell, men langt fra lagt død. Den finske handlemåten tyder på at man fryktet at den amerikanske innblandingen skulle bli for stor og at den skulle ha en negativ innvirkning på deres forhold til Sovjetunionen. Av den grunn er det sannsynlig at

---

¹⁷⁰ UD 25 4/45, Bind 82, Jnr025753, *President Koivistos besøk i Washington*, 28.9.1983, s.2

Väyrynen forsøkte å fremstille situasjonen slik at amerikanerne faktisk var interessert i tanken om en kjernevåpenfri sone i Norden, men underkommunisere det faktum at de også var interessert i at områder på Kola skulle inkluderes. På denne måten fikk man fra finsk side avledet den negative oppmerksomheten som trolig ville oppstått fra sovjetisk side hvis Väyrynen hadde uttalt de egentlige amerikanske ønskene. De finske handlingene peker på en finsk balansepolitikk som i høyeste grad tilsvarer det som ville definere Finland som en buffer i norsk sikkerhetstenkning. Det er sannsynlig at norsk UD oppfattet situasjonen på samme måte, da de tidligere hadde utvist en svært god forståelse for det finske spillet tilknyttet sonen.

3.7 - Kortene legges på bordet: større åpenhet rund den kjernevåpenfrie sonen

Som et resultat av dobbeltvedtaket var NATO i begynnelsen av 1984 i ferd med å utplassere nye kjernefysiske våpen i Europa. Dette var en hendelse Sovjetunionen var nødt til å reagere på. En måte Sovjetunionen kunne understreke sin misnøye på var gjennom press på Finland. Tidligere hadde Sovjetunionen utøvet slik press på Finland ved å henvende til VSB-avtalens militære klausuler. Denne handlemåten er ett eksempel på hvordan Sovjetunionen brukte Finland som et forhandlingskort ovenfor de nordiske landene og NATO for øvrig. Etter slike utspill fra sovjetisk side var det viktig for Finland å markere sin samarbeidsvillige holdning til Sovjetunionen for å forhindre at finsk handlefrihet ble redusert. Det økte presset på Finland i tilknytning til utplasseringen av nye NATO-atomvåpen i Europa, er en viktig bakgrunn for den videre debatten om den kjernevåpenfrie sonen videre utover i 1984.

De sovjetiske reaksjonene på utplasseringen av nye kjernevåpen i Europa kom i begynnelsen av 1984 i form av artikler fra pseudonymet «Kommissarov». Den 17. januar 1984 sendte den norske ambassaden i Helsinki et notat til utenriksdepartementet. Notatet angikk en sovjetisk kommentar til utplasseringen av nye NATO-atomvåpen som følge av dobbeltvedtaket. I den finske avisa Helsingin Sanomat hadde den autoritative sovjetiske pseudonymet Jurij Kommissarov uttalt seg om hvilke følger de nye våpnene kunne få for Finland. Kommissarov ble, som nevnt tidligere, antatt å være en person eller en gruppe høyt oppe i det sovjetiske systemet og uttalelsene ble av den grunn tillagt stor betydning.¹⁷¹ Kommissarov kom i artikkelen inn på at de våpen som eventuelt kunne passere finsk luftrom var i denne

---

¹⁷¹ Kommissarov var antatt å være pseudonymet til en eller flere av ledelsen i den sovjetiske skandinaviske avdeling. Se s.49 i oppgaven.

sammenheng et sentralt problem.¹⁷² Derfor var det helt naturlig at diskusjonen var knyttet til de forpliktelser som Finland hadde i henhold til VSB-pakten og da spesielt de av sikkerhetspolitisk karakter.¹⁷³ Videre vektla Kommissarov betydningen av arbeidet med kjernevåpenfrie sonen i Norden og hevdet at Sovjetunionen var villig til gjennomføre en rekke tiltak for å realisere denne. Likevel presiserte han til slutt at man ikke kunne knytte noen sovjetiske områder til sonen siden landet selv var en kjernevåpenstat. Et slik tiltak ville dermed innvirke på den storstrategiske situasjonen.

Betydningen av Kommissarovs artikkel ble understreket av norsk UD den 20. februar 1984. I anledningen to år siden Mauno Koivisto tok over som president i Finland, ble det gjort en oppsummering av hans politiske linje og de store hendelsene i det siste året. I oppsummeringen kom det frem at Finland var kommet gjennom den vanskelige overgangsperioden fra Kekkonen til Koivisto uten særlige vanskeligheter.¹⁷⁴ Det ble også påpekt at det ikke hadde skjedd noen endringer i utenrikspolitikken substans. Koivisto hadde hele tiden understreket at hans fremste ledetråd var kontinuitet, og han hadde prestert å oppnå svært godt kontakt med Sovjetunionen. Det var imidlertid ett punkt som hadde pekt i den andre retningen i denne sammenheng. I UD hadde man høsten 1983 kunnet merke en viss uro for konsekvensene av utplasseringen av amerikanske raketter i Vest-Europa. Den påfølgende plutselige invitasjonen av utenriksminister Väyrynen til Moskva forsterket denne uroen. Men møtet mellom utenriksminister Väyrynen og den sovjetiske utenriksminister Andrei Gromyko hadde den internasjonale situasjonen til tross, gått svært bra. Fra UD's side ble dette vurdert som at Sovjetunionen ønsket å styrke Väyrynens rolle slik at de hadde flere sterke partihester å spille på.¹⁷⁵

Men UD påpekte at den egentlige advarselen kom med Kommissarovs artikkel i Helsingin Sanomat.¹⁷⁶ Artikkelen var trolig ment til å sørge for at finnene ikke ble altfor selvsikre samtidig som den måtte leses som en generell reaksjon på NATOs utplassering av atomvåpen Vest-Europa. At Kommissarov hadde uttalt at det var opp til Finland selv å treffe tiltak for å

---

¹⁷² UD 12.7/9b Bind 35, Jnr000121, *Melding fra ambassaden i Helsingfors 17.1.1984*, 17.1.1984 s.2

¹⁷³ *Ibid*, s.3

¹⁷⁴ UD 25 4/45 Bind 83 Jnr005006, *Finsk utenrikspolitikk*, 20.2.1984, s.1

¹⁷⁵ UD 25 4/45 Bind 83 Jnr005006, *Finsk utenrikspolitikk*, 20.2.1984, s.2

¹⁷⁶ S.67 i oppgaven.

avverge trusselen mot Sovjet, ble tolket som at det lå mellom linjene at Sovjetunionen under gitte forhold kunne komme til å ta opp denne saken i medhold av VSB-pakten.¹⁷⁷

UD ved Olav Bucher-Johannessen understreket at spørsmålet om en kjernevåpenfri sone i Norden fortsatt inntok en sentral plass i finsk utenrikspolitikk og la til:

For Finland har selve debatten om en kjernevåpenfri sone en betydelig egenverdi, uavhengig av realiseringsmulighetene. Debatten tjener til å vise at Finland fører en politikk som også tjener sovjetiske sikkerhetsinteresser i nord. En sentral finsk sikkerhetspolitisk målsetting er størst mulig stabilitet i nord. En traktatfestet sone styrker denne stabiliteten.¹⁷⁸

Som et ledd i å avverge trusselen mot Sovjetunionen hadde den kjernevåpenfrie sonen i Norden opparbeidet seg et rykte for å være myntet på akkurat dette. Med denne motivasjonen virker det naturlig at man på finsk side ønsket å fortsette dette arbeidet med uforminsket styrke. Siden UD så Finlands arbeid med den kjernevåpenfrie i dette perspektivet, må også de videre fremstøt angående sonen sees i lys av dette.

På bakgrunn dobbeltvedtaket hadde Sovjetunionen lagt et stort press på Finland, og den finske handlefriheten ble følgelig innskrenket. Men den 7. mars 1984 hadde den finske avisen Hufvudstatsbladet et intervju med den amerikanske delegasjonslederen til Konferansen for sikkerhet og samarbeid i Europa (KSSE), James Goodby. Goodby hadde understreket at USA ville respektere ethvert nøytralt lands territorielle integritet. Han tilføyet også at NATO som forsvarsallianse naturligvis ikke hadde noen hensikt i retning av å utløse noe angrep mot Sovjetunionen eller Finland.¹⁷⁹

Da den norske ambassaden i Helsinki hadde en samtale med utenriksminister Pavvo Väyrynen samme dag, uttrykte Väyrynen stor tilfredshet med Goodbys intervju. UD ved Bücher-Johannessen la til i sammendraget av samtalen at intervjuet med Goodbys ble

---

¹⁷⁷ UD 25 4/45 Bind 83 Jnr005006, *Finsk utenrikspolitikk*, 20.2.1984, s.3

¹⁷⁸ *Ibid*, s.4

¹⁷⁹ UD 25 4/45, Bind 83, Jnr007116, *Samtale med utenriksminister Väyrynen*, 7.3.1984, s.2

oppfattet som et svar på flere artikler i finsk presse, blant annet Kommisarovs. Til tross for at intervjuet ikke var det sterkeste virkemiddel fra amerikansk side er det sannsynlig at finnene fikk noe større handlefrihet, som kanskje resulterte i Väyrydens varme omtale om Norge og Danmarks selv pålagte begrensninger senere i samtalen.

Det var muligens den økte handlefriheten som også tillot den finske utenriksminister Väyrynen å vende tilbake til den vanlige utvekslingen om den kjernevåpenfrie sone slik den hadde pågått i 1982 og store deler av 1983. I en samtale den 2. mai 1984 kunne han i en samtale med den norske ambassaden i Helsinki forklare at man på finsk side ikke planla noen nye initiativ angående sone med det første. Men han ville imidlertid tilføye at man på finsk side hadde håpet at det hadde vært mulig å få satt i gang studiet av spørsmålet om en nordisk atomvåpenfri sone på lavere embetsmannsnivå mellom de nordiske land. Väyrynen satte dette i sammenheng med at de nordiske land burde gjøre noen forberedelser angående saken i tilfelle det skulle bli tatt opp i en bredere europeisk sammenheng senere.¹⁸⁰ Han understreket at man på finsk side hadde forstått at den norske og danske hovedargumentasjonen mot den kjernevåpenfrie sone var knyttet til at den var uforenlig med NATO-samarbeidet. Siden denne posisjonen så ut til å være fastlåst for øyeblikket, ville man på finsk side derimot jobbe videre med de såkalte «negative sikkerhetsgarantiene». I denne sammenhengen så Väyrynen for seg at dette arbeidet kunne fremstå som en erstatning for en nordisk kjernevåpenfri sone, Hvorpå han kom med en meget interessant uttalelse. Väyrynen forklarte at Finland gjennom arbeidet med negative sikkerhetsgarantier ville kunne vise Sovjetunionen at finnene også i denne sammenheng var aktive og søkte å gjøre det som var politisk og militært mulig for å forhindre at krysserraketter med atomvåpen trengte igjennom finsk luftterritorium på vei til Sovjetunionen. Det var et forhold man fra sovjetisk side stadig hadde uttrykt bekymring for.¹⁸¹

Uttalelsen må ansees som svært interessant, først og fremst siden Väyrynen forklarte åpent for den norske ambassaden hvilken verdi et slikt initiativ ville ha for Finlands forhold til Sovjetunionen. En slik uttalelse tyder på et nært forhold mellom Norge og Finland, hvor man ikke la skjul på de egentlige motivene og intensjonene bak arbeidet med både den kjernevåpenfrie sone og forslaget om negative sikkerhetsgarantier. I samtalen kommer det

---

¹⁸⁰ UD 25 7/9b, Bind 36, Jnr013038, *Finsk politikk*, 2.5.1984, s.4

¹⁸¹ UD 25 7/9b, Bind 36, Jnr013038, *Finsk politikk*, 2.5.1984 s.5

også fram at man fra finsk side ønsket å fortsette arbeidet med den kjernevåpenfrie sonen, men på et lavere nivå. Det er altså et ønske om en fortsatt kontaktflate, men på et annet nivå, trolig siden saken begynte å bære preg av slitasje på det høyere nivå.

Den åpne tonen ble gjentatt i et møte mellom den finske utenriksminister Väyrynen og den norske ambassadøren i Helsinki, Olav Bucher-Johannesen, den 15. oktober 1984. I likhet med møtet 2. mai samme år understreket Väyrynen at han var innforstått med at realiseringen av en kjernevåpenfri sone var urealistisk i overskuelig framtid. Også denne gang la han til eksplisitt at debatten om en sone likevel var meget viktig. Dette fordi den tjente til å holde nordisk opinion konsentrert om kjernevåpenfriheten på en slik måte at de nordiske lands kjernevåpenfrihet ble bevart og styrket.¹⁸²

Mye tyder på at luften ble klarnet opp under møtet mellom Bucher-Johannesen og Väyrynen 2. mai 1984. På bakgrunn av dette ser det ut til at man fra finsk side endret angrepsvinkelen sin angående diskusjonen rundt den kjernevåpenfrie sonen i Norden. Denne gangen ble ikke sonens bokstavelige funksjon engang nevnt. Väyrynen valgte heller å fokusere på hvilken funksjon selve diskusjonen rundt sonen hadde og hvorfor denne var gunstig både for Norge og Finland. Dette var en ny talemåte fra finsk side, og sett i lys av Väyrynens uttalelser i mai samme år kan dette antyde en mer åpen tone i det finsk-norske forholdet.

3.8 - Mot slutten

Arbeidet med den kjernevåpenfrie sonen hadde helt siden gjenopptagelsen i 1978 tjent Finland som en mekanisme for å vinne «kreditt» og godvilje i Moskva. Arbeidet med sonen hadde tatt flere former i løpet av perioden, og kontakten mellom norsk og finsk side hadde pågått på mange nivåer over lang tid. I utenriksdepartementet og blant beslutningstakere i Norge hadde man stort sett vært innforstått med at selve debatten rundt sonen hadde en egenverdi for finnene. Man var også på begge sider tilsynelatende innforstått med at en gjennomføringen av sonen heller ikke var særlig sannsynlig. Dette bildet harmoniserte ikke nødvendigvis med det den finske offentligheten hadde gjort seg av arbeidet med den kjernevåpenfrie sonen. Allerede den 23. desember 1982 hadde den anerkjente finsk utenrikspolitiske kommentatoren Max Jacobson stilt spørsmål ved den manglende

---

¹⁸² UD 25 4/45, Bind 83, Jnr027528, *Samtale med utenriksminister Väyrynen*, 15.10.1984, s.3

fremgangen med sonedebatten i en artikkel i avisen Hufvudstadsbladet.¹⁸³ Mangelen på resultater vedrørende sonearbeidet i offentlighetens øyne fortsatte videre frem til 1985 og var noe som hadde blitt bemerket i finsk presse. Av den grunn kan det i 1985 se ut til at man på finsk side lette intenst etter å finne en ny vinkling på sonedebatten eller et alternativ som kunne erstatte dette initiativet med et annet.

Allerede den 8. januar kunne man på norsk side skimte den finske søken etter et nytt initiativ. Dette viser seg i utenriksdepartementets gjennomgang av statssekretær Frøysnes' samtale med Väyrynen 12. desember 1984. I samtalen kan det se ut til at man på finsk side hadde gjort en dreining i retning av forslaget om en grensepakt fremfor den kjernevåpenfrie sonen i Norden, da spørsmålet om en grensepakt var det hovedsakelige samtaleemnet.

I løpet av mars 1985 ble denne tendensen enda tydeligere. Med årenes løp var det som sagt oppstått en slitasje rundt debatten om den kjernevåpenfrie sonen både i politikken og i media, en slitasje som i 1985 for alvor begynte å gjøre seg gjeldende. Den finske avisa Helsingin Sanomat publiserte i begynnelsen av mars 1985 en sak som karakteriserte den kjernevåpenfrie sonen som et «politisk lik som finsk utenrikspolitikk nå burde kvitte seg med».¹⁸⁴ Denne saken ble utgitt like før Pavvo Väyrynen hadde et møte med de nordiske ambassadørene og la følgelig stort press på Väyrynen angående sonen. Den 27. mars 1985 skrev den norske ambassadøren Olav Bucher-Johannesen at det var lite nytt som ble fremlagt i møtet med Väyrynen. Det var imidlertid ett unntak som angikk den kjernevåpenfrie sonen i Norden. Väyrynen forklarte at han i det nært forestående nordiske utenriksministermøtet ønsket å foreslå at det ble nedsatt en egen *frittstående* arbeidsgruppe. Denne arbeidsgruppen skulle vurdere forskjellige sider og spørsmål knyttet til opprettelsen av en sone.¹⁸⁵ I samtalen var Väyrynen opptatt av å understreke at det måtte dreie seg om en frittstående gruppe med deltakere som ikke bandt sine regjeringer. Bucher-Johannesen mente at man måtte forstå Väyrynens uttalelser som et forsøk på å vise et utenrikspolitisk initiativ i tilknytning til den kjernevåpenfrie sonen, uten at de andre nordiske land skulle være betenkte. Bucher-Johannesens vurdering bekreftes også i den videre korrespondansen mellom Norge og Finland angående sonen.

---

¹⁸³ FD 0.11.1 Finland, Jnr012585, *Debatten i Finland om nordisk kjernevåpenfri sone*, 23.12.1982, s.1

¹⁸⁴ UD 25 4/45 ,Bind 84, Jnr009173, *Det nordiske utenriksministermøtet*, 27.3.1985, s.2

¹⁸⁵ UD 25 4/45, Bind 84, Jnr009173, *Det nordiske utenriksministermøtet*, 27.3.1985, s.1

I en samtale den 18. april 1985 diskuterte den finske utenriksminister Väyrynen og den norske utenriksminister Stray den sikkerhetspolitiske situasjonen i Norden. Väyrynen mente at man hadde vært gjennom dette tema så ofte at det var unødvendig å gå inn i en detaljert debatt. Väyrynen begynte imidlertid med å ta opp forslaget om en grensefredningsavtale. Han forklarte at dette var framsatt med tanke på en eventuell stormaktskrise, og at Norge og Finland på forhånd burde binde seg til ikke å la sitt territorium brukes offensivt mot det andre land.

Når det gjaldt den kjernevåpenfrie sonen i Norden modererte Väyrynen seg ved å si at han håpet diskusjonen vedrørende sonespørsmålet ville fortsette, for eksempel under de nordiske utenriksministtermøtene. Stray svarte Väyrynen med å ta utgangspunkt i den betydelige utbyggingen av Sovjetunionens militære kapasitet på Kola. Han mente denne utviklingen hadde beveget styrkeforholdet i nordområdet i Norges disfavør, og at man måtte ha disse forhold i tankene når man fra finsk side fremsatt forslag som grensefredningsavtaler og den kjernevåpenfrie sonen.¹⁸⁶ Det var på bakgrunn av denne utviklingen at man på norsk side var opptatt av at den nordiske kjernevåpenfrie sonen måtte inngå i en større europeisk sammenheng. Stray fortsatte med å forklare at de opsjonene som hadde vært lagt frem hittil var begge av problematisk karakter for Norge. En sone som ikke inkluderte Sovjetunionen var i praksis lik den tilstanden som preget Norden fra før, mens en sone som inkluderte sovjetiske områder ville være komplisert da det var mange motforestillinger i Norge mot en ensidig norsk/nordisk avtale med Sovjetunionen.¹⁸⁷

Som svar til Strays negative resonnement forklarte Väyrynen at man på finsk side ikke snakket om en balanse, men en *stabilitet* i det nordiske området. Han hevdet at den sikkerhetspolitiske situasjonen i Nord-Europa ikke var symmetrisk, men stabil. Poenget fra finsk side var at man i de nordiske land først måtte ha et felles syn med tanke på hvordan sonen skulle etableres, før stormaktene begynte forhandlinger og diskusjoner vedrørende ideen.

Strays uttalelse bekrefter Helsingin Sanomats påstand om at den kjernevåpenfrie sonen var et

---

¹⁸⁶ UD 34 4/45, Bind 8, Jnr012589, *Utenriksminister Svern Strays samtale med Finlands utenriksminister Pavvo väyrynen, UD, 18. april 1985, 19.4.1985, s.6*

¹⁸⁷ *Ibid*, s.7

«politisk lik som Finland burde kvitte seg med». Fra norsk side ble det framsatt at Norge ikke var interessert i noen versjon av sonen, med mindre den inngikk i en større europeisk sammenheng, et premiss Finland ikke kunne påvirke i nevneverdig grad. Siden forholdet mellom Norge og Finland var såpass tett, kunne Väyrynen forklare at man fra finsk side ikke snakket om balanse, men om stabilitet. På den måten erkjente Väyrynen at man på finsk side innså at det var et stadig økende styrkemessige misforholdet i Norden, og erkjente det som et problem i arbeidet med sonen. Som følge av sonens svake realiseringspotensiale og det faktum at debatten begynte å bære preg av slitasje, er det rimelig å anta at man på finsk side ønsket å reorientere sin politikk. Det ser ut til at finnene hadde innfunnet seg med at debatten om den kjernevåpenfrie sonen ikke lenger var formålstjenlig for verken Norge eller Finland. Av den grunn er det mulig å anta at finnene ønsket at en annen debatt skulle avløse den kjernevåpenfrie sonen. Ut ifra samtalene frem til april 1985 kan de se ut som om en grensefredningsavtale på sikt skulle overta den funksjon den kjernevåpenfrie sonen hadde tjent tidligere.

At man på finsk side lette etter initiativ som kunne avløse kjernevåpenfrie sonen hadde trolig flere årsaker. At sonedebatten begynte å bære preg av slitasje var et moment som hadde kommet frem i finsk presse og var trolig tungtveiende for finske beslutningstakere. Men at det norske soneutvalget skulle legge frem sin rapport i oktober 1985, var nok en like viktig drivkraft for å finne en stedfortreder for sonedebatten. Helt siden utredningen av den kjernevåpenfrie sonen startet fra norsk side i 1982, var begge sider innforstått med at den endelige rapporten ville være negativ til det finske forslaget. Det var hele tiden en konsensus at de nordiske NATO-landene ikke kunne akseptere en kjernevåpenfri sone i Norden uten at Sovjetunionen gjorde motytelser på sitt territorium. Man var imidlertid innforstått med at debatten hadde en egenverdi og brukte utredningen som en mekanisme for å utsette det endelige svaret på om det finske forslaget til en kjernevåpenfrie sonen var aktuelt for Norge.

Den 25. oktober 1985 la «Soneutvalget» frem sin rapport angående spørsmålet om en kjernevåpenfri sone i Norden. Utvalget var oppnevnt av utenriksdepartementet som en del av det offisielle arbeidet med utredningen av den kjernevåpenfrie sonen. 20. februar samme år hadde ambassadør Bucher-Johannessen forklart at soneutvalgets utredning ville utgjøre et viktig element i de videre drøftelser om spørsmålet, og at man hadde en avventende holdning til rapporten lå klar. Det var av den grunn knyttet stor oppmerksomhet til soneutvalgets arbeid

siden deres konklusjon ville ha en betydning for den videre diskusjonen av sonespørsmålet.¹⁸⁸

Soneutvalgets rapport må sies å korrespondere godt med den holdningen norske beslutningstakere hadde vist i løpet av perioden 1982-1985. Det som utpeker seg i konklusjonen er først og fremst forholdet til NATO. Allerede i innledningen blir den kjernevåpenfrie sonens konflikt med NATO trukket fram. Utvalget mente at sonen ville frata Norge det viktige sikkerhetspolitiske virkemiddel som kjernevåpenopsjonen representerte.¹⁸⁹ I rapporten ble det også lagt til at dersom Norge fraskrev seg kjernevåpenopsjonen, ville det kunne svekke de alliertes vilje og mulighet til å komme Norge til hjelp i krise eller krig og således være en uthuling av NATOs positive sikkerhetsgarantier.¹⁹⁰ Det ble også vektlagt hvordan en sone måtte omfatte sovjetiske områder som tilstøtte Norden og det måtte være en klar forutsetning at sovjetiske områder var åpne for kontroll.¹⁹¹

All argumentasjon var imidlertid ikke negativ til en kjernevåpenfri sone i Norden. Utvalget fant at norsk deltagelse i et sone-arrangement ikke i seg selv ville være uforenlig med NATO-medlemskap. Men mente at sonen måtte inngå i en bredere europeisk sammenheng for å være forenlig med alliansens strategi. I denne sammenheng mente man at et nordisk sone-arrangement burde først gjennomføres *etter* at man hadde nådd fram til enighet i en bredere europeisk sammenheng.¹⁹²

Avslutningsvis konkluderte utvalget at man i påvente av bredere forhandlingsløsninger burde arbeide aktivt med sone-tanken, og mente at Norge burde bidra aktivt i nedrustningsavtaler samt bidra til at det ble holdt jevnlig kontakt og dialog mellom de nordiske land om sonespørsmålet.¹⁹³ Men soneutvalgets rapport og den hjemlige finske kritikken til sonedebatten markerer i realiteten slutten på den kjernevåpenfrie sonen som et finsk-norsk samarbeid for å motvirke økt sovjetisk innflytelse over Finland og følgelig Norden. Sonedebatten hadde imidlertid vist sin funksjon som en mekanisme som styrket Finland vis a vis Sovjetunionen og har i sammenheng med min analyse vist at Finland ble oppfattet som en buffer i norsk

---

¹⁸⁸ UD 25 4/45, Bind 84, Jnr000284, *Utkast til innledning om Nordisk sikkerhetspolitikk på journalistseminar 26. februar- Avsnitt om kjernevåpenfrie soner*. S.3

¹⁸⁹ Lian H.J. Bjørn, Rapport fra utvalg oppnevnt av Utenriksdepartementet, *Spørsmålet om en kjernevåpenfri sone i Norden*, Oslo: UD, 1985. s.142

¹⁹⁰ *Ibid.* s. 145

¹⁹¹ *Ibid.*, s. 144

¹⁹² *Ibid.*, s. 149

¹⁹³ Lian H.J. Bjørn, Rapport fra utvalg oppnevnt av Utenriksdepartementet, *Spørsmålet om en kjernevåpenfri sone i Norden*, Oslo: UD, 1985. S. 150

sikkerhetstenkning.

Avslutningsvis er det verd å bemerke at Arbeiderpartiet startet i løpet av sin periode i opposisjon et initiativ for en embetsmannsundersøkelse av spørsmålet om den kjernevåpenfrie sonen. Da de kom tilbake i posisjon i 1986, ble denne undersøkelsen gjennomført. Men i mellomtiden dabbet sonedebatten av. Og da undersøkelsen ble lagt fram i 1991, viste den til et resultat som var tilstrekkelig for å legge debatten om den kjernevåpenfrie sonen i Norden død.¹⁹⁴

3.9 - Oppsummering den kjernevåpenfrie sonen i Norden 1979-1985

Det sentrale forskningsspørsmålet i oppgaven er å besvare hvorvidt Finland ble oppfattet som en trussel mot norsk sikkerhet (et sovjetisk brohode), eller en kilde til norsk sikkerhet (barriere mot Sovjetunionen eller en buffer) av norske beslutningstakere i løpet av den aktuelle perioden. Arbeidet med den kjernevåpenfrie sonen omfatter en diskusjon om sentrale sikkerhetspolitiske spørsmål for Finland og Norge, og egner seg derfor godt til å besvare disse spørsmålene. I tillegg har debatten en stor kontinuitet i perioden 1979-1985 som danner et godt grunnlag for å analysere det norsk-finske forholdet samt hvordan Finland ble betraktet i norsk sikkerhetstenkning. Arbeidet med sonen skapte en av de største kontaktflatene mellom de to land i den aktuelle perioden. Kontakten var omfattende på lavt og høyt nivå i offisielle og uoffisielle kanaler og egnet seg godt som medium for de to land å ytre sine sikkerhetspolitiske synspunkter.

I innledningen ble oppgavens overordnede forskningsspørsmål fokusert inn mot spørsmålet om den kjernevåpenfrie sonen. Ved kapittelets slutt er det derfor hensiktsmessig å oppsummere analysens funn i lys av disse spørsmålene:

1. I hvilken grad ble Finland oppfattet som en barriere mot Sovjetunionen i norsk

---

¹⁹⁴ Det Kgl. Utenriksdepartement. *Kjernevåpenfri sone i nordisk område: rapport fra den nordiske embetsmannsgruppe for undersøkelse av forutsetningene for en kjernevåpenfri sone i nordisk område*. S. 89-94

sikkerhetstenkning

Finlands rolle som en barriere mot Sovjetunionen i norsk sikkerhetstenkning ble definert i innledningen av denne oppgaven som at Finland eventuelt benyttet seg av den kjernevåpenfrie sonen som et medium for kommunikasjon og utbygging av et sikkerhetspolitisk samarbeid med Norge. Dette samarbeidsinitiativet ville kunne tolkes som en samarbeidsaspekt for norske beslutningstakere, altså Finland som barriere i norsk sikkerhetstenkning:

Finland som en potensiell samarbeidspartner, og Finland som buffer i norsk sikkerhetstenkning er to definisjoner som enkelt kan gli over i hverandre. Av den grunn er Finland som en samarbeidspartner i norsk sikkerhetstenkning fokusert på et utstrakt sikkerhetspolitisk samarbeid. I tilknytning til diskusjonen rundt den kjernevåpenfrie sonen ville et slikt samarbeid pågått i de uoffisielle kontaktflatene mellom Norge og Finland.¹⁹⁵ I arkivmaterialet vedrørende korrespondansen mellom Norge og Finland angående sonen har ikke noe slikt materiale fremkommet. Heller ikke de delene av materialet som representerer de uoffisielle kontaktflatene gir indikasjoner på at et utstrakt sikkerhetspolitisk samarbeid hadde pågått. Den norske forsvarsminister i perioden 1981-1986, Anders C. Sjaastad, forklarte at man også diskuterte saker under omstendigheter som ikke var dekket av referatene i UD og FD, dette være seg i lunsjer, middager og i andre uformelle sammenhenger.¹⁹⁶ Informasjonen som gikk over disse kontaktflatene ville vanskelig la seg avdekke gjennom arkivmaterialet og kunne i teorien vært et forum for et norsk-finsk samarbeid av sikkerhetspolitisk karakter. Sjaastad poengterte likevel at finnene var tilbakeholdne om å legge ut om sin situasjon i slike sammenhenger og forklarete at det også var noe språkproblemer tilknyttet slike samtaler.¹⁹⁷ Den norske statsministeren i perioden 1981-1986, Kåre Willoch, støtter opp om Sjaastads uttalelse. I et intervju den 4.5.2015 kunne han forklare at man mellom finsk og norsk side diskuterte i de uoffisielle kontaktflatene, men ikke når det gjaldt samarbeid av militær og sikkerhetspolitisk karakter. I følge Willoch ble selv tanken på en slik kommunikasjon ansett som irrasjonell.¹⁹⁸ På bakgrunn av de realitetene som forelå under den andre kalde krigen, virker Sjaastad og Willochs uttalelser logiske. I frykt for å

---

¹⁹⁵ Diskusjonen ville foregått i de uoffisielle kontaktflatene da en åpen diskusjon rundt et slikt tema ville utløse sovjetiske militære konsultasjoner i henhold til VSB-avtalen.

¹⁹⁶ Sjaastad, Anders C., *Intervju 25.3.2014*.

¹⁹⁷ Sjaastad, Anders C. *intervju 25.3.2014*

¹⁹⁸ Willoch, Kåre, *Intervju 4.5.2015*

provosere Sovjetunionen er det lite sannsynlig at man fra finsk side våget å diskutere såpass omfattende problemkompleks som sikkerhetspolitisk samarbeid over uoffisielle kontaktflater med Norge i det heletatt. Ut ifra kildematerialet om kjernevåpenfrie sonen er det altså ikke fremkommet et empirisk grunnlag for å hevde at Finland ble oppfattet som en sikkerhetspolitisk samarbeidspartner i norsk sikkerhetstenkning under den andre kalde krigen.

2. I hvilken grad ble Finland oppfattet som en buffer i norsk sikkerhetstenkning

Finlands rolle som en buffer i norsk sikkerhetstenkning ble definert i innledningen av oppgaven som en mellomposisjon hvor finnene fremmet den kjernevåpenfrie sonen hovedsakelig for å sikre et godt forhold til Sovjetunionen og følgelig sin egen selvstendighet. I en slik tolkning vil også en finsk forståelse for norske reservasjoner mot sonen passe inn i definisjonen, altså Finland som buffer i norsk sikkerhetstenkning:

Allerede i januar 1979 uttrykte begge partene at selve diskusjonen rundt en kjernevåpenfri sone i Norden var interessant og formålstjenlig for begge land. Dette var en innstilling som holt seg uendret frem til 1985. Det var hele tiden en enighet om at den kontakten mellom Norge og Finland som sone-diskusjonen utgjorde var av verdi. Fra begge sider gav man også gjentatte ganger uttrykk for å ha forståelse for *den nordiske balansen* og hvilken rolle sone-diskusjonen utgjorde i denne sammenhengen.¹⁹⁹ Fra finsk side antydte man allerede i desember 1979 at man ikke hadde noen faktiske forventinger om at en kjernevåpenfri sone skulle bli virkelighet med det første, og henviste til at man fra sovjetisk hold var uinteressert i sonen.²⁰⁰ At finnene ønsket å gå videre med sone-saken etter dette, vitner om finsk tillit til at man på norsk side forstod at det var selve diskusjonen rundt sonen som var det mest sentrale, ikke realiseringen av den. Med unntak av Jens Evensens utspill i 1980-81, som markerte et brudd med enten forståelsen for eller hensynet til Finland, viste man på norsk side at man

---

¹⁹⁹ Forståelsen for den nordiske balansen kommer frem i blant annet:

- UDs vurdering av Koivistos uttalelser 28. februar 1980
- Utenriksminister Svinn Strays besøk i Helsingfors 5.-6. januar 1982
- UDs vurdering av Koivistos og endringer i den finske utenrikspolitikken 25. februar 1983.

²⁰⁰ Dette kom frem i en konfidensiell samtale i den uoffisielle kontaktflaten mellom den finske ambassadøren Lars Lindemann og diplomaten Leif Mevik 4.12.1979

forsto at finnene anså bestrebelsene i forbindelse med en kjernevåpenfri sone som gunstige, da at den gav «kreditt» i Moskva.²⁰¹

Det er likevel verdt å bemerke at man fra norsk side så seg nødt til å poengtere at man på ingen måte var interessert i en faktisk realisering av sonen, kun holde liv i diskusjonen av den.

Ut i fra dette utgangspunktet jobbet man på norsk side med å finne frem til en avpasset respons til de stadige finske initiativ i saken. Responsen gikk ut på å tilpasse svarene på de finske fremstøt om sonen slik at man på finsk side forstod at en realisering var utelukket. Samtidig var det helt sentralt å gi finnene positive signaler, slik at de hadde håndfaste positive initiativ å vise frem for Sovjetunionen. Hvis man ser dette i sammenheng med teorien om den nordiske balanse er det tydelig at man på norsk side gav finnene et økt handlingsrom. Finnene ble stilt i et godt lys ved at man gav dem «noe å jobbe med» i form av positive antydninger angående den kjernevåpenfrie sonen. Eksempel på dette kan være at man på norsk side foretok utredninger i perioden. I 1982 ser det ut til at man på begge sider var bevisst på dette diplomatiske spillet. Dette status quo ble opprettholdt helt til periodens slutt, til tross for en rekke utfordringer på veien.

Analysen viser altså at man på finsk side hele tiden søkte å oppnå en større handlefrihet i forhold til Sovjetunionen gjennom arbeidet med den kjernevåpenfrie sonen. Norske beslutningstakere og det norske embetsverket virker også å ha vært innforstått med denne funksjonen, spesielt fra 1982. At man fra norsk side bidrog til disse bestrebelsene tyder på at Finland ble betraktet som en buffer i norsk sikkerhetstenkning. Når det gjelder Finlands rolle som et sovjetisk brohode i norsk sikkerhetstenkning er indikatorene derimot langt færre.

---

²⁰¹ I løpet av oppgaven blir det flere ganger nevnt at det norske utenriksdepartementet og norske beslutningstakere gav uttrykk for forståelse av det finske arbeidet med av å vinne anerkjennelse hos Sovjetunionen. Dette kommer frem i:

- Samtalen mellom diplomat Leif Mevik og den finske ambassadør til Norge Lars S. Lindemann 4.12.1979
- Utenriksdepartementets drøftelse den finske gjenopptagelsen av den kjernevåpenfrie sonen 28.2.1980
- Samtalen mellom statssekretær Eivin Berg og ekspedisjonssjefen i politisk avdeling i det finske utenriksdepartementet Pekka Korvenheimo 20.10.1981
- Samtalen mellom statssekretær Eivin Berg og statssekretær Tuovinen 24.11.1981
- Samtalen mellom statsminister Kåre Willoch og finske journalister 3.3.1983
- Notat fra den norske ambassaden i Helsinki til utenriksdepartementet 17.1.1984
- Utenriksdepartementets oppsummering av Mauno Koivistos to første år som president 20.2.1984

3. Finlands rolle som et sovjetisk brohode i norsk sikkerhetstenkning vedrørende den kjernevåpenfrie sonen ble i innledningen definert som et finsk initiativ for en realisering av sonen og en utstrakt finsk kritikk av norske reservasjoner mot sonen. Et slikt finsk engasjement ville kunne oppfattes som en trussel mot norsk sikkerhet, altså Finland som et sovjetisk brohode i norsk sikkerhetstenkning:

Det er lite innhold i analysen som tilsier at det var slik finnene ble oppfattet i norsk sikkerhetstenkning. Den eneste hendelsen i perioden som i det hele tatt kunne utløst en slik holdning var den finske professoren Raimo Väyrynen seltsomme utspill i februar 1983, da han gav uttrykk for at Sovjetunionen i teorien kunne tillate utplasseringen av sovjetiske atomvåpen på finsk jord. Väyrynen la til at dette kunne tjene som et trumfkort for Finland i tilknytning forhandlingene om en nordisk kjernevåpenfri sone. Väyrynens utspill ble ikke mindre oppsiktsvekkende da understatssekretær Klaus Törnudd i det finske utenriksdepartementet sa seg i prinsippet enig i at ingenting sto i veien for at Finland kunne være utplasseringssted for fremmede staters atomvåpen.

Raimo Väyrynen og Klaus Törnudds utspill var av en såpass prekær karakter at den finske presidenten Mauno Koivisto fant det nødvendig å ta kontakt med norsk UD for å dementere påstandene dagen etter at de ble mottatt på norsk side. Den ble også tatt opp under et møte mellom den norske utenriksministeren Sverre Stray og den finske utenriksminister Per Stenbäck den 9. mars 1983, hvor Stenbäck, uten oppfordring fra norsk side tydelig ønsket å beklage hendelsen og få den avklart, noe den tilsynelatende også ble. Etter denne samtalen fortsatte den norsk-finske korrespondansen om sonen upåvirket av hendelsen.

På bakgrunn av den snarlige oppklaringen av Raimo Väyrynen og Törnudds uttalelser ble det aldri dannet noe bilde av Finland som trussel i norsk sikkerhetstenkning ut ifra denne hendelsen. I stedet vitner den om at det eksisterte gode kommunikasjonskanaler mellom Norge og Finland på den tiden som nøytraliserte et potensielt problem i forholdet mellom de to land.

4 Forhåndslagring av alliert militærmateriell i Norge 1979-1985

På begynnelsen av 1980-tallet var diskusjonen rundt forhåndslagring av NATO-materiell i Norge sentral. Debatten var sentral på grunn av Norge og nordflankens utsatte posisjon vis á vis Sovjetunionen. Det styrkemessige forholdet i regionen var i løpet av etterkrigstiden blitt svært skjevt i Sovjetunionens favør. Dette misforholdet forverret seg drastisk for Norges del på slutten av 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet. Utviklingen hadde en sammenheng med Sovjetunionens satsning på *bastionkonseptet*, som økte deres militære kapasitet på Kola-halvøya betraktelig i denne perioden.²⁰² For Norges del representerte denne situasjonen et svært alvorlig problem da landets nordlige del var i ferd med å forsvinne bak Sovjetunionens strategiske frontlinje. På bakgrunn av denne situasjonen intensiverte Norge sin invitasjonspolitikk som tok sikte på å få knyttet øremerkede NATO-styrker til Nord-Norge i tilfelle krig. Denne politikken manifesterte seg til slutt i form av forhåndslagringen av militært NATO-materiell i Norge.

Forhåndslagringen av NATO-materiell kunne bidra til å utjevne noe av styrkeforholdet på nordflanken, sikre troverdigheten NATO-samarbeidet, samt innskrenke sovjetisk innflytelse i området.²⁰³ Derfor kom det sterke protester fra Sovjetunionen i løpet av debatten om etableringen av alliert forhåndslagring. Et vanlig mønster var at også Finland uttrykte seg i harmoni med sovjetiske ønsker og uttalelser, men i dette tilfellet kunne det få store konsekvenser for Norges og Nordens sikkerhet.

Siden forhåndslagringen var en viktig del av Norges sikkerhetspolitikk er det derfor relevant å se på hvilken rolle Finland spilte i denne sammenhengen og ikke minst hvilke vurderinger norske beslutningstakere gjorde av den finske aktiviteten. Det finske forholdet til forhåndslagringen ville i denne sammenhengen ha stor påvirkningskraft på hvordan norske

---

²⁰² Bastionkonseptet er forklart på s. 24-25 i oppgaven.

²⁰³ En potensiell rask utplassering av NATO-styrker og da spesielt amerikanske styrker, ville føre til at sovjetiske styrker tidlig i en regional konflikt ville møte disse styrkene og risikere å eskalere konflikten til et globalt nivå. Derfor ble den sovjetiske innflytelsen også redusert, da deres handlefrihet ble innskrenket. Børresen, Jacob et al. *Allianseforsvar i endring*. s 64

beslutningstakere vurderte Finland i en sikkerhetspolitisk sammenheng, og derfor egne seg godt til å besvare forskningsspørsmålene.

I denne delen vil jeg derfor analysere, diskutere og karakterisere hvordan de finske reaksjonene ble tolket inn i norsk sikkerhetstenkning. Jeg har benyttet meg av arkivmateriale fra utenriksdepartementet og forsvarsdepartementet, samt personintervju som grunnlag for analysen.

4.1 - Motstridende finske signaler på forhåndslagringen 1978-1979

Siden Finland på mange måter var godt innenfor den sovjetiske interessesfære oppstod det tidlig et press på finske myndigheter om å ta stilling i forhåndslagringssaken. Finland ble raskt trukket inn i debatten rundt forhåndslagringen og ble brukt som pressmiddel av Sovjetunionen. Allerede høsten 1978 mottok norske myndigheter meldinger om at man på sovjetisk hold hadde foreslått overfor finnene å gjennomføre felles finsk-sovjetiske militærøvelser i Finland.²⁰⁴ Slike forslag vakte tradisjonelt sterke reaksjoner på finsk side, som tolket dette som sterk misnøye fra sovjetisk hold. Det ble ikke mindre dramatisk av at finnene i tillegg tolket det sovjetiske utspillet inn i sammenhengen med VSB-avtalens militære klausuler, som i praksis betydde en innskrenkning av finsk suverenitet.²⁰⁵ På bakgrunn av denne situasjonen virker det vært naturlig at man fra finsk side ønsket å komme med uttalelser som var symmetriske med Sovjetunionens for å lette på presset.

Men i sammenheng med forhåndslagringen av militært NATO-materiell i Norge hadde Finland klare egeninteresser. På bakgrunn av at Sovjetunionen rustet opp Nordflåten og satset på *bastionkonseptet* sto den tradisjonelle norske sikkerhetspolitikken, som var tuftet på alliert hjelp i krigstid, i fare. Norge måtte eventuelt revurdere sine selvpålagte begrensninger da NATO ville ha store problemer med å nå fram til Norge under et effektivt bastionkonsept. Disse begrensningene var verdifulle i den nordiske balansen. I en krisesituasjon kunne Norge integreres ytterligere i NATO-samarbeidet ved å tillate utstasjonering av atomvåpen og allierte militærbaser på sitt territorium. Så lenge Sovjetunionen visste at NATO fortsatt kunne

---

²⁰⁴ Børresen, Jacob et al. *Allianseforsvar i endring*. S. 42

²⁰⁵ UD 25.7/9b, Bind33, H-jnr01452, *Samtale med den finske ambassadør*, 5.12.1979, s.3

øke sin tilstedeværelse i Norden, måtte de begrense sitt press på Finland. Et grovt sovjetisk inn gripen i Finland ville bety mottiltak i Norge ved at man lempet på de selvpålagte begrensningene. Hvis Norge nå måtte gi opp på base- eller atomvåpenpolitikken sin, ville en viktig brikke i den nordiske balanse brukes opp og spenningen ville øke. Forhåndslagringen kunne imidlertid fungere som en mellomløsning som troverdiggjorde forsvaret av Norge, samtidig som man unngikk å gi slipp på de selvpålagte begrensningene. Siden forhåndslagringen sto frem som en fornuftig mellomløsning var finnene i utgangspunktet positive til dette forslaget, men var forsiktige med å uttrykke dette i offentligheten. Korrespondansen mellom Norge og Finland innledes derfor av en dobbeltkommunikasjon fra finsk side hvor man uttalte én ting i offentligheten og en annen i de diplomatiske kanalene.

Den finske dobbeltkommunikasjonen kom til uttrykk da den norske ambassadøren i Finland, Christian Berg-Nielsen, hadde en samtale med understatssekretær Keijo Korhonen den 11. oktober 1979. Samtalen tok utgangspunkt i de finske synspunkter på avspenningen og den nordiske stabilitet. Samtalen kom raskt inn på den finske statsminister Mauno Koivistos uttalelser i et intervju med Aftenposten 2. oktober samme år. Koivisto hadde hevdet at de andre nordiske land ikke i tilstrekkelig grad tok hensyn til Finland og finske interesser.²⁰⁶

Berg-Nielsen uttrykte forundring over at Koivistos uttalelse i intervjuet var fullstendig i utakt med hans holdning i samtalen med statsminister Oddvar Nordli den samme dagen. Korhonen svarte at man måtte se Koivistos uttalelser i lys av at han var en økonomisk ekspert og ikke noen utenrikspolitiker. Berg-Nielsen påpekte at han til tross for sin manglende utenrikspolitiske erfaring, tross alt var Finlands statsminister og at slike uttalelser enkelt kunne misforståes. Korhonen sa seg enig i at Koivistos uttalelse burde vært mer nyansert, men påpekte at det var de vestlige oppfatninger Koivisto refererte til ikke de vestlige regjeringers syn. Korhonen mente at Koivistos uttalelse derfor ikke måtte sees på som noe angrep på eller kritikk av NATO-landenes regjeringer.²⁰⁷ Han la også til at han, i likhet med utenriksminister Väyrynen, stolte på Norge og de norske forsikringer om at den norske base- og atomvåpenpolitikk lå fast. Uten oppfordring avsluttet Korhonen med å forklare at han hadde forståelse angående Norges holdning til forhåndslagringen av alliert materiell. Han understreket at utviklingen hadde gjort slike tiltak nødvendig i Norge og at de ikke ville

---

²⁰⁶ Koivisto, Mauno. Intervju Aftenposten 2.okt 1979 – *De nordiske land bør tenke mer på Finland*

²⁰⁷ UD 25 4/45, Bind 78, Jnr028933, *Samtale mellom ambassadør Christian Berg-Nielsen og understatssekretær Keijo Korhonen, 11.10.1979 s.1*

representere en uthuling av basepolitikken.²⁰⁸

I et notat angående samtalen mellom Berg-Nielsen og Korhonen forklarer Berg-Nielsen at Koivistos uttalelse kan ha vært formulert slik på bakgrunn av hans manglende erfaring på det utenrikspolitiske område. Men han la til at man ikke kunne se bort fra at Koivisto ønsket å styrke sine aksjer i Moskva og ønsket å fremstå som en pålitelig finsk politiker.²⁰⁹

Forskjellen mellom Korhonen-Nielsens samtale og Koivisto-Nordlies samtale kan i etterpåklokskaps lys ansees som karakteristisk for den finske dobbeltkommunikasjonen. I offentligheten uttrykte man sovjetvennlige eller nøytrale standpunkt, mens man i de diplomatiske kanalene var langt mer moderert eller positiv til sine naboer i vest. At Korhonen ad diplomatiske kanaler gav uttrykk for full forståelse for den norske holdningen til forhåndslagringen må forstås i sammenheng med den nordiske balansen. Det er trolig at man også på finsk side allerede i 1979 oppfattet den styrkemessige ujevnheten på nordflanken som et problem. Siden Sovjetunionens innflytelse var i ferd med å bli for stor i regionen, er det sannsynlig at finnene identifiserte de problemene dette også ville medføre for Finland og at de ønsket å avstå fra negative reaksjoner til forhåndslagringen. Dette reaksjonsmønsteret gjør seg i større grad gjeldende i 1980.

4.2 - Offentliggjøringen av forhåndslagingsdebatten og finske reaksjoner 1980

Arbeidet med forhåndslagringen hadde frem til 1980 gått relativt stille for seg. Denne situasjonen endret seg drastisk den 11. februar, da avisen The New York Times publiserte en artikkel vedrørende forhåndslagring av amerikansk utstyr i Norge. Journalisten hevdet at Norge og USA hadde gått inn i sluttstadiet av diskusjonene rundt utplasseringen av amerikanske våpen og utstyr som kunne brukes til å slå tilbake et eventuelt sovjetisk angrep. Journalisten hevdet også at dette kom fra amerikanske og norske offisielle kilder.²¹⁰

Artikkelen vakte stor oppsikt i Norge og skapte splittelse i deler av arbeiderbevegelsen.²¹¹

Men den ble også viet stor oppmerksomhet i Finland med påfølgende bred nyhetsdekning. Og

---

²⁰⁸ UD 25 4/45, Bind 78, Jnr028933, *Samtale mellom ambassadør Christian Berg-Nielsen og understatssekretær Keijo Korhonen*, 11.10.1979 s.2

²⁰⁹ Ibid s.3

²¹⁰ Vinocur, John, The New York Times, *U.S. Arms in Norway are topic of talks*, 11.2.1980, <http://query.nytimes.com/gst/abstract.html?res=9803E7DF1638E432A25752C1A9649C94619FD6CF>

²¹¹ Tamnes, Rolf, *Oljealder*, s.108

i kjølvannet av stadige sovjetiske presseangrep på Norge i denne saken, kom også de finske kommunistene på banen, og som fulgte opp den sovjetiske kritikken gjennom deres presseorgan Tiedonantaja.²¹²

Under den finske presidenten Mauno Koivistos offisielt besøk i Sverige den 12.-13. februar, ble den finske innstillingen til forhåndslagringen offentliggjort. I referatet fra besøket kommer det frem at man både på svensk og finsk side uttalte seg meget nøkternt angående planene om forhåndslagringen av alliert materiell i Norge.²¹³ I denne sammenhengen var det mest oppsiktsvekkende at disse holdningene også ble gjengitt i pressekonferansen tilknyttet det samme møtet og derfor også gjort offentlig. Koivisto uttalte i konferansen at han ikke så noen grunn til finsk uro som følge av de norsk-amerikanske drøftelsene om forhåndslagring av utstyr og øremerking av amerikanske styrker.²¹⁴

Den offentlige reaksjonen Mauno Koivisto viste frem i denne sammenhengen, står i kontrast til det mønsteret man fra finsk side ofte forholdt seg til i saker som kunne påvirke forholdet til Sovjetunionen. I mange tilfeller ville det finske reaksjonsmønsteret på offisielt plan være mer symmetrisk med Sovjetunionens syn, og i dette tilfellet var man fra sovjetisk side svært kritisk til de norske planene om forhåndslagring. At man på finsk side valgte å gå ut i pressen med en nedtonet innstilling til forhåndslagringsplanene, var oppsiktsvekkende. Det kan tyde på at de anså den styrkemessige ubalansen så stor at den var en reell trussel mot den nordiske balansen og at man derfor så seg nødt til å avstå kritikken på offentlig nivå.

Koivistos uttalelse kan også sees på som en preventiv taktikk for å komme den finske pressen i forkjøpet, særlig da den sovjetvennlige. I et notat fra forsvarsdepartementet den 21. februar blir den finske pressens reaksjoner på Koivistos uttalelser gjennomgått. Det ble innledningsvis konstatert at debatten om forhåndslagring av amerikansk militærmateriell i Norge ble viet stor oppmerksomhet, og ikke uventet kom det sterke reaksjoner fra den kommunistiske delen av pressen som hadde brakt en rekke sterke angrep mot Norge og USA.²¹⁵

---

²¹² UD 33 25 7/9b, Bind 34, Jnr000297, *Norsk sikkerhetspolitikk. Finske holdninger og reaksjoner*. 20.2.1980, s.4

²¹³ UD 25 4/45, Bind 79, Jnr000473 *Sammendrag av Koivistos utenrikspolitiske samtaler i Stockholm*, 12-13.2.1980, s.3

²¹⁴ UD 25 4/45, Bind 79, Jnr005788, *Sammendrag av statsminister Mauno Koivistos offisielle besøk i Sverige 1980*. s.1.

²¹⁵ FD 0.11.1 Finland, Bind 7, Jnr010205, *Forhåndslagring av amerikansk militært utstyr i Norge – Finske reaksjoner*. 20.2.1980 s.2

Men til tross for sovjetpressens kritikk ser det ut til at Koivistos uttrykk for ro resonerte hos en del av de mer moderate avisene, som for eksempel Hufvudstadsbladet og landets største avis, Helsingin Sanomat. Dette ble notert med tilfredshet av den norske ambassaden i Helsinki den 25. februar. Den norske ambassadøren Christian Berg-Nielsen skriver i notatet til utenriksdepartementet at begge avisene gav uttrykk for full tillit til norske myndigheters forsikringer om at base- og atompolitikken lå fast. Samtidig la begge avisene vekt på å avvise påstandene fra den finske kommunistpressen om at lagringsplanene endret det etablerte sikkerhetspolitiske likevektsmønsteret i Norden. I tillegg til å dementere de påstander som var oppstått i den finske kommunistpressen, la Helsingin Sanomat til en teori bak den sovjetiske propagandakampanje som pågikk mot Norge. Teorien gikk i grove trekk ut på at man på sovjetisk hold ville finne det mer beleilig å knytte fokus opp mot amerikanske våpen i Norden enn sin egen intervensjon i Afghanistan.²¹⁶ Berg-Nielsen la til at man fra norsk side hadde særlig grunn til å være tilfreds med Helsingin Sanomats standpunkt, da dette var Finlands desidert største avis og derfor en viktig opinionsdannende faktor. Men også Hufvudstadsbladets kommentar var ifølge Berg-Nielsen betydningsfull, først og fremst i kraft av sjefsredaktøren Jan Magnus Jansson. Jansson var kjent som en av Finlands mest respekterte utenrikspolitiske eksperter og formann i den tredje parlamentariske forsvarskommisjonen og hadde i kraft av dette stor faglig tyngde.²¹⁷

At den sovjetiske propagandaen hadde hatt sin innvirkning på den finske kommunistpressen var tydelig.²¹⁸ Selv om Helsingin Sanomat og Hufvudstadsbladet i utgangspunktet trolig ville hatt en mer moderat innstilling til forhåndslagringssaken enn kommunistpressen, er det likevel mulig at Koivistos formaning om ro tilknyttet forhåndslagringssaken var utslagsgivende for store deler av den finske pressen. Det er tydelig at man fra finsk offisielt hold tok et noe uventet standpunkt, på kryss av sovjetiske interesser, for å støtte forhåndslagringen. Et standpunkt som for øvrig ble notert med stor tilfredshet i Norge.

Til tross for Koivistos utspill var det fra norsk side knyttet et visst ubehag til de angrep som hadde kommet fra den finske kommunistpressen. Denne saken ble tatt opp den 28. februar da det ble gjennomført norsk-finske politiske konsultasjoner på statssekretærnivå i Oslo. Til tross

---

²¹⁶ FD 0.11.1 Finland, Bind 7, Jnr000270, *Forhåndslagring av alliert militærutstyr. Finske pressereaksjoner*, 25.2.1980, s.2

²¹⁷ *Ibid*, s.1

²¹⁸ UD 34 4/45, Bind 7, Jnr005404, *Norsk-finske politiske konsultasjoner*, 7.2.1980. s.3

for at denne konsultasjonen var av en rutinemessig karakter, foregikk den på et svært beleilig tidspunkt da deler av den finske pressen nylig hadde gått til angrep på norske myndigheter i tilknytning forhåndslagringsdebatten. Av den grunn kom samtalen naturlig inn på kritikken da statssekretær Holst og statssekretær Tuovinen kom i samtale.

Holst redegjorde innledningsvis for hensikten med forhåndslagringen og forklarte at den sovjetiske opprustingen på Kola utfordret hele fundamentet for norsk sikkerhet, nemlig hjelp utenfra. Holst forklarte at den norske basepolitikken ble utformet i den umiddelbare etterkrigstiden da USA og Storbritannia var enerådende på sjøen. I denne perioden var derfor ikke allierte forsyningslinjer til Norge utfordret. Etter Sovjetunionens opprusting i nordområdene så Norge og NATO seg nødt til å gjøre tiltak for å reetablere norsk sikkerhet. Forhåndslagringen av alliert militært materiell var ett av tiltakene.²¹⁹ I følge Holst ønsket man ikke på norsk side å endre status quo, men isteden ivareta dette status quo under andre forutsetninger. Når det kom til de finske reaksjonene forklarte Holst at man på norsk side var fornøyd med de uttalelser som var kommet fra offisielt finsk hold i saken. Man var derimot ikke like fornøyd med de kommentarene den finske kommunistpressen hadde frembrakt.²²⁰

Tuovinen repliserte at det for Finland var viktig at den norske base- og atomvåpenpolitikk forble uendret. Men at man også forstod det slik at man på norsk side kom til å følge denne politikk meget nøyaktig. Tuovinen forklarte at det var ytterst viktig at forhåndslagringen ikke innebar noen endring i denne forbindelse, men han konstaterte at selv om finske kommunistaviser og en senterparti-avis hadde kritisert de planlagte norske tiltak, kunne norske myndigheter være overbevist om at Finlands regjering og regjeringspartier støttet Norges base- og kjernevåpenpolitikk.²²¹

Til tross for at Tuovinen ikke direkte nevnte at man på finsk side støttet forhåndslagringen, understreket han at man på finsk side både var sikker på at Norge kom til å følge basepolitikken og at de også støttet denne. Det ligger med andre ord implisitt en støtte i Tuovinens uttalelse ved at man på finsk side stolte på at Norge ville følge basepolitikken også ved implementeringen av forhåndslagringen.

---

²¹⁹ UD 34 4/45, Bind 7, Jnr000524, *Finland-Norge. Politiske konsultasjoner 25.2.1980 i Oslo på statssekretærnivå*, 29.2.1980 s.5

²²⁰ *Ibid*, s.7

²²¹ *Ibid*, s.8

4.3 - Norske hensyn til Finland i forhåndslagringsaken 1980

I tilknytning til forhåndslagringsalen var hensynet til Finland en høyst relevant problemstilling for norske beslutningstakere. At man vektla den finske problematikken i forhold til Sovjetunionen, tyder på at man på norsk side forsto hvilken verdi den finske handlefriheten hadde for både Finland og den nordiske balansen. Denne forståelsen kommer til uttrykk i et notat fra den 10. mars 1980 skrevet av statssekretær Johan Jørgen Holst. I notatet oppsummerer statssekretær Holst, Finlands posisjon i Norsk sikkerhetstenkning og det tjener som et eksempel på at Finland ble oppfattet som en buffer i norsk sikkerhetstenkning. Siden notatet er av en såpass relevant karakter er det gjengitt i sin helhet under:

1. Det er i Norges interesse å ta hensyn til Finlands stilling under utformingen av vår sikkerhetspolitikk med sikte på å unngå at Finlands stilling blir presset på en måte som ville endre likevekten i Norden. Her er det et spørsmål først og fremst om å verne norske interesser i en balansert og likevektig sikkerhetsordning i Norden. Det er viktig å forhindre ytterligere sovjetisk båndlegging av finsk sikkerhetspolitikk.
2. Samtidig er det viktig å unngå at norske disposisjoner blir underlagt noen form for finsk veto. Det må skapes tiltro til at norsk sikkerhetspolitikk formes mot et bredt interesseperspektiv.
3. Man skal være klar over at Finland ofte har behov for å foreta markeringer i forhold til sikkerhetspolitiske problemstillinger med hovedadresse til Moskva. En forståelse for denne omstendighet må inngå i den norske kalkyle.
4. Videre er det til tider også slik at finsk indrepolitikk gir seg slike utslag at det spilles med nordisk sikkerhetspolitisk mynt. Således er det i den aktuelle situasjon elementer av presidentvalgkamp for perioden etter Kekkonen. (Mange i Senterpartiet ønsker å svekke den sosialdemokratiske front-runner, Koivisto.) På denne måte kan vi øyne elementer av strid om formannsvervet i Senterpartiet «Stopp Väyrynen»-

argumentasjon.²²²

5. Likevel gjenstår behovet for at vi i Norge har et aktivt og følsomt blikk for Finlands stilling. Balansegangen mellom hensynene til sikring og beroligelse i vår sikkerhetspolitikk er en løpende oppgave. I forbindelse med den tilpassing og omforming som finner sted m.h.t forsterkninger (dvs. forhåndslagring, øvelser, vertslandsstøtte, øremerking), er det viktig å kunne skissere visse rammer som gir forsikring mot stadige utvidelser. Vi er også tjent med at det skapes forutsigbarhet, dog uten at vi bindes opp på en måte som senere blir en ubehagelig tvangstrøye.

6. M.h.t forhåndslagringen tror jeg følgende rammebetingelser bør gjøres uttrykkelige:

A: Vedrørende omfanget må det presiseres at dette aldri vil bli slik at det med noen rimelighet kan oppfattes som å representere noen offensiv trussel.

B: Vedrørende plasseringen og sammensetningen må det likeledes presiseres at de skal ha en klart defensiv aksept. Kjernevåpen skal ikke lagres i Norge.

C: Vedrørende kontrollen må det presiseres at lagrene vil være under norsk kontroll og vedlikeholdsansvar. Ingen fremmede styrker vil bli stasjonert i Norge i forbindelse med slike lagre.²²³

Jeg tror at en presisering av disse momenter kan ha en beroligende og plattformskapende virkning i forholdet til de nordiske naboland, Sovjetunionen og våre allierte i norsk opinion.²²⁴

Holsts notat til utenriksministeren oppsummerer på en god måte hans syn på Finland i en sikkerhetspolitisk forstand generelt og i saken om forhåndslagringen spesielt. Notatet har en

---

²²² UD 34 4/45, Bind 7, Jnr 000357, *Notat til Utenriksministeren – Vår sikkerhetspolitikk og Finlands stilling*. 10.3.1980, s.1.

²²³ *Ibid*, s.2

²²⁴ *Ibid*, s.3

stor betydning siden det er skrevet av en norsk statssekretær til utenriksministeren, med kopi til statsministerens kontor. Statssekretær Holst var i sin samtid og i sin ettertid vurdert som en av Norges fremste sikkerhetspolitiske analytikere og hadde i 1980 en bred erfaring innen forskning og politikk.²²⁵ Det dreier seg altså om en situasjonsbeskrivelsen fra en høyt kvalifisert og høyt plassert person i utenriksdepartementet adressert til landets høyeste ledelse. Man må gå ut ifra at denne situasjonsbeskrivelsen ble tungtveiende hos landets beslutningstakere. Derfor er det belegg for å anse Holsts uttalelse som et uttrykk for norsk forståelse av Finland som et «bufferelement» i sikkerhetstenkningen og et stabiliserende element i den nordiske balansen for øvrig.

Angående forhåndslagringen skisserte Holst et forslag til norsk handlingsmønster i tilknytning til uttalelser overfor Finland spesielt. I dette forslaget vektla han at man på norsk side burde tilstrebe å berolige finsk side om at forhåndslagringen på ingen måte ville ha innvirkning på den norske base- og atomvåpenpolitikken. Holsts forslag til handlemåte overfor Finland legger seg klart på linje med den nordiske balanse, hvor man ønsket å vise at Norge på ingen måte ville utfordre status quo i Norden, men snarere opprettholde det.

4.4 - Det finske bidraget

At finnene hadde tatt avstand fra å kritisere de norske planene om forhåndslagring var nødt til å få reaksjoner fra sovjetisk hold. Disse reaksjonene kom under en samtale mellom den finske understatssekretær Keijo Korhonen og den sovjetiske viseutenriksminister Ivan Zemskov i Moskva 9. – 11. mars 1980. Den 14. mars hadde ambassadør Christain Berg-Nielsen en samtale med Korhonen hvor Korhonen underrettet norsk side om samtalen med Zemskov samme måned. Korhonen forklarte at Zemskov hadde kommet inn på spørsmålet om forhåndslagringen av alliert materiell i Norge, og han hadde uttrykket uro i forbindelse med denne saken.²²⁶ Zemskov hadde hevdet at en utplassering av fremmede makters våpen på norsk jord representerte en uthuling av norsk basepolitikk. Korhonen hadde på sin side redegjort for det finske syn på situasjonen. Han hadde fremhevet betydningen av den nordiske balanse og sagt at det var grunn til å tro at man fortsatt kunne ha stabile og fredelige forhold i nordområdene. Zemskov hadde ikke kommet med noen kritikk av finske standpunkter.

---

²²⁵ Børresen, Jacob et al. *Allianseforsvar i endring*. s. 111

²²⁶ UD 25 7/9b, Bind 34, Jnr008441, *Finsk-sovjetiske politiske kontakter*. 14.3.1980, s.1.

Korhonen påpekte at hans hovedinntrykk av samtalene med Zemskov var at man på sovjetisk side fant det nødvendig å kritisere Norge og advare den norske regjering. Man hadde valgt å gjøre dette gjennom kraftig kritikk i nyhetsmedia. Men han mente at samtalen vitnet om en mer moderat sovjetisk holdning enn den i media.²²⁷

Til tross for at dette er en subjektiv gjengivelse av en samtale fra finsk hold, er det likevel mulig å anta at dette sammendraget ligger nært opptil virkeligheten. Korhonen var ikke forpliktet til å omtale den private delen av samtalen, men delte likevel informasjon med Berg-Nielsen. De finske uttalelsene som kommer frem i samtalen stemmer godt overens med de signalene Koivisto hadde gitt i februar. Det mest påfallende er Zemskovs moderate reaksjon på både saken om forhåndslagringen i seg selv og ikke minst på de finske uttalelsene i tilknytning til dette. Årsakene til dette kan være mange; Berg-Nielsen trakk selv frem i notatet at Zemskovs moderate tone kunne tyde på at man fortsatt ønsket å bevare lavspenningen i nord-områdene. Berg-Nielsen mente det var tenkelig at den sovjetiske invasjonen av Afghanistan hadde skapt såpass mye turbulens for sovjetiske utenrikspolitiske forhold at man måtte holde igjen kritikken av de landene man fremdeles hadde et godt forhold til.

I samtalen mellom Korhonen og Zemskov forsvarte Korhonen norske interesser indirekte ved å avstå kritikk. Men han talte ikke nødvendigvis utelukkende på vegne av norske interesser. Forhåndslagring av alliert militærmateriell i Norge ville bidra til en utjevning av det styrkemessige misforholdet i Norden og på den måten også tjene finsk egeninteresse om stabilitet i regionen. Siden man på sovjetisk side ønsket å opprettholde et godt forhold til Finland, ble kritikk mot finske og norske holdninger i forhåndslagringssaken problematisk. Finnene brukte altså egen «utenrikspolitisk kreditt» på å forsvare forhåndslagringen, men trolig først og fremst med egeninteresser i tankene. De finske holdningene i saken om forhåndslagring kan ha bidratt til å lette sovjetisk kritikk mot Norge. Dette er en funksjon det er rimelig å anta at UD identifiserte. Av den grunn er det belegg for å påstå at Korhonens samtale med Zemskov styrket synet på Finland som en buffer i norsk sikkerhetstenkning.

Den finske støtten til forhåndslagringen fremstår heller ikke som passiv, i den forstand at finnene bare forsvarte den hvis man ble presset. At den finske ministerråd Tapani Brotherus

---

²²⁷ UD 25 7/9b, Bind 34, Jnr008441, *Finsk-sovjetiske politiske kontakter*.14.3.1980, s.2.

den 7. juli, tok kontakt med norsk UD bekrefter dette. Brotherus' henvendelse kom på bakgrunn av en avisartikkel i Morgenbladet den 4.7 1980, som berørte det finske syn på forhåndslagringen. Brotherus tok spesielt opp setningen fra artikkelen: «fra finsk side har man ytret seg kritisk til forhåndslagringen, mens svenskene støtter den fullt ut».²²⁸ Brotherus påpekte at man på offisielt finsk hold ikke kunne assosiere seg med denne formuleringen som uttrykk for finsk politikk. Brotherus' uttalelse viser at man på finsk side ikke hadde noen passiv og kritisk innstilling til forhåndslagringssaken, og at de fant det nødvendig å understreke dette overfor norske myndigheter.²²⁹

I en pressekonferanse den 11. juli kunne man fra finsk side nok en gang bekrefte sin avslappede holdning til forhåndslagringen. Denne gangen var det den finske forsvarsministeren Lasse Äikäs som redegjorde for sine samtaler med den sovjetiske forsvarsminister Dimitri Ustinov. Under samtalene hadde Ustinov blant annet uttrykt bekymring over utviklingen i den sikkerhetspolitiske situasjonen i Nord-Europa. Ikke uventet hadde han også gitt uttrykk for en sterkt negativ holdning til planene om lagring av amerikansk militærmateriell i Norge. Ustinov mente at det var i ferd med å inntreffe en farlig endring i Norges sikkerhetspolitikk. Äikäs hadde svart at man på finsk side fulgte utviklingen med oppmerksomhet, men konstaterte at man var ved den oppfatning at status quo i Norden ikke var blitt endret. Avslutningsvis hadde han lagt til at den finske regjering ikke kunne se at det var inntruffet noen endring i den norske basepolitikken.²³⁰

4.5 - Gesten blir gjengjeldt: norske hensyn til finsk problematikk 1980

I kjølvannet av de vennligsinnede finske utspillene oppstod det muligens et visst forventningspress på at den norske regjeringen skulle gjengjelde gesten. I løpet av september 1980 kom denne gesten i form av en modifisering av forhåndslagringen. I den sammenheng ser det ut til at Holsts notat fra 10.mars 1980 om hvordan Norge burde handle for å ta hensyn til Finland hadde fått gjennomslag hos statsministeren.

---

²²⁸ FD 0.11.1 Finland Bind 7, Jnr307689, *Finsk syn på forhåndslagringen av tyngre alliert forsvarsmateriell i Norge*, 7.7.1980, s.1

²²⁹ Ibid

²³⁰ UD 25 7/9b Bind 34 Jnr: Mangler, *Den finske forsvarsministers besøk i Sovjetunionen*, 11.7.1980, s.2

Den 12. september 1980 holdt den norsk statsminister Oddvar Nordlie et foredrag vedrørende forhåndslagring av alliert militært utstyr i Norge. I dette foredraget redegjorde Nordlie for hvorfor Norge var nødt til å gå til disse tiltak. Først og fremst var det den sovjetiske militære styrkeutbyggingen i de nordlige havområder som ble trukket fram. Nordlie forklarte at denne oppbygningen truet den norske sikkerheten, siden den kunne forhindre alliert hjelp i tilfelle krig, en forutsetning den norske sikkerhetspolitikken tross alt bygget på.²³¹ Siden den allierte hjelpen hovedsakelig var tiltenkt å komme sjøveien, var det nødvendig å forhåndslagre noe av det tunge utstyret, da de allierte alternativt måtte benytte seg av luftveien. Nordlie påpekte i talen at man for øvrig ville lagre det allierte militære utstyret i Trøndelag, og forhåndslagre norsk utstyr for et kombinert regiment i Nord-Norge, og begrunnet avgjørelsen med:

Det som har vært Regjeringens målsetting i denne sak har vært å bevare og sikre vår forsvarsevne. Dette mål vil bli nådd gjennom Regjeringens opplegg. Regjeringen bygger sin vurdering på to hovedprinsipper: sikring av norsk område og beroligelse i forhold til naboland. Ved å forhåndslagre i Trøndelag styrker vi Norges sikkerhet samtidig som tiltakets defensive karakter kommer så klart frem at det ikke med noen rimelighet kan hevdes å utgjøre noen trusler mot andre land som igjen kan føre til militære mottiltak fra andre lands side.²³²

Denne formuleringen kan ansees som en henvisning til Sovjetunionen og deres eventuelle tiltak mot Finland i henhold til VSB-avtalen. Det er interessant at Nordlie såpass eksplisitt nevnte dette som en motivasjon for relokaliseringen av lagrene til Trøndelag. Dette vitner om at hensynet til Finland og deres stilling i forhold til Sovjetunionen veide tungt i forhåndslagringssaken.²³³ Et hensyn man neppe ville lagt vekt på, med mindre man på norsk side vurderte Finland som en potensiell alliert eller en nyttig buffer mot Sovjetunionen. Avslutningsvis var Nordlie påpasselig med nok en gang å understreke at forhåndslagringen for amerikanske styrker ville være et krigsavvergende tiltak.²³⁴

---

²³¹ SMK. Oddvar Nordli foredrag 12.9.1980 *Utdrag av statsministerens foredrag i Horten fredag 12.9.1980 om forhåndslagringen av alliert militært utstyr i Norge*, s.1

²³² *Ibid*, s.2

²³³ Lagringsvedtaket innebar en større vektleggelse på hensynet til beroligelse overfor Sovjetunionen enn en vektleggelse på avskrekking. Breidlid, Erik, *Spillet om lagrene – Bakgrunn, beslutning og gjennomføring*, s.97

²³⁴ SMK Oddvar Nordlie foredrag 12.9.1980 *Utdrag av statsministerens foredrag i Horten fredag 12.9.1980 om forhåndslagringen av alliert militært utstyr i Norge*, s.3

Oddvar Nordlies uttalelse om å legge forhåndslagrene til Trøndelag fremfor Nord-Norge ble godt mottatt på finsk side. Dette bekreftes i et møte mellom den finske president Urho Kekkonen og norske journalister 17. september 1980. Under møtet mottok journalistene en skriftlig redegjørelse for presidentens vurdering av den internasjonale situasjon og den sikkerhetspolitiske situasjonen i Norden. I redegjørelsen uttrykte Kekkonen blant annet at han alltid hadde satt pris på den ro og ansvarsfølelse Norge hadde vist i sin basepolitikk og innstilling til kjernevåpen. Kekkonen understreket at han stolte på denne linjen og kom til å gjøre det i fremtiden. Etter at redegjørelsen var utdelt fortsatte samtalen uoffisielt mellom Kekkonen og de norske journalistene.²³⁵ Fra finsk side ble det gitt tillatelse til at presidentens synspunkter kunne omtales under henvisning til en kilde på høyt politisk plan. Under denne delen av samtalen hadde Kekkonen uttalt at den norske regjeringens beslutning om lagring av amerikanske våpen i Norge hadde utløst en viss bekymring. Men etter hans vurdering ville ikke dette påvirke Finlands spesielle sikkerhetspolitiske stilling. Han gjorde journalistene oppmerksomme på han med tilfredshet hadde notert seg det faktum at lagrene nå ble foreslått plassert i Trøndelag, og at dette var en indikasjon på at den norske regjeringen hadde tatt hensyn til finske interesser under sin behandling av saken.²³⁶

Ut i fra finnenes rolige, for ikke å si forsiktig positive holdning til forhåndslagringen, og Nordlie-regjeringens beslutning om å legge forhåndslagrene til Trøndelag, kan man antyde en viss resiprositet mellom Norge og Finland i saken. Dette handlingsmønsteret passer godt inn i teorien om den nordiske balanse, hvor de nordiske land jobbet aktivt sammen for å opprettholde Norden som et lavspenningsområde. Denne hendelsen bidrar også til å plassere Finland i kategorien buffer i norsk sikkerhetstenkning. Bufferfunksjonen ligger først og fremst i at man på finsk offisielt nivå bidrog til å avdramatisere forhåndslagringen offentlig, slik at man på norsk side kunne gå videre med dette for å veie opp mot den styrkemessige ujevnheten i Norden.

4.6 - Norsk-finsk tilfredshet og svekket sovjetisk kritikk 1980-1981

---

²³⁵ FD 0.11.1 Finland, Bind 2, Jnr054620, *President Kekkonen uttaler seg om norsk sikkerhetspolitikk og lagringsplanene*, 17.9.1980, s.1

²³⁶ *Ibid*, s.2

Under norsk-amerikanske konsultasjoner angående nordområdene i oktober 1980, ble norske vurderinger av blant annet Finlands stilling i nordområdene tatt opp. Statssekretær Johan Jørgen Holst, som representerte norsk side, forklarte at det ikke hadde funnet sted noen dramatiske endringer i Finlands forhold til Sovjetunionen det siste året. Han understreket at man på finsk side aldri hadde direkte støtte opp om den norske holdningen når det gjaldt forhåndslagring, men de hadde heller ikke åpent kritisert den.²³⁷ I tilknytning til den negative sovjetiske omtale av norsk politikk hadde man på norsk side notert seg at finnene vanligvis hadde vist til at norsk politikk bidro til å opprettholde balansen i Norden.²³⁸

Holst' uttalelse til amerikanerne indikerer at man på norsk side anså finnenes holdning til forhåndslagringen som tilfredsstillende. Til tross for at det er nærliggende å tenke at man ville satt pris på en mer direkte støtteerklæring fra finsk side, ble nok dette ansett som en umulighet. Siden Finland, både var tvunget til, og følgelig så seg tjent med å ha et nært forhold til Sovjetunionen, måtte deres *fravær* av kritikk mot forhåndslagringen være å anse som en viss anstrengelse fra finsk side. Dette var forhold man på norsk offisielt hold var innforstått med. På bakgrunn av dette må Holst' uttalelse ansees som en anerkjennelse av den finske bufferfunksjonen.

Den finske bufferfunksjonen i forhåndslagringssaken ble ytterligere bekreftet under den finske president Urho Kekkonens besøk i Sovjetunionen 12.-17. november 1980. Kekkonen hadde samtaler med blant annet den sovjetiske president Bresjnev og utenriksminister Andrei Gromyko. Den sikkerhetspolitiske situasjonen i Norden ble berørt under besøket, men ble i ettertid beskrevet av understatssekretær Keijo Korhonen som uproblematisk. Korhonen mente at den nordiske situasjonen tilsynelatende «ikke lå russerne så meget på hjertet».²³⁹

Dagfinn Stenseth ved den norske ambassaden i Sovjetunionen mente det måtte registreres som et politisk viktig signal at man på sovjetisk side ikke hadde funnet det hensiktsmessig eller nødvendig overfor Kekkonen å følge opp kritikken av forhåndslagringen. Den

---

²³⁷ 200.07 Sikkerhetspolitiske studier 1980, Jnr017358, *Norsk/amerikanske konsultasjoner om nordområdene, Oslo 20.-21. oktober 1980*, 14.11.1980 s.5.

²³⁸ *Ibid*, s.4.

²³⁹ UD 25 7/9b, Bind 34, Jnr033307, *president Kekkonens besøk i Sovjetunionen 12-17 november 1980*. 24.11.1980, s. 3

manglende Sovjetiske kritikken sto i sterk kontrast til den som hadde blitt ført av massemedier og diplomatiske kanaler tidligere.²⁴⁰ Stenseth mente at det kunne være flere grunner til dette. En av forklaringene kunne være at Moskva ikke ønsket å belaste verken forholdet til Finland eller det personlige forholdet mellom de sovjetiske lederne og den finske presidenten med et sakskompleks som man ville få anledning til å ta opp under det norske utenriksministerbesøk. En annen forklaring Stenseth framsatte, som for øvrig ikke utelukker den første, var at man på sovjetisk side anså at det ble sagt nok i saken under Kekkonens tale og Bresjnevs svartale. I realiteten mente han at Kekkonens tale kunne ha uttrykt hva man fra sovjetisk side anså som nødvendig få fram. Det var ifølge Stenseth derfor mulig at Kekkonens uttalelser var et nytt eksempel på finsk «preemptive» og preventive diplomati. Stenseth mente at finnene kunne ha gått ut med egne finske formuleringer om hva de fornemmet av generelle sovjetiske forventninger om den nordiske situasjonen, og dermed forhindre dermed at russerne selv sa det med egne og muligens skarpere ord.²⁴¹

Som en siste forklaring mente Stenseth at Moskva muligens hadde innsett at det ikke tjente noen fornuftig hensikt å blåse opp forhåndslagringsaken til proporsjoner som ikke var troverdige. Derfor, mente Stenseth, at russerne la avgjørende vekt på å unngå å skape krisespekulasjoner omkring den nordiske situasjonen i en fra før tilspisset internasjonal situasjon.²⁴²

Alle årsaksforklaringene i Stenseths analyse innebærer elementer som plasserer Finland som en buffer i norsk sikkerhetstenkning. I den første forklaringen omtales Sovjetunionens gode relasjoner til Finland, som i seg selv, forhindre et sterkt press på forhåndslagringsaken. I den andre forklaringen fremhever Stenseth at Kekkonen hadde kommet den sovjetiske kritikken allerede i forkjøpet under sin tale i Moskva, under det samme besøket. Kekkonens tale luftet angivelig ut det trykket som på sovjetisk side eventuelt hadde bygget seg opp i tilknytning til saken. Men «utluftingen» ble gjort med finske ord, som trolig var av en mildere karakter enn om man på sovjetisk side skulle gjort det selv. Den siste forklaringen Stenseth fremsatte baserte seg på at den stabiliteten man i Norden hadde bygget opp gjennom den nordiske balansen, hadde en egenverdi som Sovjetunionen anså som verdt å beholde. Av den grunn kan

---

²⁴⁰ UD 25 7/9b, Bind 34, Jnr033307, *president Kekkonens besøk i Sovjetunionen 12-17 november 1980*. 24.11.1980, s. 7

²⁴¹ *Ibid*, s. 8

²⁴² *Ibid*, s.8- 9

alle de finske bidrag til å styrke denne balansen, ansees som et ledd i finnenes arbeid med å dempe motsetningene mellom Norge og Sovjetunionen. Denne funksjonen tjener som et godt eksempel på Finlands bufferfunksjon.

Den norske tilfredsheten med de finske reaksjonene vedrørende forhåndslagringen gjentok seg i de norsk-britiske sikkerhetspolitiske samtale i London 25. november 1980. I et referat skrevet av forsvarsdepartementets underdirektør Ole Martin Engh, kommer det frem det at man fra norsk side hadde notert seg den sovjetiske pressekampanjen mot Norge og registrert at det også fra offisielt nivå var uttrykket misnøye. De punktene man på sovjetisk side var kritisk til var først og fremst økningen av NATO-øvelser i Norge og at forhåndslagringen av militært utstyr representerte et avvik i norsk basepolitikk. Den sovjetiske kritikken var blitt fremført med større styrke overfor Sverige og Finland, antakelig for å få de to land til å reagere negativt på utviklingen i Norge. Av den grunn kunne man på norsk side uttrykke tilfredshet med at både Sverige og Finland lojalt hadde støttet det norske standpunkt og uttrykt tillit til at den norske basepolitikken ville bli ført videre.²⁴³ Den felles nordiske holdningen til forhåndslagringen holdt stand frem til slutten av den andre kalde krigen. Dette var en holdning som trolig også ble registrert på sovjetisk side, og den viste allerede i 1980 at den var motstandskraftig mot sovjetisk kritikk. Dette førte til at den sovjetiske kritikken sakte men sikkert falt fra.

4.7 - Lav profil og avtagende sovjetisk kritikk

Forhåndslagringsaken var i ferd med å bli et etablert faktum i løpet av 1980 og begynnelsen av 1981. Dette var nok også et inntrykk som var i ferd med å sette seg også på sovjetisk side. Sovjetunionen hadde kjørt en omfattende pressekampanje mot Norge i løpet av 1980 og påfølgende press ad diplomatiske veier på de nordiske nabolandene. Denne kampanjen avtok merkbart i 1981. Den avtakende kritikken kan ha sin bakgrunn i at forhåndslagringsaken som avledningsmanøver for de sovjetiske operasjonene i Afghanistan begynte å bli et slitt virkemiddel, men det er også mulig at man på sovjetisk side så det som for politisk kostbart å belaste sine bånd til Finland med denne saken. Forhåndslagringsakens stadig lavere profil i løpet av 1981 viste seg også ved at saken langt sjeldnere ble tatt opp i den norsk-finske

---

²⁴³ FD 200.07 Sikkerhetspolitiske studier 1980, Bind4B, Jnr018944, *Norsk-britiske sikkerhetspolitiske samtaler 24. og 25.11.1980 i London – Referatutkast*, 16.12.1980, s.2.

kontaktflaten. Det var imidlertid noen unntak.

Den 25. mai sendte den norske ambassaden i Helsinki et notat til det norske utenriksdepartementet angående den finske utenriksminister Korhonsens besøk til Moskva 19.-21. mai. Korhonsens besøk var et ledd i regelmessige finsk-sovjetiske konsultasjoner og inneholdt ifølge ambassaden ikke noe spesielt oppsiktsvekkende. Konsultasjonene er likevel interessant med tanke på omtalene av forhåndslagringen. Det var under Korhonsens samtaler med den sovjetiske sjefen for skandinavisk avdeling, Georgi Farafonov, at de nordiske forhold ble tatt opp. Farafonov var som forventet ute etter å kritisere USA og NATO, og brukte blant annet forhåndslagringen som et eksempel på deres aggressive politikk.²⁴⁴ I følge Korhonsens gjengivelse av samtalen til ambassaden, hadde denne kritikken imidlertid vært uttrykt i en saklig og høflig tone. Korhonen hadde svart at for Finland var Finlands egen sikkerhet den viktigste faktor. Han hadde avstått fra å kritisere Norge, men snarere gitt uttrykk for forståelse for at Norge gjorde sitt beste for å opprettholde lavspenningen i Norden.²⁴⁵

Forhåndslagringssaken ble også gjenstand for oppmerksomhet i tilknytning til den finske valgkampen. Under et valgprogram i finsk fjernsyn den 28. desember ble presidentkandidaten Mauno Koivisto utspurt angående forhåndslagring av alliert militærmateriell i Norge. Spørsmålet ble stilt av en av journalistene i den finske kommunistavisen Tiedonantaja.²⁴⁶ Journalisten forsøkte å blåse opp saken om Koivistos uttalelse av dette forholdet fra tidligere, en uttalelse som hadde skapt turbulens i finske aviser. Koivisto konstaterte, slik som ved hans forrige uttalelse om saken, at forhåndslagringssaken ikke var noen kilde til uro i Finland. Han la også til, i likhet med Urho Kekkonen i 1980, at Norges beslutning om å plassere lagrene i Trøndelag var en anstrengelse fra norsk side for å unngå å skade forbindelsene til nabolandene.²⁴⁷

Finlands bestrebelser for å roe ned situasjonen rundt forhåndslagringen av alliert materiell i Norge ser i 1981 ut til å ha båret frukter. Både den sovjetiske og den finsk-kommunistiske pressekampanjen mot Norge stilnet i løpet av 1980 og 1981. På bakgrunn av de finske

---

²⁴⁴ UD 25 7/9b, Bind34, Jnr014810, *Finsk-sovjetiske konsultasjoner. Understatssekretær Korhonen besøker Moskva 19-21 mai 1981*, 25.5.1981, s.2

²⁴⁵ Ibid, s.3

²⁴⁶ UD 25 4/45, Bind80, Jnr001881, *Forhåndslagring av alliert militærmateriell i Norge, tema i finsk valgdebatt*, 29.12.1981 s.1

²⁴⁷ Ibid, s.2

offisielle formaningene om ro vedrørende forhåndslagringen, er det nærliggende å konkludere med at denne virksomheten påvirket kritikknivået mot Norge. Uavhengig om dette faktisk var tilfellet eller ikke, ble Finland fra norsk side oppfattet som en beroligende faktor i meningsutvekslingen mellom øst og vest.

Tendensen om ro rundt forhåndslagringssaken fra 1981, ser ut til å utvikle seg videre i 1982. Under den nylig tiltrådte president Mauno Koivistos besøk til Moskva 11. mars, ble dette bekreftet. I sammenheng med et av Bresjnevs angrep på Reagan-administrasjonen hadde samtalen kommet inn på de nordiske forhold. Bresjnev mente at den amerikanske politikken innebar et ønske om å gjøre Europa om til et krigsteater. Han ville ikke utelukke at det samme også gjaldt Nord-Europa, og henviste i den sammenheng til at «USA bygde» lagre for tunge våpen i Norge. Men i motsetning til tidligere kom ikke Bresjnev med kritikk mot Norge eller norsk politikk. Isteden lempet han ansvaret for den, i hans mening, uheldige utviklingen som våpenlagrene representerte på amerikanerne. Koivisto hadde ifølge referatet av samtalene ikke kommentert uttalelsene om forhåndslagringssaken.²⁴⁸

I april 1982 utarbeidet den norske ambassaden i Helsinki deler av landnotatet for Finland det samme år. I notatet ble det konstatert under punkt 124 at Norges forsvarspolitik hadde stor betydning for Finland, og at man på finsk side fulgte oppmerksomt med på utviklingen av den. Det ble fremhevet at det var spesielt den norske base- og atomvåpenpolitikken som ble ansett som meget betydningsfull for Finland. I notatet bekreftes det også at beslutningen om forhåndslagring av tyngre alliert materiell i Norge hadde tiltrukket seg stor oppmerksomhet i Finland, men så ikke ut til å ha skapt alvorlig bekymring på ansvarlig hold.²⁴⁹

Landnotatet som ble utarbeidet i et samarbeid mellom ambassaden og utenriksdepartementet må betraktes som et av de fremste eksemplene på norsk offisiell oppfatning av Finland. Betragtningene av det finske synet på norsk sikkerhetspolitikk er av den grunn interessant. Det kommer tydelig frem at man på norsk side anså den norske sikkerhetspolitikken som betydningsfull for finnene. På bakgrunn av denne observasjonen må de finske uttrykk i tilknytning til forhåndslagringen ilegges betydning som uttrykk for den finske nøytralitetspolitikken.

---

²⁴⁸ UD 25 7/9b, Bind35, Jnr008393, *President Koivistos besøk i Moskva. Finske vurderinger*. 22.3.1982, s.4

²⁴⁹ UD 25 4/45, Bind 81, Jnr:mangler, *Landnotat Finland 1982*, 12.1.1982, s.33

Perioden 1983-1985 bekrefter at tendensen angående forhåndslagringssakens lave profil fortsatte. Det var riktignok enkelte unntak. Ett av unntakene kom den 21. februar 1983 da lederen av det finske kommunistpartiet, Aarne Saarinen, hevdet at Norge hadde sagt opp sin selvbestemmelsesrett i sikkerhetspolitiske spørsmål på grunn av forhåndslagringen.²⁵⁰

Utspillet skapte en debatt i finsk media rundt det norsk-finske sikkerhetspolitiske forholdet og satte dette i den finske opinionens fokus i en kort periode. Det skadelige potensialet i utspillet ble imidlertid raskt nøytralisert gjennom norsk-finske diplomatiske kanaler som jeg allerede har omtalt i kapittel 3 under overskriften «Status quo under press».²⁵¹

At roen fra finsk side hadde lagt seg i denne perioden var kanskje ikke så oppsiktsvekkende. I Finland hadde man både i majoriteten av mediene og fra offisielt hold allerede fra 1980 hatt et avslappet forhold til forhåndslagringssaken. Det er imidlertid interessant å merke seg at man også fra sovjetisk hold så ut til å la saken om forhåndslagringen ligge. Denne observasjonen ble også gjort fra norsk offisielt hold. Dette kommer fram i en samtale mellom den norske utenriksminister Sverre Stray og den finske utenriksminister Per Stenbäck den 9.3.1983. Stray forklarte for Stenbäck at det var den norske oppfatningen at det i praksis så ut til at Sovjetunionen hadde tilpasset seg den daværende situasjonen med tanke på de nordiske lands sikkerhetspolitikk.²⁵²

Dette status quo, hvor man både på norsk, finsk og sovjetisk side hadde innfunnet seg med forhåndslagringen i Trøndelag, ser ifølge kildematerialet å dømme, til å holde seg frem til slutten av den andre kalde krigen. Utenriksråd Kjeld Vibes samtale med den finske utenriksminister Pavo Väyrynen den 29. august 1985 viser dette. I samtalen kunne Väyrynen forklare at Sovjetunionens kritiske merknader om Norge hadde uteblitt i de senere år. Väyrynen vurderte det slik at Sovjetunionen verdsatte høyt de norske sikkerhetspolitiske begrensningene i NATO. I den sammenheng kom han også inn på den amerikanske forhåndslagringen i Norge og konstaterte at regjeringen hadde tatt hensyn til de forskjellige reaksjoner og plassert lagrene i Midt-Norge. Avslutningsvis tilføyde Väyrynen at Norge konsekvent burde fortsette denne linje, hvor beslutningene i slike spørsmål ble tilpasset en

---

²⁵⁰ FD 0.11.1 Finland - kopi UD 34 4/45 Jnr005502 «Fredning» av den norsk-finske grense. Saarinenens utspill, 24.2.1983 s.2

²⁵¹ UD 25 4/45, Bind 82, Jnr005643, Samtale med president Koivisto (Norsk-finsk grenseavtale) 24.2.1983, s.3

²⁵² UD 34 4/45, Bind 7 Jnr: Mangler, Samtalenotat Sverre Stray og Per Stenbäck, 9.3.1983, s.2

vurdering av helhetssituasjonen. I notatet som omtaler samtalen bemerket Vibe at Väyryns siste merknad nok var ment både som en anerkjennelse og som en påminnelse.

4.8 - Oppsummering: Forhåndslagring av alliert materiell i Norge 1979-1985

Debatten om og implementeringen av forhåndslagringen av alliert militærmateriell i Norge hadde en potensielt stor politisk sprengkraft. Sovjetisk kritikk mot USA og NATO satt på generell basis løst under den kalde krigen og ble stadig fremført på et langt tynnere grunnlag enn saken om forhåndslagringen. Derfor så oppløpet til forhåndslagringen ut til å utvikle seg svært dystert på vegne av den nordiske balansen. I løpet av høsten 1978 hadde Sovjetunionen allerede raslet med et av sine mest drastiske advarsler mot Finland, nemlig felles militære øvelser. Disse øvelsene ble fra finsk side tolket som en alvorlig signal på misnøye fra sovjetisk side og som en trussel mot den finske suvereniteten om de ble iverksatt.

Forhåndslagringssaken representerte kanskje det viktigste bidraget til norsk sikkerhet under den kalde krigen. Forhåndslagring av alliert militærmateriell i Norge ble først vedtatt under den mest anspente perioden i Norden under den kalde krigen, og den ble tidlig gjenstand for sovjetisk kritikk og misnøye. På bakgrunn av dens store verdi for norsk sikkerhet og utfordringene den skapte for Sovjetunionen, er Finlands holdning i saken svært godt egnet for å analysere hvorvidt Finland ble oppfattet som en trussel mot, eller en kilde til, norsk sikkerhet under den andre kalde krigen.

I innledningen ble oppgavens overordnede forskningsspørsmål tilpasset spørsmålet om forhåndslagringen. Ved kapittelets slutt er det derfor hensiktsmessig å oppsummere analysens funn i lys av disse spørsmålene:

1. I hvilken grad ble Finland oppfattet som en barriere mot Sovjetunionen i norsk sikkerhetstenkning

Finlands rolle som en barriere mot Sovjetunionen i norsk sikkerhetstenkning i tilknytning til forhåndslagringen ble i innledningen av denne oppgaven definert som en direkte finsk støtte

til dette initiativet. I likhet med saken om den kjernevåpenfrie sonen kunne også debatten fungere som en arena for et sikkerhetspolitisk samarbeid mellom de to land, altså Finland som en barriere mot Sovjetunionen i norsk sikkerhetstenkning:

I de uoffisielle kontaktflatene som blir gjengitt i arkivmaterialet er det, i likhet med saken om den kjernevåpenfrie sonen, ingen indikasjoner på at man benyttet kontakten rundt forhåndslagringsdebatten som kommunikasjonsmedium for et sikkerhetspolitisk samarbeid. Dette kan selvsagt ha forekommet, men det korresponderer i så fall ikke med de muntlige kildene til flere av aktørene som trolig ville vært involvert, eller hatt kjennskap til det eventuelle samarbeidet.²⁵³

Arkivmaterialet gjengir likevel en bred dialog mellom de to land og danner et godt bilde av hvilke inntrykk Finland gjorde i norsk sikkerhetstenkning. Johan Jørgen Holsts samtale med en amerikansk delegasjon den 21. oktober 1981 gir et representativt inntrykk av den generelle oppfatningen. I sammenheng med finnenes innstilling til forhåndslagringen kunne han konstatere at man på finsk side aldri hadde direkte støtte opp om den norske holdningen, men de hadde heller ikke åpent kritisert den. Finland kom imidlertid Norge i forsvar da man fra sovjetisk side hevdet at en eventuell forhåndslagring ville bety en uthuling av den norske basepolitikken. Dette var finske standpunkt som holdt seg frem til periodens slutt i 1985. I denne sammenheng er det viktig å påpeke at fraværet av finsk kritikk i seg selv var en betydelig anstrengelse finsk side, og dette forholdet ble anerkjent fra norsk side. Men de finske anstrengelsene for å avstå kritikk og å forsvare forhåndslagringens kompatibilitet med basepolitikken ser ikke ut til å plassere Finland som en sikkerhetspolitisk samarbeidspartner i norsk sikkerhetstenkning. Fra norsk side blir de finske reaksjonene i større grad tolket inn i sammenhengen med den nordiske balansen, hvor Finland i aller høyeste grad hadde

---

²⁵³ Den norske forsvarsminister i perioden 1981-1986, Anders C. Sjaastad forklarte at man også diskuterte saker under omstendigheter som ikke var dekket av referatene, dette være seg lunsjer, middager og andre uformelle sammenhenger. Informasjonen som gikk over disse kontaktflatene ville vanskelig la seg avdekke gjennom noe arkivmateriale og kunne i teorien vært et fora for en norsk-finsk korrespondanse av sikkerhetspolitisk karakter. Sjaastad poengterte likevel at finnene var tilbakeholdne om å legge ut om sin situasjon i slike sammenhenger og forklarete at det også var noe språkproblemer tilknyttet slike samtaler. Sjaastad, Anders C. intervju NUPI 25.3.2014.

Dette kommer også fram i uttalelsene fra den norske statsminister i perioden 1981-1986 Kåre Willoch. Willoch forklarte at det foregikk kommunikasjon mellom Norge og Finland i de uoffisielle kontaktflatene, men understreker at det ikke foregikk noe samarbeid som kunne betegnes av en militær eller sikkerhetspolitisk karakter. Dette på bakgrunn av at et slikt samarbeid ganske enkelt ikke lot seg gjennomføre med tanke på det finsk-sovjetiske forholdet. Willoch, Kåre, *Intervju* 4.5.2015

egeninteresser. Av den grunn er det flere indikatorer som peker i retning av Finland som en buffer i norsk sikkerhetstenkning, noe som behandles i de påfølgende avsnitt.

2. I hvilken grad ble Finland oppfattet som buffer i norsk sikkerhetstenkning

Finlands rolle som en buffer i norsk sikkerhetstenkning i tilknytning til forhåndslagringen, ble i innledningen i denne oppgaven definert som fravær av finsk kritikk til det norske ønsket om forhåndslagring. At man fra norsk side også tok hensyn til finske ønsker angående utførelsen av forhåndslagringen, kan også støtte opp om bufferdefinisjonen, altså Finland som en buffer i norsk sikkerhetstenkning:

På norsk side ble den finske holdningen til forhåndslagringen anerkjent og høyt verdsatt. Arkivmaterialet fra utenriksdepartementet og forsvarsdepartementets viser at man med tilfredshet kunne notere seg at finnene forsvarte de norske holdningene. Det er nærliggende å tro at man på finsk side faktisk hadde tiltro til den norske base- og atompolitikken og oppfattet forhåndslagringen slik at den ikke ville forstyrre den nordiske balanse, men snarere gjenopprette den. I løpet av 1980-81 kan man også spore en viss resiprositet mellom Finland og Norge. På norsk side var man innforstått med at man på finsk side gjorde en viss anstrengelse ved å frastå å kritisere forhåndslagringen. En anstrengelse som gikk på bekostning av finsk utenrikspolitisk kreditt i Moskva. Av den grunn anså man det fra norsk side nødvendig å «gjengjelde gesten» overfor Finland. Denne tankegangen kommer klart frem i et notat skrevet av Johan Jørgen Holst til stats- og utenriksministeren 10. mars 1980. Under første punkt skriver han:

Det er i Norges interesse å ta hensyn til Finlands stilling under utformingen av vår sikkerhetspolitikk med sikte på å unngå at Finlands stilling blir presset på en måte som ville endre likevekten i Norden. Her er det et spørsmål først og fremst om å verne norske interesser i en balansert og likevektig sikkerhetsordning i Norden. Det er viktig å forhindre ytterligere sovjetisk båndlegging av finsk sikkerhetspolitikk.²⁵⁴

---

²⁵⁴ UD 34 4/45 Bind 7 Jnr000357 Notat til Utenriksministeren – Vår sikkerhetspolitikk og Finlands stilling. 10.3.1980, s.1.

Denne tankegangen manifesterte seg i form av den norske beslutningen om at forhåndslagrene skulle legges til Midt-Norge fremfor Nord-Norge. Denne avgjørelse lettet trykket på Finland betraktelig og ble gjentatte ganger beskrevet som svært klok og tillitsskapende fra finsk side. Det er sannsynlig at den norske beslutningen om å legge forhåndslagrene til Trøndelag ville kommet uavhengig av finske utspill. Denne beslutningen inngikk i et større ledd av beroligelse overfor Sovjetunionen.²⁵⁵ Men disse utspillene sammen med de norske hensynene angående plasseringen av forhåndslagrene ble oppfattet som et positivt norsk initiativ av finnene.

Men effekten av den finske holdningen og ikke minst det finsk-sovjetiske forholdet i seg selv står som et sterkere vitne på Finlands bufferdefinisjon. Dette kommer frem i Dagfinn Stenseths vurdering av Sovjetunionens etter hvert spake reaksjoner på forhåndslagringen i 1980.²⁵⁶ Etter en samtale mellom Kekkonen og Bresjnev hadde man på finsk side informert Norge om at saken om forhåndslagringen ikke opptok russerne i særlig stor grad. Stenseth konkluderte med at den dalende sovjetiske «interessen» for forhåndslagringen var knyttet opp mot forholdet til Finland. Han mente at det var hovedsakelig tre momenter som kunne forklare den endrede sovjetiske holdningen:

1. At man på sovjetisk side ikke ønsket å belaste forholdet til Finland med saken om forhåndslagringen i Norge.
2. At man fra finsk side hadde opptrådd preventivt. Ved å kommet sovjet i forkjøpet med uttalelser som ytret deres holdninger, hadde de unngått at Sovjetunionen selv hadde gått ut med langt sterkere lut og skapt en mer anspent situasjon.
3. At Sovjetunionen ikke ønsket å bryte med den lavspenningen som var blitt opprettet i Norden gjennom *den nordiske balansen*.

Alle de tre momentene Stenseth presenterte i sin analyse innebærer indikatorer på at Finland fungerte som en demper av motsetningene mellom Norge/NATO og Sovjetunionen. Stenseth vurdering må også tillegges stor kredibilitet da han som ambassadør til et viktig land som

---

²⁵⁵ Tamnes, R, *Fra SAC til MAB: nordområdene i amerikansk strategi 1945-1985*. s. 33.

²⁵⁶ Side 99 i oppgaven.

Sovjetunionen var en betrodd person i det norske utenriksembetsverket. I tillegg korresponderer hans betraktninger med det generelle bildet av Finland i utenriksdepartementet i denne perioden. Det er imidlertid vanskelig å påvise at det faktisk var disse faktorene som dempet den sovjetiske kritikken av forhåndslagringen, men på bakgrunn av uttalelsene fra Stenseth, Holst, finsk side, samt utvalget av arkivmaterialet er det belegg for å påstå at Finland ble vurdert som en virkningsfull buffer i norsk sikkerhetstenkning i tilknytning til forhåndslagringssaken.

3. I hvilken grad ble Finland oppfattet som et sovjetisk brohode i norsk sikkerhetstenkning

Finlands rolle som et sovjetisk brohode i norsk sikkerhetstenkning ble i innledningen av denne oppgaven definert som finsk kritikk av det norske ønske om forhåndslagringen. Finsk kritikk av den norske forhåndslagringen var å forvente, da finnene på sett og vis var forpliktet til å uttrykke bekymring eller misnøye med initiativ som var i utakt med sovjetiske ønsker.²⁵⁷ I dette tilfellet ville likevel en utstrakt kritikk av det norske ønsket om forhåndslagring kunne tolkes som at Finland var en trussel i norsk sikkerhetstenkning, altså Finland som et sovjetisk brohode i norsk sikkerhetstenkning:

Det er sannsynlig at man fra norsk side i utgangspunktet hadde en relativt stor takhøyde for finsk kritikk i saken siden finske standpunkt av nødvendighet ofte var i harmoni med sovjetiske ønsker. I sammenheng med forhåndslagringssaken er det likevel ingen hendelser i analysen som kan tolkes i retning av Finland som en trussel i norsk sikkerhetstenkning.

---

²⁵⁷ Finland var gjennom sin geostrategiske plassering og VSB-avtalen, tilknyttet Sovjetunionen. Av den grunn var finnene svært avhengig av en lavspenning i Norden for å begrense ytterligere sovjetisk innflytelse. På bakgrunn av dette var det fra norsk hold nærmest forventet at alle sikkerhetspolitiske endringer som kunne utfordre lavspenningen i Norden ville bli møtt med kritikk eller uttrykk for bekymring.

5 Konklusjon

Hensikten med oppgaven har vært å analysere, diskutere og karakterisere hvilken rolle Finland hadde i norsk sikkerhetstenkning under den andre kalde krigen. Både den kjernevåpenfrie sonen og forhåndslagringen berører selve bærebjelken i norsk sikkerhet under den kalde krigen, nemlig NATOs sikkerhetsgarantier. Sakskompleksene har derfor blitt viet stor oppmerksomhet i den norske sikkerhetstenkning og de har vært godt representert i primær og sekundærkildene. Den kjernevåpenfrie sonen ville ved en realisering være en trussel mot norsk sikkerhet, mens forhåndslagringen ville være en styrking av norsk sikkerhet. At Finland var involvert i disse spørsmålene, og at de ble behandlet i en periode da presset var stort på Norden, har gitt oppgaven et svært godt grunnlag for å besvare den sentrale problemstillingen, nemlig hvorvidt Finland ble oppfattet som en barriere, buffer eller et sovjetisk brohode i norsk sikkerhetstenkning i perioden 1979-1985. Før en endelig konklusjon trekkes er det hensiktsmessig å gå gjennom analysene og se hvordan disse svarer til problemstillingen. Problemstillingen har i oppgaven blitt uttrykt gjennom tre forskningsspørsmål, disse forskningsspørsmålene har bidratt til å gjøre det enklere å identifisere hvilket bilde som ble dannet av Finland i norsk sikkerhetstenkning i perioden 1979-1985. I slutten av begge analysekapitlene har disse spørsmålene blitt tatt opp, derfor egner det seg nå å se analysene som en helhet i lys av disse tre forskningsspørsmålene:

For det første: I hvilken grad ble Finland oppfattet som en barriere mot Sovjetunionen i norsk sikkerhetstenkning

For det andre: I hvilken grad ble Finland oppfattet som en buffer i norsk sikkerhetstenkning

For det tredje: I hvilken grad ble Finland oppfattet som et sovjetisk brohode i norsk sikkerhetstenkning

For det første: Resultatet fra undersøkelsen viser at Finland i relativt liten grad ble oppfattet som en samarbeidspartner (barriere mot Sovjetunionen) i norsk sikkerhetstenkning under den andre kalde krigen. Finlands evne og vilje til å motsette seg en sovjetisk gjennommarsj ble imidlertid anerkjent av norske beslutningstakere gjennom hele perioden, men dette var en del av finnes suverenitetshevdelse og ble ikke ansett som et aktivt finsk tiltak for å styrke norsk sikkerhet. På bakgrunn av de realitetene som forelå for Norge og Finland under den kalde krigen, var det lite grunnlag for et sikkerhetspolitisk samarbeid mellom de to land. Hvis et sikkerhetspolitisk arbeid skulle forekomme, ville det i så fall måtte skje i de uoffisielle kontaktflater, skjult fra Sovjetunionen. Dette er et forbehold som har ligget til grunn i forskningsspørsmålene i tilknytning både diskusjonen om *den kjernevåpenfrie sonen* og *forhåndslagringen*. For at et slikt samarbeid skulle ha noen reell innvirkning på norsk sikkerhet, måtte det være av et såpass omfang at det ville kommet til syne i de to største kontaktflatene mellom Norge og Finland på denne perioden. Analysen av oppgavens to sakskompleks har ikke gitt noen antydninger på at et slik samarbeid faktisk pågikk. Denne påstanden understøttes også av de muntlige kildene som trolig ville vært involvert, eller i det minste kjent til en slik prosess.

For det andre: Finland ble i stor grad betraktet som en buffer i norsk sikkerhetstenkning. Det er dette forskningsspørsmålet som har gitt størst utslag i analysen. De to sakskompleksenes forskjellige karakter har verifisert dette på en god måte.

I sammenheng med *den kjernevåpenfrie sonen i Norden* viste man på finsk side at man verken hadde troen på, eller et ønske om en realisering av den. Det var først og fremst diskusjonen rundt sonen som var interessant, da den fungerte som en mekanisme for Finland å vise et positivt initiativ ovenfor Sovjetunionen og følgelig vinne større handlefrihet fra dem. Denne funksjonen ble identifisert tidlig i perioden i det norske utenrikspolitiske embetsverket. Fra norsk side forsøkte man å avpasse svarene på finske soneutspill ved å understreke at man fra norsk side ønsket å fortsette debatten men ikke bevege seg mot en realisering av sonen. En slik avpasset respons kom man fra norsk side etter hvert frem til i 1982 og gjennom den gjensidige forståelsen for sonedebattens egentlige funksjon, pågikk kontakten mellom de to land angående saken helt til periodens slutt. At finnene vant større handlefrihet gjennom dette arbeidet førte til en styrking av den nordiske balansen. Styrkingen av den nordiske balansen sørget igjen for en ro i Norden og en demping av motsetningen mellom de to maktblokkene.

At man fra norsk side var innforstått med sonendebattens egenverdi for Finland, er en bekræftelse av Finland som en buffer i norsk sikkerhetstenkning.

Den samme funksjonen viste Finland å ha i forbindelse med diskusjonen rundt *forhåndslagringen av alliert militærmateriell i Norge*. Den fraværende finske kritikken mot forhåndslagringen gir i seg selv en indikasjon på Finland som buffer, da en var en anstrengelse med tanke på deres forhold til Sovjetunionen, men som styrket den nordiske balansen. Men i sammenhengen med forhåndslagringen fantes det tre ytterligere perspektiv på Finland som en buffer i norsk sikkerhetstenkning. Johan Jørgen Holst definerte ett av de godt da han skrev et notat til stats- og utenriksministeren i 1980. Holst understreket at Norges hensyn til Finland i utformingen av norsk sikkerhetspolitikk var viktig for å unngå at finnene ble presset på en måte som ville endre likevekten i Norden.²⁵⁸ I likhet med saken om den kjernevåpenfrie sonen gav norske beslutningstakere et klart uttrykk for at man var innforstått med at Finlands handlefrihet var en nødvendighet for den nordiske balansen. Altså, Finland som en mekanisme for å opprettholde likevekt og dempe motsetningene i Norden, en buffer.

Dagfinn Stenseth uttalelser fra 1980,²⁵⁹ gav et representativt uttrykk for de følgende to perspektivene på Finland som buffer i norsk sikkerhetstenkning i *forhåndslagringssaken*. Stenseth forklarte for det første at Sovjetunionens gode relasjoner til Finland, i sin egenverdi forhindret et sterkt press på forhåndslagringssaken. Man anså altså på sovjetisk side at forholdet til Finland ikke var vært å skade for å legge press på Norge i forhåndslagringen. Det finsk-sovjetiske forholdet fungerte som en mekanisme som styrket den nordiske balansen. Det andre perspektivet ble fremhevet da Stenseth forklarte at man på finsk side kom sovjetiske uttrykk for misnøye i forkjøpet. Finnene luftet altså ut det trykket som på sovjetisk side eventuelt hadde bygget seg opp i tilknytning til forhåndslagringssaken. Men med finske ord, som trolig var av en mildere karakter enn om man på sovjetisk side skulle gjort det selv. Finnene dempet altså motsetningene mellom maktblokkene og fungerte som en buffer i norsk sikkerhetstenkning.

---

²⁵⁸ UD 34 4/45 Bind 7 Jnr000357 *Notat til Utenriksministeren – Vår sikkerhetspolitikk og Finlands stilling*. 10.3.1980, s.1.

²⁵⁹ UD 25 7/9b, Bind 34, Jnr033307, *president Kekkonens besøk i Sovjetunionen 12-17 november 1980*. 24.11.1980, s.8- 9

For det tredje: Finland ble på ingen måte betraktet som et sovjetisk brohode i norsk sikkerhetstenkning. Analysen viser ingen indikasjoner på at Finland arbeidet aktivt mot Norge eller den nordiske balansen, til fordel for Sovjetunionen. Saken om *kjernevåpenfrie sonen i Norden* hadde riktignok et potensial liggende i sakens natur som kunne tegnet et bilde av Finland som et sovjetisk brohode i norsk sikkerhetstenkning. Hvis finnene jobbet aktivt for realiseringen av en kjernevåpenfri sone i Norden, utelukkende for å styrke sovjetisk innflytelse i regionen, kunne denne definisjonen vært tilfellet. Dette er det imidlertid ingen indikasjoner på i analysen. Den viser snarere en finsk pragmatikk for å sikre balansen i Norden og sin egen handlefrihet gjennom sonearbeidet.

På bakgrunn av den sovjetiske opprustningen av Nordflåten ble allierte forsterkninger i krise eller krig, utfordret. Gjennom et sterkt *bastionkonsept* kunne Sovjetunionen avskjære Norge fra resten av alliansen. På grunn av denne problematikken ble *forhåndslagringen av alliert militærmateriell på norsk jord* en nødvendighet. I denne sammenhengen kunne Finland blitt betraktet som et sovjetisk brohode i norsk sikkerhetstenkning ved å støtte de sovjetiske protestene, uten noen reservasjoner. Det er snarere det motsatte som har kommet frem gjennom analysen, hvor finnene avsto fra kritikk mot forhåndslagringene og forsvarte norsk base og atomvåpenpolitikk i denne sammenhengen. Finland ble derfor ikke oppfattet som et sovjetisk brohode i norsk sikkerhetstenkning.

Det overgripende resultatet av denne oppgaven er altså at Finland kan karakteriseres som en buffer i norsk sikkerhetstenkning og en kilde til norsk sikkerhet i perioden 1979-1985. Denne definisjonen har vært den klart dominante oppfatningen som har kommet til uttrykk i undersøkelsen av både primær og sekundærkildene.

Resultatet av oppgaven skiller seg fra tidligere tolkninger først og fremst ved at det har skapt klarhet i hvilket syn som eksisterte på Finland i norsk sikkerhetstenkning i perioden 1979-1985. Dette er et moment som ikke har blitt belyst i tidligere forskning og fremstår som et nytt element i den sikkerhetspolitiske historieskrivningen vedrørende Norge og Finland. Resultatet har i all hovedsak kommet frem gjennom arbeidet med arkivmaterialet fra UD og FD, men det er imidlertid viktig å tilføye at oppgaven som helhet er bygget opp rundt allerede etablerte teorier og tidligere forskning innen sikkerhetspolitisk etterkrigshistorie. Oppgaven

føyer seg dermed inn som et ledd i den eksisterende forskningstradisjonen, og resultatet av oppgaven kan ansees som en forlengelse av denne.

- Videre forskning

Denne oppgaven har hatt et fokus på Finland i norsk sikkerhetstenkning i perioden 1979-1985. Oppgaven tegner derfor bare et bilde av problematikken i en liten tidsperiode av den kalde krigen. Siden tidsfokuset er begrenset ville en videre forskning med et fokus på perioden før eller etter den andre kalde krigen vært interessant.

Tidligere forskning tyder på at synet på Finland som en buffer i norsk sikkerhetstenkning, ikke er representativ for hele den kalde krigen. Frem til midten av 1960-tallet rådet et langt mer skeptisk syn på finnenes stilling i en eventuell stormaktskonflikt. Finland var i større grad oppfattet som en et sovjetisk oppmarsj område i perioden ca. 1945-1965. Denne påstanden er imidlertid hovedsakelig fundert på militær bakgrunn, ikke sikkerhetspolitisk. En undersøkelse av Finland i lys av de samme forskningsspørsmålene som i denne oppgaven, men i perioden 1945-1965 kunne vært et interessant. Likeledes ville en undersøkelse av perioden etter 1985 frem til i dag, hvor Finland i en større grad blir oppfattet som en barriere i norsk sikkerhetstenkning være en interessant forlengelse av denne oppgaven. I sin helhet ville disse tre oppgavene muligens kunne vise en utvikling av Finland fra brohode, gjennom buffer til barriere i norsk sikkerhetstenkning.

En analyse av Norge i finsk sikkerhetstenkning under den andre kalde krigen ville likeledes være en interessant oppgave. Ved benyttelsen av de samme forskningsspørsmålene ville de to oppgavene kunne utgjøre et grunnlag for en komparativ analyse som kunne dannet et bedre inntrykk av det sikkerhetspolitiske klima i Norden i perioden 1979-1985.

Denne oppgaven har i all hovedsak hatt et sikkerhetspolitisk perspektiv og tilnærming til besvarelsen av problemstillingen. Dette har vært et riktig sted å starte da det politiske miljøet representerer det øverste nivået i en beslutningsprosesser i en stat, og avgjørelsene fra dette nivået forplanter seg videre nedover i samfunnet. En undersøkelse av hvordan beslutningene fra det politiske nivået i forhold til Finland manifesterte seg i et norsk militært perspektiv ville vært en interessant forlengelse av oppgavens resultater og ville kunne bidratt til å styrke

påstanden om at Finland ble oppfattet som en buffer i norsk sikkerhetstenkning under den andre kalde krigen.

Bibliografi

Primærkilder:

Utenriksdepartementet (UD):

UD 11 12/47

Bind 82

UD 12 7/9b

Bind 35

UD 25/4.45

Bind 33

Bind 78

Bind 79

Bind 80

Bind 81

Bind 82

Bind 83

Bind 84

UD 25.7/9B

Bind 33

Bind 34

Bind 35

Bind 36

UD 33 12/66

Bind 5

Bind 82

UD 34/4.45

Bind 6

Bind 7

Bind 8

-Forsvarsdepartementet (FD):

0.11.1 Finland

Bind 2

Bind 5

Bind 6

Bind 7

200.07 Sikkerhetspolitiske studier 1980

- Forskningsrapporter:

- Det Kgl. Utenriksdepartement, *Nr.1/91* - (1991). *Kjernevåpenfri sone i nordisk område: rapport fra den nordiske embetsmannsgruppe for undersøkelse av forutsetningene for en kjernevåpenfri sone i nordisk område*. Oslo, Det Kgl. utenriksdepartement.

- Lianm H.J. Bjørn, Rapport fra utvalg oppnevnt av Utenriksdepartementet, *Spørsmålet om en kjernevåpenfri sone i Norden*, Oslo: Utenriksdepartementet, 1985.

- Holst, Johan, J., *En atomvåpenfri sone i nordisk område: hensikter og konsekvenser*, Oslo, Norsk utenrikspolitisk institutt, 1984.

- Avisartikler:

- Koivisto, Mauno. Intervju Aftenposten 2.okt 1979 – *De nordiske land bør tenke mer på Finland*

- Vinocur, John, The New York Times, *U.S. Arms in Norway are topic of talks*, 11.2.1980

- Intervju/Korrespondanser

- Fredrik Villhelm Bull-Hansen: Intervju 1.4.2014

- Anders Christian Sjaastad: Intervju: 25.3.2014

- Kåre Isaachsen Willoch: Intervju: 4.5.2015

- Gullow Gjeseth: Intervju

Nettressurser:

Arbeiderpartiet.no, «Prinsippprogram 1981.» 1981.

<http://arbeiderpartiet.no/file/download/5341/60918/file/Prinsippprogram%201981.pdf>

NRK *Klargjorde svenske flyplasser for NATO-fly* kilde: <http://www.nrk.no/verden/nato-klargjorde-svenske-flyplasser-1.11373341> besøkt 19.4.2015

Statsministerens kontor, Oddvar Nordli foredrag 12.9.1980 *Utdrag av statsministerens foredrag i Horten fredag 12.9.1980 om forhåndslagringen av alliert militært utstyr i Norge.*

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/smk/vedlegg/taler-og-artikler-av-tidligere-statsministre/odvar-nordli/1980/utdrag_av_foredrag_i_horten.pdf

Sekundærkilder:

Trykte kilder:

Andrén, Nils, og Allan Eriksson, (1976). *Den Nordiska balansens framtid*. Stockholm, Centralförbundet Folk och försvar: Rabén och Sjögren i distribution.

Bjøl, Erling. (1986). *Nordens sikkerhet i 1980-årene*. Oslo, Atlanterhavskomiteen.

Børresen, Jacob, Gullow Gjeseth, Rolf Tamnes et al. (2004). *Allianseforsvar i endring: 1970-2000*. Bergen, Eide.

Doeser, Fredrik, Magnus, Petersson, Jacob Westberg et al. (2012). *Norden mellan stormakter och fredsförbund: nordiskt säkerhetspolitiskt samarbete i det gamla och nye Europa*. Stockholm, Santérus Academic Press.

Gjeseth, Gullow. (2011). *Landforsvarets krigsplaner under den kalde krigen*. Bergen, Fagbokforlaget

- Holmström, Mikael. (2011). *Den dolda alliansen: Sveriges hemliga NATO-förbindelser*. Stockholm, Atlantis.
- Holtsmark, Sven. G. (1995). *Norge og Sovjetunionen 1917-1955: en utenrikspolitisk dokumentasjon*. Oslo, Cappelen.
- Mearsheimer, John J. (1981). Mearsheimer, John J., *Maneuver, Mobile defence and NATO Central Front*. International Security. Vol. 6.
- Njølstad, Olav. (1990). *Détente - et mislykket avspenningsforsøk?* Oslo, Institutt for forsvarsstudier.
- Petersson, Magnus. (2003). «Man lær sig ...vem man kan hålla i hand när leken blir allvar» *Svensk militär underrättelsetjänst och Norge under första delen av det kalla kriget*. I Holtsmark, Sven G., Pharo, Helge Ø. og Tamnes, Rolf (Red): *Motstrøms: Olav Riste og norsk internasjonal historieskrivning*. S.257, Oslo, Cappelen.
- Petersson, Magnus. (2012). *Sweden and the Scandinavian defence dilemma*. London, Routledge.
- Riste, Olav, og Arnfinn Moland (1997). *"Strengt hemmelig": norsk etterretningsteneste 1945-1970*. Oslo, Universitetsforl.
- Scott, James. M. (1996). *Deciding to intervene: the Reagan doctrine and American foreign policy*. Durham, Duke university press.
- Skogrand, Kjetil. (2004). *Alliert i krig og fred: 1940-1970*. Bergen, Eide.
- Skogrand, Kjetil. og Rolf Tamnes (2001). *Fryktens likevekt: atombomben, Norge og verden : 1945-1970*. Oslo, Tiden.
- Tamnes, Rolf. (1983). *Den norske holdningen til en nordisk atomvåpenfri sone 1958-1983*. Oslo, Tanum-Norli.
- Tamnes, Rolf. (1986). *Fra SAC til MAB: nordområdene i amerikansk strategi 1945-1985*. Oslo, Tanm-Norli.
- Tamnes, Rolf og Tom. B. Jensen (1997). *Oljealder: 1965-1995*. Oslo, Universitetsforlaget
- Tamnes, Rolf. (1991). *The United States and the Cold War in the High North*. Oslo, Ad Notam.
Avhandling (doktorgrad) - Universitetet i Oslo, 1991

Oppgaver/avhandlinger:

Breidlid, E. (1984). *Spillet om lagrene: forhåndslagring av militærmateriell for en amerikansk marineinfanteribrigade i Trøndelag og for en ny norsk brigade i Nord-Norge; bakgrunn, beslutning og gjennomføring*. Oslo, UiO

Nettressurser:

Buffer. (2014, 30.oktober). I Store norske leksikon. Hentet 14. januar 2015 fra <https://snl.no/buffer>

Brohode. (2014, 22.august). I Store norske leksikon. Hentet 20. april 2015 fra <https://snl.no/brohode>.

Détente. (2012, 15. august). I Store norske leksikon. Hentet 13. april 2015 fra <https://snl.no/d%C9tente>.